

Національний університет «Львівська політехніка»

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГРЕНЬ РОСТИСЛАВ РОМАНОВИЧ

УДК [343.123.12+343.575] (043.3)

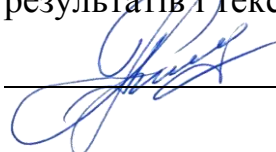
ДИСЕРТАЦІЯ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ
ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 Р. Р. Грень

Науковий керівник: Гумін Олексій Михайлович, доктор юридичних наук,
професор

Львів – 2017

АНОТАЦІЯ

Грень Р. Р. Організаційно-правові основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2017.

Дисертація присвячена комплексному вирішенню наукового і прикладного завдання щодо оптимізації діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів.

Актуальність наукового дослідження підтверджується тим, що в період незалежності перед Україною поряд з численними соціально-економічними труднощами постала проблема наркоманії та нелегального розповсюдження наркотиків, яка охоплює дедалі ширші кола нашого суспільства й істотно позначається на морально-психологічній атмосфері в суспільстві, негативно впливає на економіку, політику і правопорядок.

У першому розділі «Характеристика теоретичних основ протидії оперативних підрозділів правоохоронних органів України злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, та чинників, що впливають на її організацію» досліджено теоретичні напрацювання з проблеми протидії оперативних підрозділів злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, визначено характерні риси сучасного стану незаконного обігу наркотичних засобів і чинники, що впливають на таку протидію.

Із наукових джерел радянського періоду встановлено, що розроблення проблеми протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів здійснювалося на основі практичної діяльності підрозділів карного розшуку, оскільки територія СРСР була закритою від інших держав і в основному до переліку наркотичних засобів незаконного обігу входили наркотичні коноплі, опійний

мак тощо, які вирощували на території об'єднаних радянських республік. Основні наукові розробки з проблеми протидії оперативних підрозділів правоохоронних органів злочинам у сфері обігу наркотичних засобів припадають на період Незалежності України, коли науковці і практики сформували окрему теорію, яка потребує постійного удосконалення у зв'язку з лібералізацією безвізового кордонного режиму та надходженням на територію нашої держави іноземних синтетичних наркотичних засобів.

Підтверджено, що сьогодні незаконний обіг наркотичних засобів охоплює всі злочини, вчинені з прямим наміром, і є системним циклом операцій – від незаконного вирощування, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення або пересилання наркотиків до їх реалізації споживачеві. Відбулися зміни в структурі вилучених наркотичних засобів, серед яких переважає концентрований опій, героїн, кокаїн та засоби амфетамінового походження. Географія скоєння злочинів у сфері обігу наркотичних засобів охоплює всі регіони України, простежується зростання показників розповсюдження та вживання наркотиків, класифіковано осіб, які вчиняють ці злочини, за віком, соціальним станом, зайнятістю, статевою ознакою, громадянством, судимістю тощо.

Зроблено висновок про те, що основними ознаками злочинів у сфері обігу наркотичних засобів є: висока латентність, організованість, використання технічних засобів тощо. Відтак розвинуто типологію та змістове окреслення чинників, які характеризують наркоситуацію в Україні, яку потрібно враховувати оперативним підрозділам під час протидії.

У другому розділі «Організаційно-правове забезпечення діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів» удосконалено структурні елементи організації оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів та методи забезпечення статистичною, оперативно-довідковою, оперативно-розшуковою, архівною інформацією щодо протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів.

У роботі доведено, що невід'ємною частиною поліпшення оперативно-розшукової діяльності є удосконалення системи загальноосвітньої і спеціальної підготовки оперативних працівників.

На основі вітчизняного і зарубіжного досвіду підтверджено, що важливо удосконалити норми Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України, окремих законів України та відомчих нормативних актів для активізації й оптимізації використання сил, засобів і заходів оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. Визначено, що нагальною потребою є удосконалення правових основ щодо порядку внесення тих чи інших речовин до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (таблиці I–IV), провадження господарської діяльності з розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, пересилання, ввезення, вивезення, відпуску, знищення наркотичних засобів, а також ліцензійних умов провадження господарської діяльності з культивування та використання рослин, що містять наркотичні засоби, для промислових потреб.

Особливо актуальними в сучасних умовах є: а) удосконалення форм і методів взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів, і між собою, і з органами досудового розслідування, і з контролюючими органами та міжнародними правоохоронними структурами, щодо обміну інформацією; б) створення Єдиної інтегрованої інформаційно-аналітичної системи оперативних підрозділів правоохоронних органів; в) створення міжвідомчих слідчо-оперативних груп; г) виконання доручень слідчого у проведенні слідчих (розшукових) дій тощо. Для підвищення рівня зазначеної взаємодії запропоновано прийняти окремий закон, створити спеціальний міжвідомчий підрозділ для організації взаємодії, налагодити прямий доступ оперативних працівників до баз даних міжнародної поліцейської організації Інтерпол з використанням персональних ключів.

У третьому розділі «Організаційні основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у попередженні, виявленні і

припиненні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів» удосконалено використання оперативно-розшукових сил, засобів і заходів попередження, виявлення і документування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

Вивчення практичної діяльності та наукових джерел дало змогу визначити основні форми удосконалення запобіжної діяльності оперативними підрозділами правоохоронних органів, а саме: комплексні оперативно-розшукові заходи, спрямовані на усунення конкретних умов й обставин, що сприяють вчиненню наркозлочинів; організація і безпосереднє здійснення індивідуальних оперативно-розшукових заходів стосовно осіб, які стоять на обліку або від яких через їх антигромадську поведінку можна очікувати скоєння наркозлочинів; організація і безпосереднє здійснення заходів, що забезпечують виявлення і припинення наркозлочинів, які готуються; участь оперативних підрозділів у загальнопрофілактичних операціях «Мак», «Канал» тощо.

Автор запропонував напрями удосконалення оперативно-розшукових засобів і методів щодо виявлення: контрабанди наркотиків; функціонування підпільних наркотичних лабораторій; незаконного вирощування нарковмісних рослин; створення надлишків наркотиків при переробленні нарковмісних рослин на хіміко-фармацевтичних підприємствах; незаконного видання наркотичних засобів у медичних закладах та незаконної реалізації нарковмісних ліків через аптечну мережу; розповсюдження наркотиків через глобальну мережу Інтернет та ін.

Під час дослідження встановлено, що удосконаленню процесу припинення незаконного обігу наркотичних засобів сприяє використання сучасних методів оперативно-розшукового документування осіб, які вчиняють наркозлочини, та фактів виявлення і збереження наркотиків та документів, які після внесення даних до ЄРДР можуть стати доказами у кримінальному провадженні: наркотичні засоби, сировина, інструменти і пристосування для виготовлення, вживання, зберігання, перевезення наркотиків; поштові, телеграфні відправлення; грошові внески в банках; проїзні квитки; підроблені

рецепти, документи про списання, прийом, відправку, перевезення, переробку наркотиків, а також акти документальних ревізій тощо. Основою оперативно-розшукового документування є планування цієї роботи, яка полягає у виявленні та фіксації зв'язків збувальника з гуртовими постачальниками наркотиків та осіб, які можуть бути свідками незаконного вирощування, виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів.

Проблема протидії оперативних підрозділів правоохоронних органів України злочинам у сфері обігу наркотичних засобів актуалізується через високий рівень організації їх діяльності, основаної на сучасних досягненнях науки і техніки, високому загальноосвітньому та спеціальному рівнях підготовки висококваліфікованих співробітників. Пошукова діяльність співробітників оперативних підрозділів нині має ґрунтуватися на вмінні аналізувати наркотичну ситуацію в окремому регіоні, знанні основних способів вчинення та приховання наркозлочинів, кваліфіковано використовувати спеціальні методи і засоби отримання інформації про осіб, які вчиняють зазначені злочини тощо.

Вивчення теорії і практики, а також результати власних досліджень дали змогу сформулювати підходи до методики припинення злочинів у сфері обігу наркотиків оперативними підрозділами правоохоронних органів України, яка полягає в документальному підтвердженні протиправної діяльності осіб в процесі здійснення контрольованої поставки, оперативної закупки, візуального спостереження тощо. Документування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів зумовлює певні труднощі, оскільки їх вчинення розпочинається, як правило, в різних регіонах України, а завершується часто за кордоном і навпаки. Можливість прямої перевірки обсягу поставки наркотичних засобів практично обмежена. Потрібно зважати, що в сучасних умовах спостерігається тенденція до підвищення рівня юридичних знань у злочинців.

Проблема удосконалення припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів полягає в усуненні неузгодженостей у законодавстві щодо оперативно-

розшукового документування в межах ведення оперативно-розшукових справ. З урахуванням вищенаведеного у роботі розроблено модель з проведення оперативної закупки та контрольованої поставки наркотичних засобів, як спеціально спланованих операцій, з метою документування і затримання постачальника й одержувача наркотиків. У контрольованій поставці передбачено оптимізацію взаємодії оперативних підрозділів МВС, СБУ з митними органами для перевірки оформлення дозволу на ввезення через державний кордон України наркотичної продукції, сировини й обладнання для виготовлення наркотичних засобів; з'ясування взаємовідносин між постачальником наркотичних засобів й одержувачем; налагодження взаємодії з правоохоронними органами інших країн, з якими укладено відповідні угоди про надання допомоги, зокрема щоб отримати інформацію про осіб, які постачають наркотичні засоби з-за кордону, та місця, де їх виготовляють; використання технічних засобів контролю за переміщенням транспортних засобів, які перевозять наркотики, та за громадянами, що переносять їх через піший перехід на кордоні тощо.

Огляд й узагальнення літературних джерел, а також результати власних досліджень дали змогу стверджувати про низький рівень діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України щодо припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. Основним питанням протидії незаконному обігу наркотичних засобів має бути ліквідація джерела постачання наркотичних засобів.

Враховуючи вищенаведене, у роботі удосконалено положення про основні заходи оперативних підрозділів правоохоронних органів України з виявлення слідів вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів; наведено роз'яснення стосовно осіб, які можуть бути свідками у цій категорії справ; уточнено підходи до методики припинення оперативними підрозділами правоохоронних органів України злочинів у сфері обігу наркотиків, що передбачає, зокрема, документальне підтвердження і припинення протиправної діяльності як осіб, які займаються незаконними посівами

нарковмісних рослин, так і зон немедичної наркотизації в розважальних закладах, закладах освіти, у житлових масивах чи приватному секторі, у фармацевтичних та лікувальних закладах, які порушують порядок обігу наркотичних засобів; місць виготовлення, придбання, зберігання, вживання та каналів збуту наркотичних засобів тощо.

Ключові слова: оперативні підрозділи, правоохоронні органи, протидія злочинам, наркотичні засоби, організація оперативно-розшукової діяльності, правове забезпечення, взаємодія, заходи, попередження, виявлення, припинення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1 Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

1.1 Праці у наукових фахових виданнях України:

1. Грень Р. Р. Взаємодія оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Право». Ужгород: УНУ, 2016. Вип. 38 (2). С. 99–102.

2. Грень Р. Р. Незаконний обіг наркотичних засобів як об'єкт впливу оперативних підрозділів правоохоронних органів України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: «Юридичні науки». Херсон: ХНУ, 2016. Вип. 3, т. (2). С. 96–100.

3. Грень Р. Р. Сучасний стан злочинності в Україні у сфері обігу наркотичних засобів. *Порівняльно-аналітичне право*. Ужгород: УНУ, 2016. № 2. С. 197–200.

4. Грень Р. Р., Особливості документування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів: оперативно-розшуковий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*: електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Запорізький національний університет» 2017. № 3. С. 160–162.

1.2 Публікація у науковому періодичному виданні іншої держави:

5. Грень Р. Р. Виявлення ознак злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Национальный юридический журнал «Теория и практика»*. Республика Молдова. 2016. № 5 (21). С. 151–153.

2 Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. Грень Р. Р. Організаційні основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 17–18 черв. 2016 р.)*. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2016.

7. Грень Р. Р. Заходи оперативних підрозділів щодо попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства: зб. матер. конф., присвяченої 200-річчю Національного університету «Львівська політехніка» та 5-річчю Інституту права та психології (м. Львів, 28 жовт. 2016 р.)*. Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2016.

8. Грень Р. Р. Окремі ознаки вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції: зб. матер. Міжнар. конф. Інституту права і психології НУ «Львівська політехніка» (м. Львів, 28 лют. 2017 р.)*. Львів: Ліга Прес, 2017.

9. Грень Р. Р. Правові основи діяльності оперативних підрозділів з виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: зб. тез ІV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 трав. 2017 р.)*. Львів: Вид-во «Львівська політехніка», 2017.

ANNOTATION

Hren R. R. The organizational and legal guidelines for operating units of law enforcement agencies of \Ukraine in the field of illicit traffic in narcotic drugs crime prevention – *The qualifying research, all rights reserved.*

The thesis submitted to the Polytechnic National University of Lviv for a degree of the Candidate of Judicial Sciences, speciality 12.00.09 «Criminal process and criminal investigation; forensic examination; operatively-search activity». – Lviv Polytechnic National University the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2017.

A dissertation is devoted to the complex scientific and applied task in relation to optimization of activity of operative subdivisions of operating units of law enforcement agencies of Ukraine in the field of illicit traffic in narcotic drugs crime prevention.

The topicality of the given research is outlined by the fact that during the period of Ukrainian independence, apart from the numerous socio-economic difficulties and problems, the problem of drug addiction and illegal trafficking of drugs is running more effectively than ever, embracing huge circles of our society and substantially affecting its moral and psychological atmosphere and thus, negatively influencing economy, politics, law and order. The level of crimes related to drug consumption is constantly increasing.

The first chapter «The Theoretical Basis for Operating Units of the Law Enforcement Agencies of \Ukraine in the Field of Illicit Traffic in Narcotic Drugs Crime Prevention and the Factors that Influence their Organization» deals with theoretical questions in the field of prevention of crimes connected with illicit traffic in narcotic drugs with the help of the law enforcement agencies operating units and outlines the key features of the current situation in illicit traffic in narcotic drugs and the main factors that influence such a counteraction.

From the scientific sources of the Soviet period one could outline that measures for crime prevention in the field of illicit traffic in narcotic drugs were developed on the basis of a practical activity of the judicial police units because the

territory of the USSR was closed from other countries and as a result only cannabis, the opium poppy (*Papaver somniferum*) etc. were included to the list of forbidden narcotic drugs which were grown up on the territories of the former Soviet Republics. The vast majority of all scientific developments in the issue of prevention of crimes in the field of illicit traffic in narcotic drugs by the law enforcement operating units were done during the period of Ukrainian Independence, when the researchers and practitioners formulated a separate theory that requires a continuous improvement and development, especially, with the liberalization of the visa regime and as a result one can notice an increase of illegal trafficking of synthetic narcotic substances.

It is confirmed, that today the illicit traffic in narcotic drugs embraces all the committed crimes with specific intent (legally called the *mens rea*) and which is of a systemic cycle of operations, from growing, producing, buying, storage, transportation or sending drugs to their realization to the consumer. Some changes took place in the structure of the seizure of narcotic drugs including concentrated opium, heroin, cocaine, amphetamine and related substances. The geography of committed crimes in the field of illicit traffic in narcotic drugs embraces all the Ukrainian regions and territories; one also could notice the increase of indexes of distribution and drug consumption, the people who committed these crimes were classified by age, social state, occupation, sex, citizenship, previous conviction and other.

The following conclusions were drawn: the basic characteristic features of crimes in the field of illicit traffic in narcotic drugs are the next ones: high latency, good organization, use of technical equipment, etc... Consequently, a typology and semantic lineation of factors which characterize a drug abuse situation in Ukraine, (that must be taken into account by operating units during the process of crime prevention) is developed.

The second chapter «Organizational and Legal Grounding of the Law Enforcement Operating Units of Ukraine Functioning in the Field of Illicit Traffic in Narcotic Drugs Crime Prevention» the structural elements of organization of operative investigating activities of operating units were improved and the methods

of providing the statistical, counterintelligence, operative and investigative, archived information in the field of illicit traffic in narcotic drugs crime prevention.

It was proved that the improvement of the system of general and special training of Operative Officers is the inalienable part of investigative activity improvement.

On the basis of local and foreign experience the importance of improvement of The Criminal Code of Ukraine, The Code of Criminal Procedure of Ukraine, some Ukrainian laws and regulations was confirmed with the aim of activation and optimization of the use of forces, facilities and measures of law enforcement operating units in the field of illicit traffic in narcotic drugs crime prevention. The urgent necessity of legal frameworks improvement is quite clear, especially in relation to adding amendments to The List of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances and Precursors (tables of I–IV), the realization of economic activity in the fields of creation, production, growing, storage, transportation, buying, sending, importation, exportation, selling, the narcotic drugs obliteration and also the legalization of economic activity realization of cultivation and the usage of the plants that contain narcotic substances for industrial purposes.

The most topical questions are: a) the improvement of the forms and methods of interaction and cooperation between the law enforcement operating units between themselves as well as the preliminary investigation bodies, regulators and international law enforcement bodies in the field of information exchange; b) creation of the Single Integrated Database Informational System for the Law Enforcement Operating Units; c) creation of the interdepartmental special operational task force groups; d) performing the investigator's orders in conducting investigations, etc. In order to increase the level of above mentioned cooperation it was suggested to adopt a special law, create the interdepartmental task group to increase the cooperation between bodies, adjust the admission of operative workers to the INTERPOL Database by the use of the personal keys.

The third chapter «The Organizational Basis of the Law Enforcement Operating Units of Ukraine in Crime Prevention, Detection and Combatting in the

Field of Illicit Traffic in Narcotic Drugs» the usage of investigative forces, measures and means of prevention, detection and documentation of crimes in the field of illicit traffic in narcotic drugs was laid out.

The deep study of practical and scientific sources gave the possibility to define the basic forms of improvement of preventive activity of law enforcement operating units: complex operative investigation measures aimed at elimination of definite conditions and circumstances which assist in commitment of drug-related offences; organization and direct realization of individual investigative measures in relation to people who are in follow-up or those who could be expected to commit drug-related offences because of their indecent behaviour; organization and direct realization of measures which ensure the detection and prevention drug-related offences that are to be organized (mainly investigative activity); participation of operating units in such preventive operations as «Mak», «Kanall», etc.

The author also offered directions of improvement of investigative means and methods in relation to detection of contraband drugs; functioning of illegal narcotic laboratories; illegal growing of narcotic plants; creation of abundance of drugs during the process of processing of narcotic plants on chemical and pharmaceutical enterprises; illegal distribution of narcotic substances in medical establishments and illegal realization of narcotic medications through pharmaceutical networks; distribution of drugs through the Internet etc.

The given research proves that the improvement of process of crime prevention in the field of illicit traffic in narcotic drugs could be done with the help of contemporary methods of investigative documenting of people who commit drug-related offences and the cases of discovering and storing of narcotic substances and related to that documents which could enter The Unified Register of Pre-Trial Investigations of Ukraine and could be used for recordings of criminal offences in open criminal proceedings: narcotic substances, raw materials, instruments and equipment are to be used in, or for, a dealing in drugs for their production, manufacture, possession, consumption or transportation; postal and telephone delivery documents (letters, telegrams, filled in forms for sending parcels or

packages, cash transfers); cash deposits in banks (credit cards), tickets, counterfeit prescriptions, documents about writing off, reception, sending, transportation, processing of drugs, as well as audit acts, etc. An investigative activity planning is to be the main basis for such an activity, which lies in discovering and fixations of distributor's connections with wholesaler drug dealers and people who could possibly be the witnesses of illegal growing, manufacturing, production, purchasing, storing, transportation or delivering of narcotic substances and drugs.

The problem of crime prevention by law enforcement operating units of Ukraine in the field of illicit traffic in narcotic drugs is up-to-date because of the level of organization of such an activity which is based on the contemporary scientific and technical achievements, high educational and special training of really high-level skilled specialist in the field. Investigative activity of operating units workers must be grounded on abilities to properly analyse the narcotic situation on the given territory, the general knowledge about some basic methods of drug-related crime commitment and concealment, skilfully used the special methods and means of getting information about people who commit above mentioned offences etc.

The deep research of theory and practice as well as the results of my own researches gave me an opportunity to formulate some methodology and techniques of crime prevention in the field of illicit traffic in narcotic drugs by law enforcement operating units of Ukraine which lie in documentary confirmation of person's illegal activity in the process of realization of the controlled supply, purchase, visual tracking, etc. The documentation of crimes in the field of illicit traffic in narcotic drugs creates certain difficulties as the commitment of drug-related offences begins, as a rule, in different regions of Ukraine and is often completed abroad and vice versa. The possibility of direct control of the volume of narcotic drugs supply is practically limited. It is necessary to take into account the fact that today there is a tendency to increase the level of criminals' legal knowledge.

The problem of improvement of crime prevention in the field of illicit traffic in narcotic drugs lies in closing of inconsistency of legislation in relation to the investigative documentation within the limits of conduct of investigative cases.

Taking into account all mentioned above a separate model of operative purchase and controlled supply of narcotic drugs as specially planned operations with the aim of documenting and arresting of a dealer and a receiver of drugs is proposed in this research. It is specified that in controlled purchase of narcotic drugs all the operating units under control of The Ministry of Interior of Ukraine and The security Service of Ukraine must optimise their forces in order to cooperate with the officers of The State Border Guard Services to check the permission for import authorizations of medications containing narcotic substances, raw materials and equipment for their manufacturing; clarifying the mutual relationship between the dealer and receiver of narcotic substances; adjusting of cooperation between law enforcement bodies of other countries with which the corresponding agreements were signed about providing assistance and mutual help in particular about sharing information about people who import narcotic drugs and places where they were produced; the use of technical controlling equipment for tracking transport vehicles which deliver narcotic drugs and the citizens who cross the border carrying them.

A review and generalization of theoretical sources, as well as the results of my own researches gave me an opportunity to state that the level of activity of the law enforcement operating units of Ukraine in crime detection and prevention in the field of illicit traffic in narcotic drugs is extremely low. The main solution of counteraction to illicit traffic in narcotic drugs must be liquidation of the source of narcotic drugs supply.

By taking into consideration everything mentioned above the given research improves some methods used by law enforcement bodies of Ukraine of crime prevention in the field of illicit traffic in narcotic drugs: an explanation about some people who could be witnesses in this case category is provided; some approaches towards clarifying the methodology of crime prevention in the field of illicit traffic in narcotic drugs by the law enforcement bodies of Ukraine are listed which, in particular, provides documentary confirmation and termination of illegal activity of people engaged in the process of illegal sowing of narcotic plants as well as the zones of non-medical narcotization in entertaining and educational establishments,

residential areas and in a private sector, in pharmaceutical and medical institutions that violate the procedure of narcotic drugs distribution; places of manufacturing, purchasing, storing, using and distribution channels of narcotic substances and drugs, etc.

Key words: operating units, law enforcement bodies, crime prevention, narcotic drugs, organization of investigative activity, legal providing, cooperation, measures, crime detection, investigation and combating.

LIST OF PUBLICATIONS BY THE SUBJECT OF DISSERTATION

1. Publications, in which there are published main scientific results of dissertation

1.1 Ukrainian Scientific and Scholarly Publications:

1. Gren R. R. Cooperation of operative subdivisions of the law enforcement authorities in counteraction to the crimes in the field of appeal of narcotic facilities. *Uzhhorod National University Scientific Herald. Serie: Law: Uzhhorod: UNU, 2016. Issue 38. Part 2, pp. 99–102.*

2. Gren R. R. An illegal appeal of narcotic facilities as an object of influence of operative subdivisions of law enforcement authorities of Ukraine. *Scientific Herald of Kherson state University. Series: «Legal sciences».* Kherson: KhNU, 2016. Issue 3. Part 2, pp. 96–100.

3. Gren R. R. The modern state of criminality is in Ukraine in the field of appeal of narcotic facilities. *Comparative and Analytical Jurisprudence.* Uzhhorod: UNU, 2016. Issue 2, pp. 197–200.

4. Gren R. R. Features of documenting of crimes in the field of appeal of narcotic facilities: operative and search aspect. *Zaporizhzhya national university Law Department E-Journal.* SHEI Zaporizhzhya national university 2017. Issue 3. pp. 160–162.

1.2 Foreign publications:

5. Gren R. R. The indicia of crime discovering in the field of appeal of narcotic facilities. *National Law Journal: Theory and Practice. The Republic of Moldova*, 2016. № 5, (21), pp. 151–153.

2 Approbation published works

6. Gren R. R. The organizational and legal guidelines for operating units of law enforcement agencies of \Ukraine in the field of illicit traffic in narcotic drugs crime prevention. *The contemporary state and prospects for the future development of the State and Law* (Lviv, 17-18th June 2016). Lviv: West Ukrainian Organization “Center of legislative initiatives”.

7. Gren R. R. The measures taken by operating units in order to prevent crimes if the field of illicit traffic in narcotic drugs. *The improvement of the legal mechanism for protection of human rights and freedoms under the conditions of the criminal legislation reformation*: according to the collection of the conference materials dedicated to the 200 anniversary of Lviv Polytechnic University and 5 years anniversary of The Institute of Law and Psychology (Lviv, 28th October 2016). Lviv: ILP NU Lviv Polytechnic, 2016.

8. Gren R. R. Some signs of a crime in the field of illicit traffic in narcotic drugs. *The improvement of the legal mechanism for protection of human rights and freedoms under the conditions of Euro integration*: according to the collection of the international conference materials owned by The Institute of Law and Psychology NU Lviv Polytechnic (Lviv, 28th February 2017). Lviv: Liga Press, 2017.

9. Gren R. R. Legal frameworks for activity of operating units in crime detection in the field of illicit traffic in narcotic drugs. *The protection of human rights and freedoms under the conditions of legal state formation*: the: collection of theses of the IV of the Ukrainian Scientific and Practical Conference (Lviv, 30th May 2017). Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House, 2017.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	20
ВСТУП.....	21
Розділ 1 ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ЧИННИКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЮ.....	30
1.1 Стан наукової розробленості проблеми протидії оперативними підрозділами правоохоронних органів України злочинам у сфері обігу наркотичних засобів.....	30
1.2 Характерні риси сучасного стану і чинників , що впливають на організацію діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів	37
Висновки до першого розділу	63
Розділ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ	65
2.1 Характеристика організації оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів	65
2.2 Удосконалення правових основ діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів	89
2.3 Оптимізація організації взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів.....	102
Висновки до другого розділу	115

Розділ 3 ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ У ПОПЕРЕДЖЕННІ, ВИЯВЛЕННІ ТА ПРИПИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ	117
3.1 Діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів України у попередженні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.....	117
3.2 Заходи оперативних підрозділів правоохоронних органів України у виявленні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.....	141
3.3 Методика припинення оперативними підрозділами правоохоронних органів України злочинів у сфері обігу наркотичних засобів	167
Висновки до третього розділу	193
ВИСНОВКИ	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	203
ДОДАТКИ.....	229

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БНОН – боротьба з незаконним обігом наркотиків
ДМСУ – Державна міграційна служба України
ДФСУ – Державна фіскальна служба України
ДПСУ – Державна прикордонна служба України
ДПтСУ – Державна пенітенціарна служба України
ДЗЕ – Департамент захисту економіки
ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань
КР – карний розшук
ККУ – Кримінальний кодекс України
КПКУ – Кримінальний процесуальний кодекс України
МДЗУ – Міністерство доходів і зборів України
МОЗ – Міністерство охорони здоров'я
НОН – незаконний обіг наркотиків
НПУ – Національна поліція України
ОЗГ – організована злочинна група
ОРД – оперативно-розшукова діяльність
ОРЗ – оперативно-розшуковий захід
ОРС – оперативно-розшукова справа
ПЛ – підпільні лабораторії
РНБО – Рада національної безпеки та оборони
СБУ – Служба безпеки України
УВП – установи виконання покарань

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В період незалежності перед Україною поряд з численними соціально-економічними труднощами постала проблема наркоманії та нелегального розповсюдження наркотиків, яка охоплює дедалі ширші кола нашого суспільства й істотно позначається на морально-психологічній атмосфері соціуму, негативно впливає на економіку, політику і правопорядок. Зростає й рівень пов'язаної з наркотиками злочинності.

Негативна динаміка цього явища вимагає від оперативних підрозділів правоохоронних органів (Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної фіскальної служби України, Державної прикордонної служби України, Державної пенітенціарної служби України) посилювати адекватні заходи протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. Використання специфічних сил, засобів і заходів є одним з найважливіших компонентів успішної роботи цих органів для вирішення завдань, покладених на них законодавством. Проте потенціал оперативних підрозділів правоохоронних органів України реалізується в цій сфері неефективно, що засвідчує й статистика. Адже в Україні простежується тенденція до постійного зростання кількості осіб, які вживають наркотичні засоби не за медичним призначенням, водночас рівень виявлення злочинів у цій сфері знижується.

Так, на початку 1993 р. офіційно на обліку було зареєстровано 33,5 тис. споживачів наркотиків, а 2016-го – понад 150 тис., серед яких 47,6 тис. з діагнозом «наркоманія», 70% наркоманів – молодь до 25 років. Щодо виявлених правоохоронними органами злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, то 2005 р. це було 65 017 злочинів, 2006 р. – 64 330, 2007 р. – 64 838, 2008 р. – 63 666, 2009 р. – 57 624, 2010 р. – 56 878, 2011 р. – 55 388, 2012 р. – 45 300, 2013 р. – 32 700, 2014 р. – 30 494, 2015 р. – 25325, 2016 р. – 23 029¹.

¹ Синій звіт про кримінальні правопорушення за 2005-2016 рр.- К.: ГПУ.- 400 с.

Навіть відбуваючи покарання в місцях позбавлення волі, засуджені надалі скоюють злочини у сфері обігу наркотичних засобів. За даними ДПтС України, 2011 р. виявлено 159 злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, 2012 р. – 188, 2013 р. – 161, 2014 р. – 119, 2015 р. – 110, 2016 р. – 89².

Проблеми протидії оперативних підрозділів злочинам у сфері обігу наркотичних засобів у радянську добу досліджували такі вчені: Р. С. Белкін, І. І. Великошин, П. В. Гончаров, Б. Є. Закіров, Г. Т. Кабанов, О. П. Калінін, С. І. Кравець, В. І. Корячкін, В. А. Лукашов, Д. Н. Назарбаєв, Л. П. Ніколаєв, Б. П. Орлов, В. К. Панкін, М. Л. Пулатов, О. М. Сергєєв, В. М. Смітєнко, В. П. Тихоненко, Ю. С. Хоменкер, Б. Я. Штейнбрик, Ю. К. Щербаков та ін.

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали також праці українських і зарубіжних учених та практиків: М. М. Андреєва, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, Ю. Н. Гальчинського, І. М. Гриненко, Л. В. Дороша, А. Ф. Думки, В. Б. Калиновського, Д. В. Карауша, О. Б. Керницького, А. П. Кіцула, І. І. Ковальчука, К. Г. Костенка, М. Лемешко, Є. В. Лизогубенка, О. О. Лойфа, О. О. Михайлецького, В. В. Недільського, Д. Й. Никифорчука, Д. О. Ноздріна, Р. М. Павленка, О. І. Перепелиці, В. Г. Пшеничного, Е. В. Расюка, С. Д. Резникова, О. М. Сергєєва, М. О. Сергатово, О. М. Стрільціва, О. В. Столярського, Р. В. Тарасенка, В. А. Тимошенка, Л. М. Тимофєєва, Ю. В. Тузова, Р. Ф. Черниша, І. Р. Шинкаренка, Г. В. Федорова, Ю. М. Юбко та ін.

Загалом наявні наукові доробки можна розглядати як основу для удосконалення використання оперативними підрозділами сил, засобів і заходів у протидії наркозлочинам. Водночас більшість досліджень вузькоспрямовані, торкаються тільки окремих аспектів діяльності оперативних підрозділів. Щоправда, реформами кримінального процесуального законодавства (2012 р.) було внесено суттєві зміни в оперативно-розшукове законодавство, що кардинально змінило правові й організаційні основи діяльності оперативних

² Інформаційні бюлетені ДПтСУ за 2012-2015 рр. – К.: ДПтСУ. .- 186 с.

підрозділів щодо протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, які потребують удосконалення.

Усе це зумовлює потребу в подальших розробках у цій сфері і свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження, що й визначило її вибір.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано на кафедрі кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» в межах науково-дослідної роботи «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0112U001217) та «Шляхи вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0117U004015).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи – комплексний аналіз теоретичних і практичних положень та розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення діяльності оперативних правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі основні *завдання*:

– з'ясувати ступінь розробки проблеми протидії оперативних підрозділів злочинам у сфері обігу наркотичних засобів у науковій літературі;

– визначити особливості сучасного стану і чинники, що впливають на організацію оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів;

– охарактеризувати організацію оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів;

– дослідити правову основу для обґрунтування необхідності доповнення законодавства з метою підвищення ефективності діяльності оперативних

підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів;

– проаналізувати взаємодію оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів та визначити напрями вдосконалення;

– окреслити заходи оперативних підрозділів правоохоронних органів України щодо запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів;

– виокремити та деталізувати окремі заходи оперативних підрозділів правоохоронних органів України у виявленні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів;

– охарактеризувати методіку оперативних підрозділів правоохоронних органів України щодо припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини та закономірності, які виникають у процесі діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів.

Предмет дослідження – організаційно-правові основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів.

Методи дослідження вибрано з огляду на специфіку об'єкта, мету і задачі, сформульовані в дисертації. Методологічну основу дослідження становить система і філософських, загальнонаукових, і спеціальних, традиційно юридичних, конкретно-соціологічних методів. На емпіричному рівні для встановлення сутності протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів застосовано *методи спостереження* за практичною діяльністю оперативних підрозділів, *узагальнення й аналізу* результатів протидії злочинності (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1–3.3). У роботі також застосовано окремі методи пізнання: *історично-правовий* (під час наукового дослідження діяльності оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів (підрозділи 1.1, 1.2)), *порівняльно-правовий* (для вивчення оперативно-розшукового, кримінального, процесуального та іншого законодавства

(підрозділ 2.1.)), *системно-структурний* (для визначення сукупності структурних елементів, з яких складається поняття організації оперативних підрозділів у протидії (підрозділ 2.2.)), *статистичний* (під час збору, узагальнення та вивчення даних щодо виявлення, попередження та припинення оперативними підрозділами злочинів у сфері обігу наркотичних засобів (підрозділи 3.1–3.3)), *соціологічний* (для анкетування працівників оперативних підрозділів правоохоронних органів, вивчення матеріалів оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень (розділи 2 і 3)), *формально-логічний* (дав змогу отримати нові теоретичні знання щодо діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення матеріалів 170 справ кримінального провадження за фактами розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів; зведені дані анкетування 250 працівників оперативних підрозділів Національної поліції України, Служби безпеки України, Державної фіскальної служби України, Державної прикордонної служби України, Державної пенітенціарної служби України у Волинській, Київській, Львівській, Чернігівській та Херсонській областях; статистичні дані правоохоронних органів України та РНБО України за 2005–2016 рр.; аналіз наукових публікацій і довідкових видань з питань протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація – одна з перших спроб комплексно, зважаючи на новітні дослідження правової науки, з'ясувати сутність протидії оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. У науковій роботі розроблено й обґрунтовано низку положень, що вирішують конкретні наукові завдання, характеризуються науковою новизною, мають істотне теоретичне і прикладне значення для протидії оперативних підрозділів злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, а саме:

уперше:

– доведено, що протидія злочинам у сфері обігу наркотичних засобів залежить від розроблення і запровадження оперативними підрозділами правоохоронних органів України спеціальних методик з виявлення, попередження і припинення зазначених злочинів;

– наведено найістотніші чинники неналежної протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами правоохоронних органів України, серед яких: латентність вчинення злочинів; велика прибутковість від наркобізнесу; використання злочинцями безконтактного розповсюдження наркотиків та розрахунків за них тощо;

– виокремлено основні сучасні риси обігу наркотичних засобів, що впливають на погіршення наркоситуації в Україні: наявність значної наркосировинної бази; особливості геополітичного розташування країни на важливих міжнародних шляхах; зручність використання нових каналів для нелегального транзиту наркотичних засобів до країн Західної Європи тощо;

удосконалено:

– підходи щодо організації оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів шляхом правового забезпечення та управлінського рішення; якісного здійснення інформаційно-аналітичної роботи, прогнозування, планування, конференційного залучення громадян;

– положення про основні заходи оперативних підрозділів правоохоронних органів України з виявлення слідів вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, до яких належать: розвідувальне опитування, оперативний огляд, особистий пошук, конфіденційне залучення громадян, сканування мережі Інтернет, комп'ютерні бази даних МВС, СБУ, МОЗ, ДПС,ДФС та ін.;

– знання про категорії осіб, які можуть бути свідками злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, а саме: особи, які мають відповідний рівень спеціальних знань, працюють у сфері обігу наркотиків та знають їхні види, назви, вартість, особливості поведінки під час прийому таких засобів й опісля, а

також в період наркотичного голодування; особи з категорії наркоманів, які знають кримінальний жаргон, образ життя людей, котрі вживають наркотики тощо;

– підходи до методики припинення злочинів у сфері обігу наркотиків оперативними підрозділами правоохоронних органів України, яка полягає в документальному підтвердженні протиправної діяльності осіб в процесі здійснення контрольованої поставки, оперативної закупки, візуального спостереження та ін.;

дістали подальший розвиток:

– знання про основні чинники наркозлочинності, які потрібно враховувати під час організації діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів: зниження віку осіб, які вживають наркотики; розширення предмета наркотичних засобів; удосконалення способів вчинення злочинів та виготовлення наркотиків тощо;

– пропозиції щодо удосконалення правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів;

– положення про форми взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, а саме: поточний обмін оперативними відомостями й наявною інформацією; сумісне проведення оперативних нарад; узгоджене планування оперативно-розшукових та інших заходів тощо;

– положення про запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами правоохоронних органів України, що полягає у здійсненні загальних й індивідуальних профілактичних заходів.

У результаті виконаної дисертації розроблено низку пропозицій щодо змін і доповнень до чинних нормативних актів, спрямованих на покращення діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, зокрема до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України, ч. 4 ст. 33 Митного кодексу України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

– науково-дослідній роботі – як підґрунтя для подальших досліджень оперативно-розшукових аспектів виявлення і припинення незаконного обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами правоохоронних органів України;

– правотворчій діяльності – для вдосконалення відповідних положень Кримінального процесуального та Митного кодексів України, законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»;

– правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів;

– навчальному процесі – під час викладання курсів «Кримінальний процес», «Криміналістика», спеціальних курсів з організації розслідування окремих видів злочинів у вищих юридичних навчальних закладах (на юридичних факультетах), також для підготовки відповідних навчально-методичних матеріалів: підручників, посібників, курсів лекцій, практикумів.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації обговорювались на засіданнях кафедри кримінального права та процесу НПП Національного університету «Львівська політехніка», були апробовані й оприлюднені на: Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Львів, 17–18 червня 2016 р.); науковій конференції «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства», присвяченій 200-річчю Національного університету «Львівська політехніка» та 5-річчю Інституту права і психології (м. Львів, 28 жовтня 2016 р.); Міжнародній конференції «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (м. Львів,

28 лютого 2017 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 30 травня 2017 р.).

Публікації. Основні результати дисертації викладено у дев'яти наукових публікаціях, з яких 5 статей – у виданнях, що входять до переліку фахових, зокрема одна стаття – у науковому виданні іноземної держави, чотири публікації – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (237 найменувань) та двох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 264 сторінки, з яких 182 – основний текст.

РОЗДІЛ 1

ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ТА ЧИННИКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЮ

1.1 Стан наукової розробленості проблеми протидії оперативними підрозділами правоохоронних органів України злочинам у сфері обігу наркотичних засобів

Основою дослідження проблеми протидії оперативних підрозділів правоохоронних органів злочинам у сфері обігу наркотиків стали праці радянських, українських та зарубіжних учених у правових науках.

Аналіз матеріалів практики засвідчує, що оперативні підрозділи ще недостатньо використовують результати оперативно-розшукової діяльності у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. Основною причиною є те, що це питання ще недостатньо врегульовано в законодавстві, розроблено в теоретичній і методичній літературі, а тому закономірно, що у правозастосовній діяльності виникають труднощі, особливо це стосується використання матеріалів ОРД вербального походження у цьому напрямі кримінального процесу.

У п. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що протидія злочинності розуміється як швидке і повне попередження, виявлення та припинення злочинів.

Професор В. В. Дубічинський протидію визначає як спрямовану проти чогось боротьбу або захист від чогось [214, с. 736].

С. І. Ожогов характеризує протидію як дію, що перешкоджає іншій дії [144, с. 624].

У Міжнародній поліцейській енциклопедії протидію наркобізнесу визначено як послідовну діяльність держави в напрямі недопущення подальшого поширення наркобізнесу та мінімізації його наслідків; систему

заходів правоохоронних та інших органів державної влади й управління, спрямованих на виявлення, припинення злочинів у сфері наркобізнесу, відвернення настання злочинного результату, а також запобігання рецидиву злочинів у майбутньому, справедливе призначення кримінального покарання злочинцям, які скоїли злочин у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [117, с. 805].

І. Смірнова наголошує, що для ефективної протидії наркобізнесу та наркоманії необхідно визначити поняття наркобізнесу (його складових) як об'єкта боротьби, адже кримінологічна ентропія спричиняє правозастосовну невизначеність термінології під час розслідування наркозлочинів і протиправних діянь у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а також при їх кваліфікації (див. [116, с. 667; 117, с. 672]).

Проблеми протидії оперативних підрозділів злочинам у сфері обігу наркотичних засобів у радянську добу досліджували такі науковці, як Р. С. Белкін, І. І. Великошин, П. В. Гончаров, Б. Є. Закіров, Г. Т. Кабанов, О. П. Калінін, С. І. Кравець, В. І. Корячкін, В. А. Лукашов, Д. Н. Назарбаєв, Л. П. Ніколаєв, Б. П. Орлов, В. К. Панкін, М. Л. Пулатов, О. М. Сергєєв, В. М. Смітєнко, В. П. Тихоненко, Ю. С. Хоменкер, Б. Я. Штейнбрик, Ю. К. Щербаков та ін.

У 1969 р. за редакцією доктора юридичних наук, професора Р. С. Белкіна Всесоюзний науково-дослідний інститут МВС СРСР видав посібник «Борьба с хищением, незаконным изготовлением, распространением и изготовлением наркотических веществ», у якому визначено оперативно-розшукові заходи з розкриття викрадення, незаконного виготовлення і розповсюдження наркотичних засобів. Досконало розглянуто питання виявлення осіб, які викрадають, виготовляють і розповсюджують наркотичні засоби, а також оперативно-розшукові заходи щодо документування таких злочинів.

Р. С. Белкін, Л. П. Ніколаєва і М. Л. Хоменкер зазначали, що процес оперативно-розшукової діяльності має бути спрямований на виявлення осіб, які незаконно виготовляють наркотики, перевозять, реалізують та купляють їх.

Оперативно-розшукові заходи мають здійснюватися в місцях, де вирощують рослини, які йдуть на виготовлення наркотиків, а також у місцях їх можливого отримання і розповсюдження [26, с. 99].

У 1982 р. вийшов підручник «Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел» за редакцією доктора юридичних наук, професора В. А. Лукашова. У праці визначено поняття «наркотики» – це речовини, які в особливий спосіб впливають на людину, притуплюючи її відчуття і приводячи її в стан ейфорії, коли вона не здатна реально сприймати навколишнє оточення. Далі В. А. Лукашов зазначає, що ефективність боротьби зі злочинами у сфері обігу наркотиків багато в чому визначається вмінням оперативних працівників правоохоронних органів встановлювати ті джерела, звідки наркотики надходять до споживача [148, с. 141].

А 1987 р. Управління навчальними закладами і науково-дослідними установами МВС СРСР видало підручник «Предупреждение и раскрытие преступлений уголовным розыском» (редактори: П. В. Гончаров і В. П. Тихоненко). У розділі XII «Предупреждение и раскрытие незаконного изготовления, приобретения, хранения, перевозки и сбыта наркотических веществ» розкрито методика боротьби зі злочинами, пов'язаними з наркотичними речовинами, які, як правило, зараховують до прихованих, у зв'язку з чим працівники карного розшуку мають проявляти наполегливість і цілеспрямованість в отриманні достовірної інформації про факти незаконного виготовлення, придбання, зберігання, пересилки, перевезення і збуту наркотичних речовин, їх споживання без призначення лікаря, підробки документів на отримання наркотиків і причетних до цих дій осіб [170, с. 145–161].

Водночас виходить друком науковий посібник за редакцією Б. Я. Штейнбрика і професора В. А. Лукашова «Предупреждение и раскрытие преступлений аппаратами уголовного розыска». Вчені зазначають, що в процесі оперативно-розшукового документування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів оперативні працівники мають вживати всі заходи до виявлення

предметів і документів, які після порушення кримінальної справи можуть стати доказами у справі: наркотичні речовини, сировина для їх виготовлення, інструменти і пристосування для виготовлення, вживання, зберігання, перевезення наркотиків; поштові, телеграфні відправлення (листи, телеграми, заповнені бланки на відправлення посилок, бандеролей, грошові перекази); грошові внески в ощадні каси, акредитиви; анкети приїжджих, що видаються адміністрацією готелів; проїзні квитки; підроблені рецепти, документи про списання, прийом, відправлення, перевезення, переробку наркотиків, а також акти документальних ревізій [171, с. 262–280].

У 1988 р. О. П. Калінін, С. І. Кравець та В. І. Корячкін видали науковий посібник «Предупреждение и раскрытие аппаратами БХСС преступлений связанных с наркоманией». Вони розглянули питання організації оперативно-розшукової діяльності щодо запобігання і розкриття злочинів, пов'язаних з наркоманією у сфері економіки. Досліджено й діяльність оперативних підрозділів у протидії обігу наркотиків, пов'язаних з господарською діяльністю (виращування та переробка наркотичних рослин тощо) [172, с. 15].

У 1990 р. МВС СРСР видало збірник наукових праць «Совершенствование оперативно-розыскной деятельности по борьбе с распространением наркомании», у якому розглянуто питання удосконалення оперативно-розшукової діяльності. Автори досліджують питання, пов'язані з використання сил, засобів та методів ОРД у виявленні, профілактиці і розкритті незаконного обігу наркотиків [213, с. 4].

Того ж року практики й науковці В. К. Панкін, І. І. Великошин, О. М. Сергєєв, В. М. Смітєнко, Б. П. Орлов та інші розробили науково-методичний посібник «Организация работы аппаратов уголовного розыска в борьбе с наркотизмом», у якому розглянули тактику використання негласних співробітників у виявленні й документуванні злочинів у сфері обігу наркотиків в межах оперативно-розшукових справ [152, с. 4].

Захистили кандидатські дисертації щодо використання оперативними підрозділами сил, засобів і заходів у протидії злочинам у сфері обігу

наркотичних засобів такі вчені, як М. М. Андреєв, О. Б. Керницький, О. О. Михайлецький, Є. В. Лизогубенко, В. В. Недільський, Д. Й. Никифорчук, Д. О. Ноздрін, С. Д. Рєзников, М. О. Сергатов, О. М. Стільців, Р. В. Тарасенко, О. Л. Хитра, Р. Ф. Черниш. Докторську дисертацію на цю тематику захистив Д. Й. Никифорчук.

Р. В. Тарасенко на монографічному рівні дослідив (2007) порядок діяльності оперативних підрозділів на рівні міськрайвідділів органів внутрішніх справ України в боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів. Внесені науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення такої роботи [216, с. 14].

О. М. Стільців у дисертації «Контрольована поставка наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів» (2008) дослідив теоретичні і практичні проблеми, пов'язані зі здійсненням оперативними підрозділами органів внутрішніх справ контрольованої поставки наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів [210, с. 4].

М. М. Андреєв у дисертації «Оперативно-розшукова протидія органів внутрішніх справ організованим злочинним формуванням у сфері незаконного обігу наркотиків» (2009) проаналізував сучасні теоретико-правові та організаційно-тактичні проблеми оперативно-розшукової протидії організованим злочинним формуванням у сфері незаконного обігу наркотиків. У роботі науково обґрунтовано теоретичну модель організованої злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків, сучасні соціально-демографічні фактори цього виду злочинності [6, с. 19].

Д. Й. Никифорчук захистив докторську дисертацію (2010) на тему «Теоретичні та організаційно-тактичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України». Дисертація містить комплексний аналіз теоретичних та організаційно-тактичних засад протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України. Визначено чинники, які впливають на стан розвитку наркоманії. На підставі вивчення ролі державних органів у протидії

незаконному обігу наркотичних засобів з'ясовано особливості їх взаємодії з оперативними підрозділами міліції [136, с. 34].

О. Л. Хитра захистила дисертацію «Протидія оперативними підрозділами органів внутрішніх справ злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, вчинюваних із залученням неповнолітніх або щодо неповнолітніх» (2010), де особливу увагу приділила висвітленню діяльності з організації взаємодії оперативних підрозділів ОВС та правоохоронних органів у протидії наркозлочинам, скоєних із залученням неповнолітніх або щодо неповнолітніх [226, с. 18].

Є. В. Лизогубенко захистив дисертаційне дослідження (2011) на тему «Взаємодія оперативних та слідчих підрозділів при розкритті злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів», що містить комплексний аналіз правових, теоретичних, організаційних і тактичних проблем взаємодії оперативних та слідчих підрозділів у справах щодо незаконного обігу наркотичних засобів. Визначено чинники, що впливають на стан взаємодії оперативних і слідчих підрозділів щодо незаконного обігу наркотичних засобів. На підставі вивчення оперативно-розшукової і судової практики розроблено науково обґрунтовані рекомендації щодо проведення обшуку оперативним працівником та слідчим при розкритті злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів. Визначено етапи планування взаємодії оперативного працівника та слідчого в процесі легалізації інформації, отриманої оперативним шляхом. На підставі аналізу чинного законодавства запроваджено розробку міжвідомчої інструкції про порядок взаємодії різних структурних підрозділів правоохоронних органів у сфері боротьби з НОН: органів досудового слідства, органів дізнання, експертно-криміналістичних служб [105, с. 17].

В. В. Недільський в дисертації «Оперативно-розшукове забезпечення пошуку наркотичних засобів» (2012) окреслив проблеми оперативно-розшукового забезпечення пошуку наркотичних засобів. На основі аналізу законодавства, теорії і практики виокремлено пошукові ознаки елементів

оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Розкрито організаційні й тактичні засади застосування оперативно-розшукових засобів під час проведення слідчих (розшукових) дій з метою пошуку наркотичних засобів у приміщеннях, сховищах, транспортних засобах, в окремих осіб. Удосконалено положення, що визначають наукові засади оперативно-розшукового забезпечення інших тактичних операцій [128, с. 16].

Р. Ф. Черниш у дисертації «Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності для отримання доказів на досудовому слідстві» (2012) дослідив теоретичні і практичні проблеми, пов'язані з використанням матеріалів ОРД для отримання доказів на досудовому слідстві. Аналізуючи наукові праці юристів, зокрема й з обмеженим доступом, інших фахівців української та зарубіжної науки, матеріали слідчої, оперативно-розшукової й судової практики, автор розкриває юридичні і практичні аспекти проблем застосування матеріалів ОРД для формування доказової бази. Розглянуто правові засади використання для отримання доказів на досудовому слідстві: повідомлень осіб, які перебувають в конфіденційних відносинах з підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність; матеріалів оперативно-розшукової діяльності, отриманих під час опитування осіб, які становили оперативний інтерес на підставі особистого сприйняття оперативними працівниками обставин вчинення злочину; предметів і документів, виявлених під час проведення оперативно-розшукової діяльності [227, с. 16].

Д. О. Ноздрін у дисертації «Організація і тактика протидії органів внутрішніх справ злочинам у сфері незаконного обігу синтетичних наркотичних засобів» (2013) досліджує організацію і тактику протидії підрозділів карного розшуку злочинам у сфері незаконного обігу синтетичних наркотичних засобів. Проаналізовано теоретичні положення та визначено стан наукової розробленості проблем протидії підрозділів карного розшуку злочинам у сфері незаконного обігу синтетичних наркотичних засобів. Досліджено стан нормативно-правового регулювання протидії підрозділів

карного розшуку злочинам у сфері незаконного обігу синтетичних наркотичних засобів. Запропоновано шляхи вдосконалення відомчих нормативно-правових актів та надано пропозиції щодо розроблення відомчих нормативно-правових актів з питань протидії підрозділів карного розшуку злочинам у сфері незаконного обігу синтетичних наркотичних засобів [141, с. 19].

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що за роки СРСР науковці приділяли увагу проблемам удосконалення оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів на рівні центральних органів ОВС та Всесоюзного науково-дослідного інституту. За період незалежності України у сфері ОРД захищено тринадцять дисертаційних досліджень, пов'язаних з тематикою протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, проте в жодному з них докладно так і не розглянуто питання, пов'язані з оперативно-розшуковою діяльністю щодо виявлення, попередження та документування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. По-друге, всі наведені роботи виконані відповідно до законодавства, яке на цей час зазнало кардинальних змін у зв'язку із прийняттям 13 квітня 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу України та внесенням змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

1.2 Характерні риси сучасного стану і чинників, що впливають на організацію діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів

Одній з основних передумов для ефективної організації протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів є знання співробітниками оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ особливостей функціонування цієї сфери в умовах ринкових відносин. Як засвідчує дослідження, ця галузь, як і будь-яка інша, має чимало особливостей, зумовлених структурно-змістовними її елементами.

Аби правильного оцінити наркоситуацію, потрібно розглянути її соціальний і правовий аспекти, сучасний стан і тенденції наркозлочинності.

Стан і тенденції злочинів у сфері обігу наркотичних засобів досліджували, зокрема, М. М. Андреев, М. Г. Вербенський, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук, В. Г. Пшеничний, Е. В. Расюк, В. М. Шевчук та ін.

Відповідно до Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», незаконний обіг наркотичних засобів – це діяння з: культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, збуту, ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюються з порушенням законодавства про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (ст. 1) [180].

Пленум Верховного Суду України у постанові «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» від 26 квітня 2002 р. [187] зазначає, що згаданим вище законом регулюються суспільні відносини у сфері обігу в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, визначаються порядок, умови та особливості здійснення діяльності, пов'язаної з таким обігом.

Однією з причин поширення наркоманії на теренах і нашої держави, й інших пострадянських республік стали серйозні кризові явища в різних сферах суспільного життя, погіршення соціально-економічного та соціально-психологічного стану низки груп населення [189, с. 121].

М. Г. Вербенський наголошує, що правильно зрозуміти й оцінити незаконне розповсюдження наркотиків як соціальне явище можливо тільки за умови його розгляду в динамічному процесі, аналізу причин й умов виникнення та розвитку [116, с. 45].

О. М. Джужа і В. В. Васидевич вказують на важливість з'ясування факторів злочинності, тобто причин, які й визначають її характер та особливості [116, с. 860].

Саме тому у Стратегії національної безпеки України до чинників, що загрожують глобальній міжнародній стабільності та негативно позначаються на безпековому середовищі України, віднесено поширення наркоторгівлі та зростання наркоманії, а також злочинів, пов'язаних з легалізацією («відмиванням») доходів, одержаних від незаконного обігу наркотичних засобів, які використовуються для подальшої злочинної діяльності [185].

Ці злочини належать до посягань на здоров'я населення і суспільну моральність, що й становить їх загальний об'єкт [132, с. 5–7]. Об'єктом, крім того, може бути власність у будь-якій її формі, нормальна діяльність установ, що працюють з наркотиками, монополія держави або уповноважених органів на виготовлення наркотиків і вирощування культур, що містять наркотики. Кожний із цих видів злочинів має свою специфіку. Проте всіх їх об'єднує те, що злочинці мають справу з наркотичними засобами, психотропними речовинами або прекурсорами. Наркоманія не тільки руйнує людину морально і фізично, але й приводить її до вчинення злочинів. Кримінальні структури використовують наркозалежних людей у своїх цілях, їхніми руками вчиняються грабежі, розбої, убивства, крадіжки, вимагання. Загалом частка таких злочинів становить понад 10% від загальної кількості вчинених [97, с. 101].

В. М. Маркусь зазначає, що для правильного розуміння чинників злочинності необхідно аналізувати ті чи інші види злочинів, а саме: суб'єкт (особу) злочину; спосіб скоєння злочину; об'єкт (предмет) злочину; обстановку вчинення злочину тощо [111, с. 339].

Сьогодні незаконний обіг наркотичних засобів охоплює всі злочини, вчинені з прямим наміром і пов'язані з процесом обігу наркотичних засобів, що є закінченим циклом операцій – від незаконного виготовлення, придбання, зберігання, перевезення або пересилання наркотиків до їх реалізації споживачеві. В узагальненому вигляді можна виділити такі варіанти

незаконного обігу наркотиків: 1) виготовлення і реалізація в Україні; 2) виготовлення в Україні й контрабандне вивезення за кордон, переважно в країни Європи, Центральної Азії та СНД; 3) контрабандне ввезення з-за кордону і реалізація в Україні; 4) контрабандний транзит через територію України [231, с. 488].

Далі наведемо характеристику злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, розкриємо їх структуру, динаміку тощо.

1. Сучасна динаміка, структура і рівень злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

Динаміка виявлених злочинів засвідчує таке: 2005 р. – 65 017 злочинів, 2006 р. – 64 330, 2007 р. – 64 838, 2008 р. – 63 666, 2009 р. – 57 634, 2010 р. – 54 643, 2011 р. – 55 388, 2012 р. – 45 300, 2013 р. – 33 985, 2014 р. – 30 494, 2015 р. – 65 017 злочинів, 2006 р. – 64 330, 2007 р. – 64 838, 2008 р. – 63 666, 2009 р. – 57 624, 2010 р. – 56 878, 2011 р. – 55 388, 2012 р. – 45 300, 2013 р. – 32 700, 2014 р. – 30 494, 2015 р. – 25325, 2016 р. – 23 029. З них особливо тяжких і тяжких у 2005 р. – 24 432 злочини, 2006 р. – 23777, 2007 р. – 21 712, 2008 р. – 21 395, 2009 р. – 20 310, 2010 р. – 22 420, 2011 р. – 21 343, 2012 р. – 16 600, 2013 р. – 15 645, 2014 р. – 14 654, 2015 р. – 7498, 2016 р. – 1029. Збут наркотиків у 2005 р. – 18 046 випадки, 2006 р. – 17 902, 2007 р. – 17 140, 2008 р. – 16 965, 2009 р. – 16 762, 2010 р. – 17 000, 2011 р. – 16 300, 2012 р. – 4400, 2013 р. – 5021, 2014 р. – 4125, 2015 р. – 4284, 2016 р. – 3029 [208].

Із загальної кількості виявлених злочинів (за 2013–2016 рр. після вступу в дію нового КПК України) структура злочинів у сфері обігу наркотичних засобів виглядає так:

- понад 10 930 злочинів є тяжкими й особливо тяжкими (32,1%);
- вчинено групами та організованими групами – 6%;
- контрабанда наркотичних засобів (ст. 305 ККУ) – 327 злочинів (0,9%);
- використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 306 ККУ) – 59 злочинів (0,1%);

– незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 ККУ) – 9430 злочинів (27,7%), з них понад 85,2% – зберігання;

– викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308 ККУ) – 31 злочин (0,09%);

– незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309 ККУ) – 18 605 злочинів (54,7%);

– незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 ККУ) – 1782 злочини (5,2%);

– схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 315 ККУ) – 235 злочинів (0,6%);

– викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням (ст. 313 ККУ) – 62 злочини (менше ніж 0,2%);

– організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 317 ККУ) – 1278 злочинів (близько 3,7%), з них понад 26,4% – виробництво і виготовлення;

– незаконне виготовлення, підроблення, використання чи збут підроблених документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів (ст. 318 ККУ) – 22 злочини (менше ніж 0,06%) [174, с. 6; 208].

За статистичними даними, 2008 р. питома вага наркозлочинності в нашій державі становила 16,6%, а 2009-го дещо зменшилась – до 13,3%; 2013-го – близько 10%.

Великий відсоток становить рецидивна наркозлочинність – 38%. Засуджені, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, нелегально отримують і споживають наркотичні засоби. За останні десять років було перекрито понад 1000 каналів надходження наркотичних засобів у кримінально-виконавчі установи та відкрито 800 кримінальних проваджень за злочини у сфері обігу наркотичних засобів.

Відбулися зміни у структурі вилучених наркотичних засобів. Так, з вилучених 1998 р. 31 040 кг наркотиків понад 92% припадало на марихуану й макову соломку. Більш концентровані опій і гашиш становили, відповідно, 0,3% і 3,2% від загальної ваги вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин. У 2012 р. правоохоронні органи України вилучили з незаконного обігу 33,6 тонни наркотиків, зокрема 19,3 тонни марихуани, 10 тонн макової соломки, 236,5 кг опію, 15,3 кг героїну, 6,8 кг кокаїну, 145,6 кг психотропних речовин, 74 кг амфетамінів та їх похідних [4, с. 5; 208].

Основними центрами з незаконного обігу наркотичних засобів є Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Львівська, Одеська, Миколаївська, Херсонська області та місто Київ.

До осіб, які вчиняють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, науковці і практики відносять:

– виробників наркотичної сировини і наркотичних засобів (сільські жителі, які вирощують нарковмісні культури, медичні працівники, науковці та ін.);

– розповсюджувачів наркотиків і сировини, що містить наркотики (наркомани або особи, які не вживають наркотиків, але мешкають у містах, де є осередки наркотизації, з метою отримання прибутків (студенти, медики та ін.));

– осіб, які мають доступ до готових наркотичних препаратів або наркосировини (працівники хімфармпідприємств, аптек й аптечних складів, лікувально-профілактичних і медичних установ, сільські жителі, які обробляють посіви маку і коноплі);

– перевізників наркотиків (самі збувальники, споживачі, особи, які мають маршрутні можливості (водії, працівники повітряного і залізничного транспорту, кур'єри тощо));

– споживачі наркотиків, якими є особи, що споживають наркотики систематично (наркомани) без дозволу лікаря, які можуть вимагати наркотики або вчиняти інші корисливо-насильницькі злочини (розбої, грабежі тощо) [4, с. 3; 231, с. 492–493].

Відповідно до аналізу кримінальних проваджень та статистичних даних охарактеризувати особи, які вчиняли злочини у сфері незаконного обігу наркотиків, можна так:

– за віком: особи від 14 до 17 років – 11%; особи від 18 до 28 років – 52%; особи старші за 28 років – 37%;

– за зайнятістю: особи, які працювали – 39%; особи, які навчалися – 10%; особи, які не працювали і не навчалися – 51%;

– за статевою ознакою: жінки – 6%; чоловіки – 94%;

– за походженням: іноземці далекого зарубіжжя – 0,7%; особи з країн СНД – 1,3%.

– за наявністю судимості: особи, які раніше вже вчиняли злочини – 66,7%.

Зростання показників розповсюдження, вживання наркотиків характерне і для міського, і для сільського населення України (у 2000 р. кількість осіб, що проживають у сільській місцевості і зловживають наркотичними засобами, становила 10 106 осіб, 2012-го їх кількість збільшилася більш ніж утричі – до 34 433 осіб. У містах ця проблема виявляється значно гостріше (74% споживачів наркотичних засобів – міські мешканці).

Г. К. Гриньова зазначає, що 60% неповнолітніх (від 11 до 14 років) властива наркогенна орієнтація, що стає причиною різкого зростання правопорушень і злочинів серед підлітків. Далі автор розділяє неповнолітніх на підліткові групи, які психологічно вразливі до кризових явищ особистості [59, с. 145–146]. Ю. А. Кричун стверджує, що найбільша частка осіб,

залучених до незаконного обігу наркотиків, – це молодь віком до 30 років [96, с. 101].

Аналізуючи ситуацію з правопорушеннями, пов'язаними з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, встановлено, що за останні три роки особами у стані наркотичного сп'яніння вчинено 7480 злочинів, з них особливо тяжких – 343, тяжких – 2691, середньої тяжкості – 4025, невеликої тяжкості – 421. Серед скоєних злочинів: 43 – умисні вбивства, 26 – умисні тяжкі тілесні ушкодження, 137 – грабежі, 57 – розбої, 437 – крадіжки, 50 – порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані наркотичного сп'яніння, зокрема 13 з летальними наслідками [4, с. 4].

Спостерігається тенденція поєднання окремих видів загальнокримінальних й економічних злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів (незаконним виробництвом, збутом, пересиланням, розкраданням наркотичних речовин тощо) на основі взаємного інтересу. Особливу загрозу для суспільства становить посилення зв'язків наркобізнесу з незаконною торгівлею зброєю і тероризмом [5, с. 23].

За оцінками українських і міжнародних експертів, виявляють щонайбільше 10% злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, що вказує на високу латентність [154, с. 61].

2. Висока латентність злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. За офіційними даними кримінальної статистики, щороку вчиняються десятки тисяч злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків. Проте відзначається високий рівень латентності злочинності у цій сфері.

Латентна злочинність – частина злочинності, яка з різних причин не відображена в державному обліку злочинів та осіб, які їх вчинили. Латентна злочинність разом із зареєстрованою становить фактичну злочинність [94, с. 46].

Практика підтверджує, що за станом латентності злочини у сфері обігу наркотичних засобів посідають одне з перших місць серед інших видів

злочинів. Основна об'єктивна причина високої латентності НОН – це взаємна зацікавленість суб'єктів таких злочинів у нерозголошенні фактів їх скоєння. Суб'єкти незаконного обігу наркотичних засобів підтримують взаємні контакти, сприяють збереженню стійкої системи «виготовлювач – збувальник – споживач». О. М. Джужа вказує, що на високу латентність цих злочинів впливає взаємна заінтересованість збувальників (висока прибутковість) і споживачів наркотиків (необхідність підтримання стану організму, який перебуває в наркотичній залежності), а також наявні недоліки у правоохоронних органах (висока корупція) [188, с. 444].

Серед чинників, що впливають на латентність, є недонесення потенційними наркоманами про отримання від розповсюджувачів наркотичних засобів для постійного вживання, а також використання мобільних телефонів розповсюджувачами наркотиків, що дає змогу анонімно їх продавати споживачам, використовуючи різні схованки в загальнодоступних місцях громадян (парки, сквери, дитячі майданчики, бари тощо).

Коефіцієнт латентності до виявлених злочинів у сфері обігу наркотичних засобів становить десь до одного.

3. Удосконалені способи вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. У протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів особливе значення має характеристика способів їх вчинення. Вивченню характеристик способу злочинів присвячено роботи відомих криміналістів І. Ф. Герасимова, І. Ф. Пантелеєва, М. П. Яблокова, Г. Г. Зуйкова та кримінологів Я. Ю. Кондратьєва, О. М. Джужи [94] та ін.

Так, Г. Г. Зуйков зробив значний внесок у розробку криміналістичних аспектів способу вчинення злочину, що послужило основою його твердження про те, що «спосіб учинення злочинів – система дій із підготовки, учинення й приховання злочину, детермінованих умовами зовнішнього середовища, й психофізіологічних властивостей особистості, що можуть бути пов'язані з вибіркоким використанням відповідних знарядь або засобів і умов місця й часу» [76, с. 34].

Важливе доповнення до розуміння сутності цієї проблеми зробив Р. С. Белкін, указавши, що така система дій мусить мати єдиний злочинний задум. За відсутності ж задуму, що охоплює всі стадії злочинної діяльності, вона допускає й самостійне існування способу приховування [21, с. 767].

На думку Г. М. Меретукова, найдоцільнішим є визначення способу злочину як системи об'єктивно й суб'єктивно детермінованих, причиново й функціонально пов'язаних дій злочинця з підготовки, здійснення і приховування злочину, поєднаних з використанням умов місця й часу, знарядь і засобів, що відповідають загальному злочинному задуму й досягненню мети [112, с. 42].

Подібну позицію займає М. В. Качина, який зазначає, що відомості про спосіб злочину містять великий обсяг криміналістично значущої інформації про злочинну подію і її учасників [80, с. 75].

Свого часу Н. Ф. Кузніцова зазначала, що для боротьби зі злочинністю необхідно досліджувати взаємозв'язок загальної злочинності з окремими видами злочинів, які складають відповідну закономірність цілого і частини, загального й індивідуального, системи і її елементів [93, с. 65].

Більшість досліджуваних злочинів, як правило, вчинюється з попереднім підготуванням. Дії для підготування злочину охоплюють вибір місця і способу вчинення злочину: вибір засобів для виготовлення наркотиків, вибір місця для зберігання наркотиків; вибір об'єкта для їх збуту; розроблення плану вчинення злочину; підбір співучасників і розподіл ролей [231, с. 489].

Дії з безпосереднього вчинення аналізованих злочинів диференціюються на кілька різнопланових способів, що утворюють самостійні склади злочинів:

- незаконне виготовлення, придбання, зокрема шляхом розкрадання, крадіжок наркотичних засобів;

- зберігання, перевезення, пересилання, збут наркотичних засобів;

- контрабанда наркотичних засобів. Особливістю незаконного обігу наркотичних засобів є те, що окрема злочинна діяльність (наприклад, незаконне виготовлення, контрабанда і придбання) може бути як самостійною, так і паралельною, пов'язаною підсистемою [62, с. 75].

За допомогою досліджень встановлено, що дії з безпосереднього виготовлення наркотичних засобів зумовлені особливостями виду наркотику.

Тут можна виділити такі чотири групи: незаконне виготовлення наркотиків шляхом витягання з медичних препаратів; виготовлення наркотиків із незаконно вирощених нарковмісних культур; виготовлення наркотиків із сортів маку і коноплі; виготовлення синтетичних наркотиків хімічним шляхом [231, с. 490].

Щодо способів розкрадання наркотичних засобів, то це: виписування рецептів на вигаданих хворих й осіб, яким не прописане медичне споживання наркотичних засобів; заміна наркотиків в ампулах та інших ємкостях іншими речовинами; фіктивне списання наркотичних засобів на наукові дослідження, лікування онкологічних або інших категорій хворих; оформлення підроблених документів на знищення протермінованих медикаментів, що містять наркотики [65, с. 21; 231, с. 491].

4. Наявність вітчизняної наркосировини. Іншим доступним і могутнім джерелом незаконного вирощування наркосировини і надходження її в нелегальний обіг є дикорослі коноплі, чагарниками яких, за оцінками коноплярів, забруднено близько 100 тис. га земель.

Якщо 1977 р. в Україні було всього вісім областей з осередками наркотизму, то сьогодні практично немає жодного населеного пункту, де не було б осіб, що зловживають наркотиками.

Так, значні площі в південних і східних областях України використовують для промислового вирощування конопель, ідеться, зокрема, про Дніпропетровську, Запорізьку, Миколаївську, Черкаську, Херсонську, а також Луганську області, які, як відомо, мають спільні кордони з РФ [96, с. 112–115]. У цих регіонах дикі коноплі вирізняються високим ступенем «активності». Тому найбільша кількість марихуани вилучається з незаконного обігу саме в цих районах.

У 2012 р. правоохоронні органи з метою виявлення незаконних посівів маку та конопель обстежили понад 101 тис. присадибних ділянок громадян,

територій організацій та установ і сільськогосподарських підприємств. Тоді було виявлено 1394 факти незаконних посівів маку (загальна площа 45 га) та 2664 факти незаконних посівів конопель (загальна площа 168 га), а також 1 факт незаконного посіву маку та 29 фактів незаконного посіву конопель на території сільськогосподарських підприємств без необхідних дозвільних документів. За час проведення операції із застосуванням малої авіації здійснено 61 обліт територій, під час яких виявлено 28 фактів незаконних посівів маку та 29 фактів конопель. Загалом знищено понад 1 млн 532 тис. нарковмісних рослин, з яких 576 тис. рослин маку та 956 тис. конопель [2, с. 13].

5. Вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів з використанням глобальної мережі Інтернет. У поточному році відкрито 25 кримінальних проваджень щодо розповсюдження наркотичних, психотропних, сильнодіючих та підконтрольних лікарських засобів через мережу Інтернет (у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Луганській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Харківській, Херсонській, Чернівецькій, Чернігівській і Черкаській областях, а також у м. Києві). Інтернет використовують як засіб замовлення та розповсюдження наркотичних засобів під виглядом надання різних послуг (торговельних, рекламних, обслуговуючих тощо), а також як засіб здійснення розрахунків.

6. Наявність вітчизняних нарколабораторій з виготовлення синтетичних наркотиків. Суттєвим внутрішнім криміногенним чинником стало, за нашим дослідженням, існування в Україні вітчизняного виробництва синтетичних наркотиків як для внутрішніх потреб (60%), так і на експорт (40%), зокрема в Росію, країни Балтики, Скандинавії і Центральної Європи.

Виготовлення синтетичних і напівсинтетичних наркотиків здійснюється в підпільних лабораторіях [39, с. 14]. Більшість з них має так званий «кухонний» характер, де із застосуванням спеціального лабораторного обладнання виготовляють наркотичні засоби з «ефедрину», отримують ацетильований та екстракційний опій з макової соломки. Розташовуються вони переважно у квартирах, приватних будинках, гаражах, сараях, літніх кухнях тощо. Більш ніж

половина виявлених нарколабораторій спеціалізувалися на виготовленні опійних настоянок, ацетильованого опію та інших наркотиків опійної групи [188, с. 446].

Динаміка показує: щороку збільшується кількість виявлених нарколабораторій. Якщо 2012. правоохоронні органи країни виявили і ліквідували 146 підпільних нарколабораторій, то 2016-го – 152 (ст. 313 КК України). За вчинення цього виду злочину до кримінальної відповідальності притягнуто 124 особи [3, с. 10].

На нашу думку, аналіз динаміки структурних змін у загальній кількості типів виявлених підпільних лабораторій і різноманітність синтетичних наркотиків, які вилучають останніми роками, вказують на пріоритет останніх перед їхніми рослинними видами. Водночас особливість такого синтетичного наркотику, як триметилфентаніл (він у 2,5 разу отруйніший, ніж ціанистий калій), полягає в тому, що під час його виготовлення в підпільних лабораторіях здійснюються тільки останні з 15 циклів виробництва наркотику, а напівфабрикати, як правило, виготовляються в легальних лабораторіях. Синтез триметилфентанілу досить складний, оскільки виготовляють його поетапно. Кожний з етапів може тривати безупинно понад три доби. Наркотичні лабораторії спеціалізуються на нових видах наркотичних речовин. За даними РНБО, у 2011 р. було винайдено 45 нових наркотиків, 2012-го – 75, 2016-го – 100 [2, с. 6].

7. Наявність наркотичних засобів іноземного виробництва. Окремі дослідники стверджують, що контрабанда наркотичних засобів завдає економічну шкоду Україні, оскільки до державного бюджету не надходять кошти за сплату мита і митних зборів, натомість ці кошти збагачують окремих осіб (контрабандистів) [8, с. 128].

За статистичними даними, 2009 р. в Україні було перекрито 249 міжнародних каналів переміщення наркотиків. Упродовж 2010 р. ліквідовано 89 каналів наркотиків, які здійснювали організовані злочинні наркоугруповання, і засуджено 255 осіб, що займалися контрабандою. У 2012 р.

перекрито 913 каналів контрабандного переміщення наркотиків. Приділялась увага і знешкодженню організованих злочинних угруповань. Впродовж 2013-го перекрито 338 міжнародних каналів переміщення наркозасобів, психотропних речовин і прекурсорів [4, с. 6]. У 2016 р. було відкрито 309 кримінальних проваджень за ст. 305 ККУ (контрабанда наркотичних засобів тощо), що відображає частину проблеми [119, с. 33].

Аналіз шляхів розповсюдження важких, синтетичних наркотичних засобів та психотропних речовин у країні, а також наявна оперативна інформація свідчать про те, що впродовж останніх років територію нашої держави міжнародні наркоділки не тільки активно використовують для здійснення транзиту великих партій наркотиків до країн Західної Європи, але й розглядають як перспективний ринок їх збуту [4, с. 4].

Злочинні шляхи транспортування наркотичних засобів пролягають практично з усіх суміжних з Україною держав. Основними країнами постачання контрабандних наркотиків сьогодні є Росія, Молдова, Польща, Голландія, Німеччина, Панама, Колумбія, Нідерланди, Угорщина, Іран тощо.

Згідно з даними Державної прикордонної служби України та Державної митної служби України, у 2010–2016 рр. наркотичні речовини контрабандно переміщувалися через державний кордон України транзитом:

– важкі наркотики – з азійських країн на ринки Центральної і Західної Європи, так званими «Шовковим шляхом» (Афганістан – країни Середньої Азії – Російська Федерація – Україна – країни Західної Європи) і «Балканським маршрутом» (Афганістан – Пакистан – Іран – Туреччина – країни балканського регіону – Молдова – Україна – Західна Європа);

– синтетичні наркотики і наркотичні засоби рослинного походження – з країн Східної Європи і Республіки Молдова до Російської Федерації й Республіки Білорусь [153, с. 58].

Варто вказати і про контрабандне переміщення наркотичних засобів рослинного походження з Республіки Молдова та Російської Федерації залізничним й автомобільним транспортом до прикордонних територій

Харківської і Сумської областей. До перевезення наркотичних засобів залучають навіть жінок, дітей, туристів, які перевозять їх у натільній білизні.

Сьогодні функціонують стійкі канали незаконного переміщення через пункти пропуску для автомобілів синтетичних наркотичних засобів (польського та литовського виробництва) на українсько-польському та українсько-білоруському кордонах (Ягодин, «Виступовичі», «Нові Яриловичі»).

24 лютого 2014 р. в пункті пропуску «Нові Яриловичі» прикордонники Чернігівського загону під обшивкою багажника автомобіля «Toyota» вилучили два кілограми наркотичних таблеток [153, с. 66; 164, с. 161].

Зі Східної Європи до України героїн переміщають автотранспортом (переважно турецької реєстрації), що слідує поромами з Грузії й Туреччини.

Дрібні партії наркотичних засобів надходять з країн ЄС до України через пункти прикордонного пропуску «Тиса», «Шегині», «Краковець». Переміщення важких наркотиків (героїн, кокаїн) здійснюють через пункт пропуску авіаційного сполучення «Київ», «Одеса-авіа».

15 квітня 2014 р. оперативні працівники ОВС у Львівській області викрили злочинну групу, яка контрабандним шляхом отримувала сильнодіючі небезпечні наркотичні засоби. Під час затримання злочинців у них вилучили 250 г метамфетаміну та 150 г кокаїну [71, с. 6].

Під час перевезення в автотранспорті наркотики зазвичай зберігають під ковпаками коліс, під сидіннями, в акумуляторах і під ними, у декоративних подушках, у бензобаках, виїмках під запасними колесами та в інших місцях. Якщо ж наркотики перевозять іншими транспортними засобами, злочинці використовують ручну поклажу, валізи з подвійним дном, скляну тару тощо [119; 174, с. 14]. Також для перевезення наркотичних засобів використовують природні порожнини людського тіла [131, с. 50].

Пересилання наркотичних засобів поштою в бандеролях, з різними товарами здійснюють і наші заробітчани. Наркотики приховують в упаковках з-під годинників, какао, сигарет тощо.

17 березня 2014 р. у пункті пропуску «Тиса» Чопської митниці співробітники СБУ попередили спробу контрабандного перевезення в Україну нарковмісних пігулок «Subutex»: 630 пігулок наркотичного препарату було сховано в посилці – у банці з-під какао. Під час проведення оперативно-розшукових заходів співробітники СБУ затримали в Івано-Франківську організовану групу зазначеного наркоканалу і вилучили 585 пігулок «Subutex» і 0,5 кг амфетаміну [153, с. 65].

Кількість вилучених наркотичних засобів у Світовому океані становить понад 11% від загальної кількості випадків всіх вилучених наркотиків у світі. Але кожне вилучення на морі в середньому майже у 30 разів перевищує розмір партій наркотиків, що перевозяться повітряним шляхом. Встановлено причетність риболовних суден до контрабандного перевезення кокаїну з Північної Америки через Західну Африку до Європи [153, с. 15].

За оцінками фахівців Європолу, оборот європейського ринку героїну становить приблизно 12 млрд доларів США. Водночас нелегальні ринки цього наркотику в Російській Федерації та Україні за обсягом продажу сьогодні уже перевищують ринок ЄС.

Протягом 2015 р. під час незаконного переміщення через державний кордон було вилучено:

– співробітниками Державної прикордонної служби України 137,36 кг наркотичних речовин;

– співробітниками Служби безпеки України 575,2 кг наркотиків і наркосировини, зокрема 100 г героїну, 4,7 кг кокаїну, 140,7 кг психотропних речовин;

– також було вилучено наркотичні засоби на морській ділянці (38% від загальної кількості вилучених наркотичних засобів) на кордоні з Росією (34%), Білоруссю (9%), Молдовою (8%), Угорщиною (7%), Польщею, Словаччиною (по 1%) та в пунктах пропуску авіаційного сполучення (0,2%) [153, с. 61].

Реальна спроможність організованих злочинних угруповань виробляти понад 50 тис. тонн цієї наркосировини і постачати її протягом року в

незаконний наркообіг підтверджується не тільки безперервним задоволенням попиту на макову соломку в межах України. Є численні факти припинення українськими митниками і прикордонниками контрабандного вивезення макової соломки у РФ, країни Прибалтики, Білорусь, Болгарію, Угорщину, Польщу тощо. Крім того, ділки наркобізнесу становлять відносно відособлену категорію людей зі своєю системою конспірації, субкультурою і традиціями.

8. *Збільшення кількості осіб, що вживають наркотичні засоби не за призначенням медиків.* У Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2011–2015 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2010 р. № 1808-р, наголошується, що впродовж останніх років в Україні спостерігається стійка тенденція зростання кількості осіб, які вживають наркотичні засоби і психотропні речовини, зокрема серед сільського населення.

Як зазначає В. М.Гринчак, для визначення злочинця необхідно брати за основу сукупність соціально-демографічних, кримінально-правових, соціально-рольових та морально-психологічних ознак особи, яка вчиняє злочини [60, с. 74].

За офіційними статистичними даними, станом на 1 січня 2016 р. на обліку перебувало 152,8 тис. наркоспоживачів (для порівняння, 2000-го було 95,9 тис. осіб). Водночас серед загальної кількості осіб, які допускають немедичне вживання наркотичних засобів та психотропних речовин, 119,5 тис. становлять жителі міст, а 32,5 тис. – мешканці сільської місцевості). Протягом 2013 р. на облік було поставлено 22,2 тис. осіб [3, с. 2], до того на обліку в наркологічних установах за вживання таких речовин перебувало 1400 неповнолітніх, з них: 208 – учні середніх навчальних закладів. Зниження віку (до 13 років), з якого настає наркозалежність, пов'язано з багатьма причинами. Не останню роль у цьому процесі відіграє реклама і маркетинг з боку ділків наркобізнесу. Разом з «омолоджуванням» наркоманії останніми роками спостерігається постійне зростання рівня зловживання наркотичними засобами і психотропними

речовинами серед жінок. Кількість таких жінок у 2016 р., коли порівнювати з 2000-м, збільшилася на 10% (з 23 065 до 25 407). У зв'язку з поширенням наркоманії серед жінок щоразу більше спостерігається випадків народження неповноцінних дітей з різними фізичними вадами. А це вже реальна небезпека, з якою не порівняти навіть людські втрати у сфері немедичної наркотизації. Йдеться про загрозу погіршення генофонду населення України [3, с. 2].

Темпи поширення наркоманії в Україні досі є високими: на кожні 10 тисяч населення в середньому 32 особи незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини.

Шляхом опитування осіб, які зловживають опіатами, встановлено, що кількість щорічного вживання макової соломки одним наркоманом становить 100–150 кг. Перерахунок на їх загальну зареєстровану кількість (близько 100 тис. осіб) вказує, що для задоволення річної потреби в цій наркосировині їй необхідно щонайменше 10 тис. тонн, а з урахуванням їх латентності (1:5–1:7) – 50–70 тис. тонн (у рік було вилучено близько 2,4-3,3 тонни). Виникає природне запитання: з яких джерел у незаконний обіг надходить вказана кількість макової соломки?

Тож є всі підстави стверджувати, що сільська місцевість України перетворилася на нелегальну «індустрію» виробництва макової соломки для постачання її і на внутрішній «чорний ринок», і до близького зарубіжжя.

Незаконний обіг наркотичних засобів тісно пов'язаний зі споживанням наркотиків, який іменується як наркоманія. Слово «наркоманія» походить з грецької мови й означає: заціпеніння, манія шаленства, божевілля. Наркоманія – це залежність людини від наркотичної дози [25, с. 252]. Іншими словами, наркоманія – гіпертрофоване бажання отримати фізіологічне задоволення, «забутися» і тим самим не думати про ті труднощі і незгоди, що так часто трапляються на життєвому шляху [1, с. 10].

Явище наркоманії відоме людству вже багато тисячоліть [78, с. 23]. За радянських часів наявність проблеми наркоманії не визнавалася ні політичним керівництвом, ні вченими. Тільки на середину 90-х років минулого століття

припадає початок інтенсивної наукової розробки проблеми наркотизму [190, с. 96]. Так, А. О. Габіані визначає наркоманію як захворювання, що виникло в результаті систематичного немедичного вживання наркотичних засобів [42, с. 3]. К. А. Карпович зазначає, що наркоманія – це суспільно небезпечне явище, що виникає в результаті незаконного умисного, систематичного вживання наркотичних засобів [79, с. 6]. Н. А. Мирошніченко, А. А. Музика вважають наркоманію (у правовому плані) суспільно небезпечним явищем, а не тільки захворюванням, яке виникає в результаті одурманення й отруєння організму людини наркотиками [124, с. 25]. Г. М. Меретуков відзначає, що незаконний обіг наркотичних засобів – це незаконне виготовлення, придбання, зберігання, перевезення або пересилання з метою збуту, а також збут наркотичних засобів, інші незаконні дії з наркотичними засобами, що мають закінчений цикл операцій [112, с. 4].

В. М. Шевчук наголошує, що наркоманія в Україні набуває дедалі більших масштабів, стає серйозною загрозою для соціально-економічної і політичної стабільності, національної безпеки й суверенітету нашої держави. Різко збільшується кількість осіб, які допускають немедичне вживання наркотичних засобів [231, с. 488].

За підрахунками фахівців, на сьогодні у всьому світі близько 250 млн осіб зловживають наркотичними засобами та психотропними речовинами. Зокрема, приблизно 130-190 млн осіб вживають канабіс (марихуану) – найпоширеніший наркотик, 14-52 млн осіб зловживають стимуляторами амфетамінового ряду, 11-25 млн осіб вживають екстазі, 13-22 млн – це споживачі опіатів, 15-20 млн вживають героїн [2, с. 24].

У зв'язку із цим поширення незаконного обігу наркотиків та втягування мільйонів осіб до їх немедичного вживання стало підґрунтям виникнення індустрії міжнародного наркобізнесу, що приносить багатомільярдні прибутки злочинцям. За нинішніх умов наркобізнес перетворився на діяльність транснаціональних злочинних організацій, вплив яких поширюється на значну кількість країн (38,3%). В. І. Омігов [110, с. 35]

та Д. Й. Никифорчук [137, с. 35] ототожнюють наркоманію з таким поняттям, як наркобізнес.

9. Незаконний обіг наркотичних засобів переріс у наркобізнес.
Наркобізнес – законна (незаконна) економічна діяльність, пов'язана з культивуванням, виготовленням та торгівлею наркотичними засобами, психотропними або сильнодіючими речовинами з метою отримання прибутку [127, с. 324]. Д. Й. Никифорчук зазначає, що термін «наркобізнес» використовують також як обіг грошової маси і прибутку, вилученої в населення в обмін на наркотики, що незаконно розповсюджуються [170, с. 35].

С. А. Буткевич зазначає, що в усьому світі споконвічним першоджерелом надприбутків, одержаних злочинним шляхом, був і дотепер є наркобізнес, і Україна тут не є винятком. При цьому виробництво, виготовлення, зберігання, транспортування та збут наркотичних засобів і психотропних речовин є злочинною діяльністю «підприємницького типу», що зумовлюється факторами у систематичній і професійній легалізації прибутків від наркобізнесу. Цим доходам надають видимість законних, для чого «брудні» гроші «пропускаються» через національну фінансову систему (банки й інші небанківські фінансові установи) або експортуються у країни зі сприятливішим фінансовим і кримінальним законодавством, де інтегруються до зарубіжних фінансових систем і повертаються на батьківщину у формі законних переказів [29, с. 82].

Виробництво, торгівля і споживання наркотичних засобів швидко поширюються у глобальному масштабі з далекосяжними наслідками для світового співтовариства. Міжнародна торгівля наркотиками еволюціонувала із складного ремесла в комерційну індустрію, яка стала невід'ємною частиною світової економіки. Масштаби її перевершили всі сподівання і прогнози міжнародних поліцейських структур та національних правоохоронних органів.

Світовий обіг наркотиків, згідно з оцінками експертів ООН, становить близько 8% обігу всієї міжнародної торгівлі. Операції з наркотиками приносять від 300 до 2000% прибутку, що робить їх привабливими для транснаціональних

злочинних організацій, які мають на меті одержання максимального прибутку за короткий час [96, с. 112].

За оцінками фахівців у сфері протидії незаконному наркообігу, вдається виявити лише 10-15% від загального обсягу наркотиків, які нелегально розповсюджуються у світі. При цьому наркоіндустрія неухильно вдосконалюється, підвищуючи технічний, фінансовий потенціал, адаптуючи новітні досягнення науково-технічного прогресу до своїх потреб. Кошти, отримані від наркобізнесу, використовують для дестабілізації суспільства, політичної системи й економіки держав [143].

За результатами опитування, основними тенденціями наркобізнесу в Україні оперативні працівники правоохоронних органів називають такі:

- наркобізнес став злочинним промислом (спеціалізація напрямів) (88,3%);

- високий рівень латентності наркобізнесу, пов'язаного з корупцією у державних правоохоронних органах (77,4%);

- «відмивання» грошей від наркобізнесу і вкладення їх як у легальну, так і нелегальну сферу економіки (81,4%);

- наркобізнес є частиною організованої злочинності з ознаками транснаціональної (злиття з міжнародною організованою злочинністю) (52,3%);

- проникнення представників наркобізнесу в державні органи влади й управління (приплата виборних посад) (63,8%) (Додаток А.57).

10. Організований обіг наркотичних засобів. Україну міжнародні злочинні угруповання використовують як державу, що забезпечує транзит великих партій важких синтетичних наркотиків, насамперед героїну, з країн-виробників Близького Сходу до країн Західної Європи.

Як зазначено в доповіді Європолу «Тяжкі злочини та злочини, вчинені організованою злочинністю: оцінка загроз» (EU Serious and Organised Crime), приблизно третина всіх організованих злочинних угруповань, що діють у Європейському Союзі, залучені до процесу виробництва та розповсюдження наркотичних засобів.

Як вказують окремі дослідники, найбільшу суспільну небезпеку становлять організатори злочинних груп, особи, які організують і керують діяльністю груп з придбання, виготовлення і розповсюдження наркотиків на чорному ринку [195, с. 493; 4, с. 6].

Так, відповідно до статистичних даних, незважаючи на зменшення виявлених організованих злочинних груп, зокрема: 2005 р. виявлено 551 злочинну групу (20% з них пов'язані з наркозлочинами), 2006 р. – 466 (19,8%), 2007 р. – 420 (20,4%), 2008 р. – 378 (21%), 2009 р. – 379 (27%), 2010 р. – 397 (19%), 2011 р. – 392 (21%), 2012 р. – 258 (17%), 2013 р. – 246 (21%), 2014 р. – 221 (18%), 2015 р. – 232 (19%); 2016 р. – 232 (21%). Виходячи з наведеного, 20,7% всієї організованої злочинності становлять організовані злочинні групи, що скоїли злочини у сфері обігу наркотичних засобів [208].

У 2014 р. виявлено 17 організованих злочинних угруповань, які вчинили понад чотири десятки злочинів, пов'язаних з легалізацією грошей, отриманих від наркобізнесу [234, с. 8–9].

Під час дослідження встановлено, що останнім часом поширення набула контрабандна діяльність організованих злочинних груп, коли наркотичні засоби доставляються з країн СНД або далекого зарубіжжя і перепродуються в Україні. З'являються у продажу і такі «важкі» наркотики, як героїн і кокаїн, бо є покупці, які платять за них ціну, вищу ніж у країнах Заходу. Але вищезгадані операції – це вже інший вид наркобізнесу – транснаціональний. Така ситуація вимагає удосконалення організаційно-тактичних основ організованих злочинних проявів у країні і за її межами [68, с. 171].

Як зазначає О. М. Джужа, транснаціональна злочинна діяльність визначається як окремий напрям в організованій злочинності, який характеризується структурованою системою високоорганізованих і ретельно законспірованих злочинних угруповань, які займаються міжрегіональною, у низці випадків міжнародною, злочинною діяльністю у вигляді промислу, що спрямована на певний вид діяльності (незаконний обіг наркотиків тощо), з метою систематичного отримання максимальних прибутків і надприбутків,

нерідко використовуючи у своїх інтересах і державні структури, і інститути громадянського суспільства [188, с. 441].

Потрібно відзначити, що наркобізнес, зокрема і транснаціональний, є потужним стимулом зростання загальнокримінальної й економічної злочинності. Основними сферами застосування прибутку від незаконного обігу наркотичних засобів є гральні заклади, дискотеки та нічні клуби, купівля-продаж нерухомості тощо. Але останнім часом супутнім злочином у сфері незаконного обігу наркотичних засобів стала корупція серед посадових осіб правоохоронних органів та органів управління і влади, особливо в місцях виробництва наркотиків та за маршрутами їх транспортування [188, с. 442].

Як зазначає М. Г. Вербенський, в Україні створено унікальні можливості для транснаціонального наркобізнесу, зокрема йдеться про відсутність законодавчої бази щодо протидії, дієвої правоохоронної системи, а також перекритих кордонів, фінансового контролю тощо [38, с. 49].

Використовуючи зазначені можливості, транснаціональному наркобізнесу властиві такі основні ознаки: масштабність незаконних дій з наркотиками; особлива конспіративність наркоділків, аж до переходу на нелегальне становище в разі виявлення; високий рівень організації злочинних формувань; надприбутковість злочинного промислу; нерідко наявність легального бізнесу; заздалегідь сплановане та кваліфіковане вчинення злочинів; наявність усталеного джерела для придбання наркотичних засобів [188, с. 440].

Міжнародні злочинні угруповання вдаються до різних способів контрабанди наркотичних засобів, використовуючи міжнародні злочинні зв'язки. Сучасні технології дали новий поштовх не тільки законній, але й злочинній діяльності. Широкі зв'язки організованої злочинності полегшили встановлення контактів з партнерами з інших країн континентів. Нинішня банківська діяльність та сучасні інформаційні технології надали можливість реалізовувати міжнародні злочинні операції, для «відмивання» коштів, здобутих злочинним шляхом, зокрема і від незаконного обігу наркотичних

засобів [157, с. 3]. Так, 2011 р. було задокументовано 110 злочинів, пов'язаних з «відмиванням» грошей, отриманих від наркобізнесу (ст. 306 КК України), 2012 р. – 116 злочинів, а 2013-го – тільки 56 [4, с. 6].

Відповідно заслуговує на увагу прагнення організованих злочинних груп до «відмивання» грошей та вкладання отриманих доходів у легальну сферу економіки, а також їх використання для підкупу посадових осіб різних рівнів і відомств.

Легалізацію доходів від індустрії наркобізнесу варто розглядати як одну з ключових умов розширення НОН, а також інтенсивного поширення наркоманії. При цьому, за оцінками фахівців правоохоронних органів, легалізовані кошти використовують не тільки для продовження злочинної діяльності й гарантування її безпеки, але й вкладаються в найперспективніші види економічної діяльності, а саме:

1) в організацію майбутніх операцій наркобізнесу і придбання нерухомого майна (вказала понад половина респондентів (55%));

2) на підкуп державних службовців (43,3% відповідей);

3) у банківську сферу й на придбання зброї, боєприпасів (35,45% відповідей);

4) на політичні кампанії – вибори, референдуми – для лобіювання кримінальних інтересів (30,7% відповідей);

5) у створення підставних юридичних осіб (з метою подальшого «відмивання» грошей, для купівлі коштовностей і предметів розкоші, цінних паперів (відповідно 27%, 24,9% і 16,4% відповідей) (Додаток А.6).

У 2013 р. оперативні підрозділи ОВС з метою знешкодження економічного підґрунтя наркозлочинності шляхом викриття наркоділків, які вкладають кошти, отримані від наркобізнесу, в економіку, викрили 59 кримінальних правопорушень зазначеної категорії, за вчинення яких до кримінальної відповідальності притягнуто 95 осіб, накладено арешт на майно, кошти і цінності наркозлочинців на суму 33,6 млн грн та вилучено такого майна на суму майже 7,5 млн грн [2, с. 4].

Організовані злочинні групи, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, мають своїх фінансистів, банкірів, юристів, експертів-логіків, фахівців з оптової і роздрібною торгівлі, інженерів, лікарів. Інші члени організації виконують спеціалізовані дії. Це вербувальники, фінансові радники, фахівці з контрактів (особи, які укладають угоди з лоцманами, моряками, вантажниками, водіями вантажівок тощо), пакувальники, перевізники, а також розкрадачі [203, с. 47–50].

Є низка чинників організаційно-тактичного й матеріального характеру («кришування» правоохоронними органами наркобізнесу), які також тією чи іншою мірою впливають на високу латентність НОН, одночасно будучи причинами низької ефективності діяльності всіх оперативних підрозділів правоохоронних органів.

За даними МВС України 2014 р., працівники підрозділів БНОН допускають службові зловживання та отримання від «кришування» наркобізнесу неправомірної вигоди, а також вчиняють зловживання під час документування кримінальних правопорушень, підкидають наркотичні засоби особам (наркоманам) для досягнення встановлених показників [234, с. 9].

Так, 2013 р. виявлено осіб, причетних до корупції: 32 співробітники ОВС; 23 співробітники Державної пенітенціарної служби України; 14 осіб Державної митної служби України; 6 службових осіб Державної прикордонної служби України [153, с. 98]. У липні 2015 р. за рішенням Президента України замінено всіх працівників Закарпатської митниці, які налагодили безперервне надходження контрабанди з Угорщини до України.

Щодо обстановки вчинення злочинів, то найчастіше місця виготовлення, придбання, зберігання значно віддалені одне від одного, а час скоєння злочинних дій – різний. Збувають злочинці наркотичні засоби у порівняно безлюдних місцях, на відкритих місцевостях (вулиці, території підприємств, подвір'я, під'їзди багатоповерхових будинків, площі, парки і сквери) у час неактивного переміщення людей та в період активного переміщення – пожвавлені громадські місця (магазини, підприємства харчування, вокзали тощо) [27, с. 121].

При незаконному виготовленні, зберіганні, збуті, залученні до вживання наркотиків місцем вчинення злочину найчастіше є: кімната у квартирі багатоповерхівки, кухня, коридор, надвірні будівлі, гараж, сарай та інші підсобні приміщення [72, с. 133].

З наведених вище тенденцій можна спрогнозувати подальше зростання злочинів у сфері обігу наркотичних засобів за рахунок обсягів надходження в Україну «важких» наркотиків та використання вітчизняних вирощених опійних маку і конопель, а також інтеграцію вітчизняних організованих злочинних груп у міжнародну мережу наркобізнесу, що й дає нам підстави визначити основні характерні риси сучасної наркоситуації.

Під час дослідження практичної діяльності та опитування оперативних працівників правоохоронних органів встановлено, що до характерних рис, які впливають на погіршення наркоситуації в Україні, потрібно віднести:

- наявність значної наркосировинної бази (90,1%) (щорічно знищується понад 500 тис. м² незаконних посівів маку і конопель). Це приваблює не тільки вітчизняних наркоділків, але й мешканців країн близького зарубіжжя, особливо РФ (щорічно за перевезення наркосировини затримують до 4 тис. осіб), до того ж відсутній контроль в районі бойових дій Донецької і Луганської областей;

- особливості геополітичного розташування країни (60,4%) на важливих міжнародних шляхах, зручність використання нових каналів для нелегального транзиту наркотичних засобів до країн Західної Європи;

- наявність привабливого ринку збуту наркотиків (52,3%), яким для міжнародних наркоділків бачиться територія України;

- можливість розміщення нових підпільних нарколабораторій з наближенням їх до споживчого ринку Європи і РФ (42,7%), що зумовлено труднощами соціально-економічного положення держави, втратою робочих місць хіміками-фахівцями тощо;

- використання міжнародними наркоділками наявної в Україні дешевої робочої сили для перевезення наркотичних засобів різноманітними системами комунікації (38,4%);

– залучення соціально незабезпечених верств населення, котрі вирішують займатися злочинною діяльністю через можливість легкого заробітку як основного джерела існування (55,3%);

– розширення кола суб'єктів підприємницької діяльності, яким згідно із Законом України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», з 2001 р. дозволено здійснювати таку діяльність на підставі ліцензії (40,7%) [2, с. 38; 56, с. 52–64] (Додаток А.7).

Висновки до першого розділу

1. Проблема поширення наркоманії в Україні є одною з головних проблем національного масштабу, тому від ефективності й результативності роботи оперативних підрозділів правоохоронних органів залежить формування заходів протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів.

Упродовж останніх п'ятдесяти років науковці і практики напрацювали чималу методичку протидії злочинам у сфері обігу наркотичним засобам. Протидія наркобізнесу визначається як послідовна діяльність оперативних підрозділів у напрямі недопущення подальшого поширення наркобізнесу та мінімізації його наслідків. Створена система заходів оперативних підрозділів спрямовується на виявлення і припинення злочинів у сфері наркобізнесу, відвернення настання злочинного результату, а також запобігання рецидиву злочинів у майбутньому.

2. Наркоситуація в Україні характеризується значним збільшенням в обігу наркотичних засобів іноземного походження – героїну, кокаїну, амфетаміну, екстазі, МДМА, ЛСД та інших наркозасобів, а також збільшенням наркотиків вітчизняного виробництва з опійного маку та коноплі.

Удосконалюються злочинні схеми у сфері незаконного обігу наркотиків, використовуються інформаційні технології з безконтактним розповсюдженням

наркотиків і перерахуванням грошей за їх отримання через банківські термінали і систему Інтернет.

Результати аналізу діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів свідчать, що протидія злочинам у сфері обігу наркотичних засобів є не достатньо ефективною. Основною причиною цього є те, що злочини у сфері обігу наркотичних засобів мають латентний характер і глибоко законспіровану злочинну діяльність. Наркобізнес, будучи високоприбутковим, втягує в корупцію посадових осіб правоохоронних органів.

Для ефективної протидії оперативних підрозділів правоохоронних органів України (МВС, СБУ, ДФС, ДПС, ДПТСУ) злочинам у сфері обігу наркотичних засобів необхідно враховувати такі чинники: постійне зниження віку осіб, які вживають та розповсюджують наркотики; розширення індивідуального виробництва й отримання закордонних сучасних наркотичних засобів; удосконалення способів вчинення злочинів та виготовлення наркотичних засобів українського походження; корисливий мотив – перетворення на промисел наркобізнесу; міждержавний та міжнародний характер організованих злочинних груп та злочинних організацій (транснаціональний характер наркобізнесу); корумпованість наркобізнесу з державними і правоохоронними органами; висока конспіративність вчинення наркозлочинів та їх латентність, оскільки наркозлочинність важко контрольована і не піддається реальному обліку; використання вітчизняної і світової фінансової системи для «відмивання» коштів від незаконного обігу наркотичних засобів та проникнення наркокоштів у національну (тіньову) економіку; використання наркобізнесом глобальної мережі Інтернет.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

2.1 Характеристика організації оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів

Оперативно-розшукову діяльність у правоохоронних органах України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів здійснюють оперативні підрозділи Національної поліції, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України та Державної пенітенціарної служби України. Причому основну частину роботи виконують підрозділи кримінальної поліції МВС (карний розшук, підрозділи боротьби з незаконним обігом наркотиків, управління з протидії злочинам у сфері економіки, оперативної служби, оперативно-технічних заходів).

Для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності зазначеним оперативним підрозділам надано право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, використовувати конфіденційне співробітництво, а також право отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави.

Ефективність діяльності оперативних підрозділів певною мірою визначається рівнем її організації, реальністю постановки перспективних і поточних завдань, вибором найдоцільніших шляхів їх вирішення. ОРД забезпечується професійною підготовленістю кадрів, здатністю керівників уміло керувати підлеглими силами і засобами, організовувати взаємодію з іншими службами і підрозділами.

Організаційні основи оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів щодо виявлення і припинення наркозлочинів залежать від готовності особового складу до виконання завдань в умовах ускладнення оперативної обстановки комплексним використанням наявних сил і засобів, належного рівня організації оперативно-розшукової і слідчої роботи, застосування сучасної тактики припинення злочинів, високого професіоналізму працівників структурних підрозділів.

Організація оперативно-розшукової діяльності у протидії з кваліфікованими злочинами, пов'язаними з незаконним обігом наркотичних засобів, покладається на оперативні підрозділи (МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ). Ідеться про: виявлення та облік осіб, які зловживають наркотичними засобами і вжиття до них заходів виховного, адміністративного, медико-виховного та кримінально-правового впливу; виявлення, попередження та припинення злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами; оперативне супроводження суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана з виробництвом, виготовленням, зберіганням, перевезенням, придбанням, пересиланням, ввезенням, вивезенням, відпуском, знищенням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів або з культивуванням та використанням наркорослин для промислових потреб; виявлення і нейтралізація причин та умов, що сприяють незаконному обігу наркотиків [69; 162].

Відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України» та відомчих нормативних актів, підрозділи СБУ здійснюють боротьбу з контрабандою наркотичних засобів і ведуть їх досудове розслідування.

Прикордонна служба на підставі Закону України «Про Державну прикордонну службу України» здійснює контроль кордону щодо припинення контрабандного переміщення наркотичних засобів на територію держави.

Державна митна служба України відповідно до положення «Про Державну митну службу України» та Митного кодексу України здійснює митний контроль та митне оформлення товарів, транспортних засобів, що

переміщуються через митний кордон, та протидіє контрабанді, зокрема, наркотичних засобів.

Положення «Про Державну пенітенціарну службу України» та Кримінально-виконавчий кодекс України покладає на оперативні підрозділи органів й установ ДПтС України перекриття каналів поступлення в кримінально-виконавчі установи та слідчі ізолятори наркотичних засобів. Здійснюють оперативно-профілактичні заходи до осіб, що відбувають покарання за злочини, пов'язані з обігом наркотичних засобів, а також скеровують повідомлення в ОВС на звільнених з КВУ наркоманів, взятих під адміністративний нагляд.

У процесі вивчення діяльності оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ з протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів встановлено, що всю організацію оперативно-розшукової діяльності вони здійснюють так: аналізують й оцінюють оперативну обстановку у сфері нелегального обігу наркотичних засобів на території обслуговування, прогнозують тенденції поширення цього явища; виявляють й узагальнюють причини та умови, що сприяють незаконному обігу вказаних засобів, вживають відповідних заходів для усунення цих причин; здійснюють оперативно-розшукові дії з виявлення і документування осіб, які займаються наркобізнесом або іншою злочинною діяльністю, пов'язаною з незаконним обігом наркотичних засобів.

Основи сучасної теорії ОРД заклали вчені і практики СРСР А. І. Алексєєв, В. Г. Бобров, Б. Е. Богданов, Д. В. Гребельський, А. Г. Лекарь, В. А. Лукашов, Б. Г. Морохін, С. С. Овчинський, П. А. Олійник, В. Г. Самойлов, В. В. Сергєєв, Г. К. Синілов, А. Б. Утевський та ін.

У цей же період в КДБ СРСР вчені В. Я. Дорохов, В. П. Єрошин, М. П. Карпушин, Б. П. Карашвілі та інші розробляли проблеми теорії контррозвідувальної діяльності.

Вагомий внесок у розвиток теорії і практики організації оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів в Україні зробили такі вчені, як:

К. В. Антонов, О. М. Бандурка, Б. І. Бараненко, В. П. Бахін, Г. М. Бірюков, А. Ф. Возний, О. А. Гапон, О. М. Джужа, А. В. Іщенко, О. О. Кісельов, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, М. В. Корнієнко, В. І. Лебеденко, П. П. Михайленко, В. А. Некрасов, Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколаюк, Ю. Ю. Орлов, В. Л. Ортинський, М. М. Перепелиця, М. А. Погорецький, І. В. Сервецький, О. М. Стрільців, О. Г. Цветков, І. Р. Шинкаренко та ін.

Термін «організація» має кілька значень. Організація (франц. «organisation», пізньолат. «organizo» – улаштовую), це – 1) внутрішня упорядкованість, гармонія, взаємодія більш-менш автономних частин цілого, що обумовлені його будовою; 2) сукупність процесів чи дій, що ведуть до утворення й удосконалення взаємодії зв'язків між частинами цілого; 3) об'єднання людей, які спільно реалізують програму або мету та діють на основі конкретних правил, процедур [199, с. 294–295].

У спеціальній літературі висвітлено результати досліджень загальних основ організації управління оперативними підрозділами, окремих питань організації управління у сфері боротьби зі злочинністю, а також основ організації оперативно-розшукової діяльності, про що вказувалося раніше. Втім, як слушно зауважував Д. В. Гребельський, погляди багатьох учених на проблему організації не завжди збігаються, проте загальновизнаним є те, що теорію організації оперативно-розшукової діяльності систематизовано і водночас вона постійно вдосконалюється [37, с. 7].

Одне з перших визначень цього поняття запропонував А. Г. Лекарь, який під організацією оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів розуміє найбільш цілеспрямовану за тих чи інших умов систему використання органом (підрозділом) сил, засобів і методів у запобіганні і розкритті злочинів [149, с. 8].

Аналогічної думки дотримується Д. В. Гребельський, який вважає, що організація оперативно-розшукової діяльності – це найдоцільніша за наявних умов система комплексного застосування оперативно-розшукових сил і засобів для забезпечення ефективного вирішення завдань у сфері боротьби зі

злочинністю, при забезпеченні встановленого режиму соціалістичної законності [49, с. 7].

К. В. Антонов під організацією роботи підрозділів кримінальної міліції розуміє найбільш доцільне у сформованій оперативній обстановці комплексне використання і поєднання сил, засобів та методів, що, зокрема, застосовуються для успішного вирішення завдань боротьби зі злочинністю [9, с. 169].

Ми визначаємо, що організація оперативно-розшукової діяльності є комплексом (системою) спеціальних заходів, здійснюваних керівниками правоохоронних органів, їх оперативними підрозділами та іншими суб'єктами зі здійснення організаційно-управлінських функцій у сфері оперативно-розшукової роботи з метою ефективного захисту життя, здоров'я, свободи громадян, власності та забезпечення безпеки суспільства і держави.

На основі аналізу наукових поглядів [16; 150] можемо визначити структурні елементи організації оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ:

- вивчення, аналіз й оцінка оперативної обстановки;
- планування оперативно-розшукових заходів;
- розстановка сил і засобів оперативних підрозділів;
- організація взаємодії у процесі оперативно-розшукової діяльності;
- контроль за оперативно-розшуковою діяльністю;
- упровадження в практичну діяльність оперативних підрозділів передових форм і методів роботи, наукових рекомендацій, новітніх технічних засобів.

На нашу думку, вказані елементи організації оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ щодо протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів можна об'єднати в такі умовні групи (для зручності під час подальшого їх розгляду й аналізу):

1) структурно-функціональну: визначення функцій-завдань, формування структурно-функціональних підрозділів, розробка оптимальної організаційно-тактичної моделі розстановки сил і засобів, а також алгоритму дій щодо

здійснення оперативно-розшукових заходів у протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин;

2) інформаційно-аналітичну: збирання, накопичення й аналіз інформації, необхідної для виконання функцій-завдань щодо протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин;

3) управлінську: прийняття, виконання, контроль управлінських рішень, зокрема з організації взаємодій з оперативними підрозділами інших правоохоронних органів щодо протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, спеціалізація оперативних працівників щодо документування злочинних дій, добір та підготовка з допомогою фахівців особового складу й упровадження передового досвіду в практику протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів.

Для забезпечення вирішення завдань, що стоять перед оперативними підрозділами, останні повинні здійснювати оперативно-розшукові заходи з метою своєчасного одержання початкових відомостей про злочини, що готуються та вчиняються, а також про осіб, причетних до неочевидних злочинів (тобто здійснювати оперативний пошук осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес). Вказана діяльність має здійснюватися в процесі організації оперативного обслуговування територій та об'єктів, які мають стосунок до обігу наркотичних засобів.

Створення науково обґрунтованої системи оперативного обслуговування об'єктів сфери обігу наркотичних засобів, як показує багаторічна практика, забезпечує ефективність діяльності оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДПтСУ з виявлення, попередження та припинення наркозлочинів. Своєю чергою, це припускає вибір оптимального варіанта (моделі) організації оперативного обслуговування.

А. Г. Лекарь окреслює поняття оперативного обслуговування як систему оперативно-розшукових та інших заходів, що здійснюються там, де вчинюються або реально можуть учинитися замасковані злочини, що зазіхають на майно, з метою їх своєчасного виявлення, запобігання або

розкриття, установлення всіх осіб, причетних до таких злочинів, і забезпечення можливості притягнення їх до передбаченої законом відповідальності [102, с. 43].

В. А. Лукашов і Б. Я. Штейнбрик визначають оперативне обслуговування як комплексне систематичне здійснення оперативним підрозділом гласних і негласних оперативно-розшукових заходів на закріпленій території з метою отримання й реалізації інформації про осіб, факти, місця і предмети, що становлять оперативний інтерес [169, с. 21].

І. П. Козаченко надає сучасне визначення оперативного обслуговування: система організаційних, оперативно-розшукових, контррозвідувальних та інших заходів, що здійснюються оперативними підрозділами (спеціальними службами) для забезпечення захищеності життєво важливих інтересів суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз. Основним змістом оперативного обслуговування є планомірний пошук, накопичення, систематизація й оцінка гласної й негласної інформації про діяльність об'єктів, що обслуговуються оперативними підрозділами, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України [83, с. 5–6].

У результаті вивчення літературних джерел, стану цього виду діяльності ми зробили висновок про те, що сутність оперативного обслуговування – в ухваленні системи заходів, спрямованих на забезпечення безперервного надходження і накопичення інформації про криміногенну обстановку під час здійснення незаконного обігу наркотичних засобів. Завдяки цьому оперативне обслуговування, на наш погляд, створює міцну основу для ефективного управління оперативними підрозділами, оптимального використання сил і засобів, наявних у їх розпорядженні, ухвалення керівниками цієї служби інформаційно забезпечених управлінських рішень з питань організації і тактики ОРД для своєчасного виявлення та документування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

Ключовим у діяльності оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДПтСУ з оперативного обслуговування територій та об'єктів, що мають стосунок до

обігу наркотичних засобів, як показало здійснене нами дослідження, є збір необхідних для цього відомостей (90%). Безперервне надходження інформації забезпечується переважно за допомогою спостереження (стеження) за станом оперативної обстановки, найперше – за державними установами та підприємницькими структурами, які беруть участь у процесі вирощування, перероблення, зберігання, перевезення та реалізації наркотичних засобів.

Оперативне обслуговування об'єктів сфери обігу наркотичних засобів полягає:

- по-перше, в аналізі й оцінці оперативної обстановки на державних установах і підприємницьких структурах, які беруть участь у процесі вирощування, перероблення, зберігання, перевезення та реалізації наркотичних засобів;

- по друге, в інформаційному забезпеченні оперативних підрозділів, які оперативно обслуговують державні та підприємницькі структури, що беруть участь у такому процесі.

З аналізу практичної діяльності МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПТСУ та літературних джерел випливає, що оперативні підрозділи для протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

- вивчають, аналізують, оцінюють оперативну обстановку у сфері незаконного обігу наркотиків, прогнозують тенденції розвитку і здійснюють планування протидії цьому явищу;

- виявляють причини й умови, що сприяють незаконному обігу наркотичних засобів, організують проведення антинаркотичної пропаганди, зокрема через засоби масової інформації;

- оперативно супроводжують та перевіряють суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана з розробкою, виробництвом, виготовленням, зберіганням, перевезенням, придбанням, пересиланням, ввезенням, вивезенням, відпуском, знищенням наркотичних засобів;

- відстежують ситуацію щодо надходження в незаконний обіг нових видів наркотиків, викривають та ліквідовують підпільні нарколабораторії;

– здійснюють безпосереднє провадження оперативно-розшукових справ (тяжких та особливо тяжких) злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів;

– вживають заходів щодо попередження та викриття фактів контрабанди наркотичних засобів, а також каналів їх надходження або переміщення територією України, організують проведення відповідних комплексних та спеціальних операцій;

– забезпечують формування якісного складу співробітників та розстановку сил і засобів оперативних підрозділів з проведенням підсумків за результатами діяльності;

– організують роботу із встановлення та документування фактів легалізації («відмивання») доходів, одержаних від незаконного обігу наркотичних засобів;

– у межах своєї компетенції забезпечують формування й ефективно використання оперативних обліків у сфері незаконного обігу наркотичних засобів [160, с. 30–40; 16, с. 104].

Покращення діяльності оперативних підрозділів у протидії зазначеним злочинам належить до проблем удосконалення організації оперативно-розшукової діяльності.

Аспектам удосконалення оперативно-розшукової діяльності приділяли увагу такі науковці, як А. Ф. Возний, О. Ф. Долженков, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, В. В. Матвійчук, Д. Й. Никифорчук, К. М. Ольшевський та ін.

Сьогодні реальний стан організації оперативно-розшукової діяльності не відповідає особливостям сучасної криміногенної ситуації. В її організації простежуються систематичні помилки і прорахунки, які спричиняють різке погіршення якісного складу співробітників, втрату належних оперативних позицій у кримінальному середовищі, неефективне застосування форм і методів оперативної роботи.

Триває практика оцінювання оперативно-розшукової діяльності за кількісними показниками. Так, формуючи кількісні показники, працівники

оперативних підрозділів НП не завжди зважають на стан оперативної обстановки на території та об'єктах обслуговування, ділові й особисті якості осіб, що залучаються до конфіденційної роботи, їх здатність виконувати завдання на кримінальному ринку обігу наркотичних засобів.

Оперативно-розшукова діяльність і цифри, за якими вона оцінюється, – категорії, на нашу думку, несумісні. Сьогодні не можна керуватися критеріями, успадкованими з радянських часів, коли, наприклад, окремі оперативні підрозділи мають високі результати у викритті злочинів і низькі з використання негласних джерел оперативної інформації або, навпаки, низькі кінцеві результати протидії злочинності, але високі – із залучення негласних працівників.

У результаті дослідження встановлено, що основними негативними причинами, що впливають на протидію злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, є: відсутність необхідних оперативних позицій (про це заявило 95% опитаних оперативних працівників); невирішені правові аспекти проведення дослідження наркотичних засобів до відкриття кримінального провадження (на цьому наголосили 85% респондентів); незнання способів учинення злочинів (оперативні працівники – 75%); відсутність даних про індивідуальні особливості злочинця (55%); невідомі причини й умови, які сприяють його вчиненню тощо (32%) (Додаток А.9).

Основним завданням в оперативному обслуговуванні є створення оперативних позицій. Найдієвіший засіб боротьби зі злочинами у сфері обігу наркотичних засобів, як показує дослідження, – це залучення осіб до конфіденційного співробітництва. Водночас насторожує і низький рівень організації цієї роботи, якісні характеристики джерел оперативної інформації. Підтвердженням цього слугують такі дані, отримані під час вибіркового дослідження. Питома вага негласної інформації в загальній кількості джерел оперативної інформації не перевищує 28%. За їх допомогою виявлено 39% злочинів у процесі обігу наркотичних засобів, зокрема за негласними даними заведено і реалізовано 32% оперативно-розшукових справ. Близько 42% отриманих від них відомостей мають орієнтувальний характер. З особами за

оперативного контакту у викриванні злочинців використовувалися значно частіше. Вони на об'єктах досліджуваної сфери виявили понад 38% фактів незаконного зберігання наркотичних засобів і фактів нецільового виробництва. Причому такий критичний стан оперативної роботи найперше спостерігається в багатьох оперативних підрозділах ОВС, які ми вибрали базовими для здійснення результативного дослідження.

Аналізуючи й оцінюючи ефективність діяльності оперативних підрозділів, слід зважати на те, що залучення джерел оперативної інформації, заведення та реалізація оперативно-розшукових справ є тільки одним із засобів досягнення кінцевих результатів протидії наркозлочинності і не розглядається як самостійний показник діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів.

З уваги на це для уникнення формалізму в оперативній роботі 2001 р. керівництво кримінальної міліції та оперативних підрозділів центрального апарату категорично відмовилося від оцінювання оперативної роботи за цифровими показниками. Крім того, 2003 р., розробляючи критерії оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ, зокрема оперативних підрозділів, було ухвалено рішення про те, що оперативна робота в поєднанні з активним застосуванням спецтехніки є інструментом протидії злочинності. Це положення закріплено у відомчих нормативних актах МВС України [176].

Досліджуючи практичне виконання зазначених документів, встановлено, що оперативні працівники (в ідеальному варіанті) витрачають 30% робочого часу на організацію оперативно-розшукової діяльності щодо здійснення контролю за обігом наркотичних засобів, і складається: 1) вивчення об'єктів, що потребують оперативного контролю (28,4%); 2) визначення необхідної кількості сил і засобів для перекриття (15,7%); 3) отримання й систематизація інформації про злочини (44,4%); 4) реалізація оперативних матеріалів (11,5%) (Додаток А.24).

Другу половину робочого часу оперативні працівники витрачають на виконання доручень слідчого та здійснення різних чергувань (СОГ, проведення загальнодержавних заходів тощо).

Визначення максимально ефективних шляхів використання оперативно-розшукових сил, засобів і заходів у боротьбі із зазначеними злочинами великою мірою залежить від знання способів придбання і виготовлення наркотичних речовин, каналів їх збуту, хитрощів осіб, котрі вчиняють вищезазначені протиправні діяння.

Отже, проблеми, що існують в діяльності оперативних підрозділів, специфічні, і, на нашу думку, доцільно виокремити такі причини недостатньої її ефективності: кадрову (42,5%) (відсутність досвіду, низький рівень професійної підготовки працівників); організаційну (33,9%) (відсутність у роботі системності); правову (23,6%) (колізії, внесені новим КПК). Ці та інші причини зумовили необхідність формування нової стратегії розвитку організації діяльності оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, а саме:

- розміщення оперативних сил на території обслуговування повинно бути таким, щоб перекрити всі криміногенні об'єкти, де знаходяться наркотичні засоби, та споживчий ринок з метою виявлення всіх осіб, які становлять оперативний інтерес і мають стосунок до наркобізнесу (74,5%);

- стан оперативно-розшукової діяльності повинен оцінюватись не за кількістю отриманих оперативних інформацій, а за їх результатами реалізації матеріалів і переданих слідству щодо відкриття кримінальних проваджень (56,7%);

- система оцінки ефективності роботи оперативних підрозділів має здійснюватися за результатами проведених оперативно-профілактичних заходів щодо перекриття каналів надходження наркотиків на споживчий ринок окремого регіону (92,7%);

- забезпечення належної організації системи шкіл підвищення оперативної майстерності, де щомісячно проводити заняття з оперативними працівниками із залученням професорсько-викладацького складу навчальних закладів системи правоохоронних органів України щодо вивчення чинного законодавства, нових форм і методів оперативно-розшукової діяльності за

напрямами роботи у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів (58,7%);

– використання сучасних науково-технічних розробок у виявленні та документуванні наркозлочинів (66,4%) (Додаток А.25).

Оперативні підрозділи, які протидіють злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, мають вживати комплекс заходів щодо вдосконалення оперативно-розшукової діяльності, серед яких доцільно виокремити нову модель формування оперативного обслуговування об'єктів, що передбачає:

- вивчення об'єкта;
- визначення необхідних джерел інформації про стан оперативної обстановки;
- організацію функціонування окреслених джерел;
- накопичення, систематизацію та аналіз інформації.

Вивчення діяльності оперативних підрозділів НП підтверджує, що існують прорахунки в організації оперативно-розшукової роботи з установлення осіб, причетних до збуту наркотиків. Найнижчий рівень викриття збувачів спостерігається на Донецькій залізниці, де тільки у 33% відкритих кримінальних проваджень указаної категорії встановлено особи збувачів, у місті Києві – 43%, у Закарпатській області – 64%, Одеській та Львівській – по 67%, Кіровоградській – 73%, Луганській – 75%, Херсонській, Київській – по 76%, Чернівецькій та Житомирській – по 77%. Крім того, у деяких регіонах спостерігається негативна тенденція щодо зниження викриття наркозбувачів, яким повідомлено про підозру, незважаючи на постановчі завдання щодо викриття таких злочинів, визначених рішенням колегії МВС від 18 жовтня 2013 р. № 19км/2 [158].

Так, якщо загалом по Україні 2013 р. спостерігалась позитивна динаміка щодо викриття кримінальних правопорушень (в середньому на 7,1%), то в Івано-Франківській, Закарпатській Волинській, Львівській, Київській та Херсонській областях результати викриття таких кримінальних правопорушень зменшились більше ніж на 50%. У деяких територіальних підрозділах

спостерігалось зниження активності щодо протидії організованій наркозлочинності. Жодного організованого злочинного наркоугруповання не виявлено у Вінницькій, Донецькій, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Харківській, Чернівецькій областях та на залізницях [2, с. 7].

Як зазначають О. Ф. Долженков і О. В. Каївець, проблема удосконалювання діяльності оперативних підрозділів безпосередньо залежить від стадії і засобів реалізації незаконної діяльності представниками злочинного світу [66, с. 49].

Проведення анкетування оперативних працівників МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПТСУ вказало на такі шляхи вдосконалення організації оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів щодо протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

- узагальнення і поширення позитивного досвіду (5,8%);
- удосконалення керівництва негласними силами (5,7%);
- підвищення рівня службової підготовки працівників, допущених до негласної роботи (5,9%);
- підведення підсумків за результатами оперативно-розшукових заходів (10,3%);
- удосконалення системи аналітичної обробки оперативної інформації (5,5%);
- покращення правової бази оперативно-розшукової діяльності (10%);
- визначення оцінки за результатами оперативно-розшукової діяльності (10%);
- покращення фінансового забезпечення оперативно-розшукової діяльності (10,8%) (Додаток А.10).

Інформаційно-аналітичну роботу сьогодні розглядають і як стадію процесу управління, що пов'язана з вивченням й оцінкою даних, на основі чого приймаються ті чи інші управлінські рішення. Також під нею розуміють розумово-творчу діяльність керівників різних ланок управління або уповноважених на це осіб зі збору й обробки інформації за допомогою

комплексу традиційних і новітніх методів аналізу інформації про стан, функціонування суб'єктів, а також об'єктів управління, середовище функціонування, про результати їх управлінських впливів для забезпечення ефективності управлінської діяльності [220, с. 97].

Основною метою системи інформаційного-аналітичного забезпечення діяльності в боротьбі з незаконним обігом наркотиків є всебічна інформаційна підтримка практичної діяльності оперативних підрозділів на основі комплексу організаційних, нормативно-правових, технічних, програмних та інших заходів. Для цього необхідно створити інформаційну систему.

Основними завданнями функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення протидії незаконному обігу наркотичних засобів є:

– використання можливостей оперативного отримання в повному, автоматизованому і зручному для користування вигляді інформації оперативними співробітниками правоохоронних органів України, для протидії наркозлочинам (44,5%);

– збір, обробка й узагальнення оперативної, оперативно-розшукової, оперативно-довідкової, аналітичної, статистичної і контрольної інформації для оцінки ситуацій й ухвалення обґрунтованих оптимальних рішень на всіх рівнях діяльності МВС (32,7%);

– забезпечення динамічної й ефективної інформаційної взаємодії всіх структурних служб МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ з іншими правоохоронними органами і державними установами (45,6%);

– забезпечення захисту інформації (22,8%) [163, с. 64].

У результаті дослідження практичної діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів використовувану у протидії незаконному обігу наркотичних засобів інформацію можна класифікувати залежно від призначення на:

а) оперативно-розшукову інформацію та інші відомості, використовувані під час виявлення ознак існування і діяльності організованої групи наркоділків [167, с. 140] (10,4%);

б) оперативно-розшукову інформацію, використовувану для визначення фігурантів оперативної розробки, способів вчинення злочинів, їх маскуванню та інших обставин, необхідних для обрання тактики ведення оперативної розробки, осіб або груп, що становлять оперативний інтерес (25,6%);

в) відомості, необхідні для здійснення документування епізодів виготовлення, придбання, збуту наркотиків, виявлення організаторів і співучасників, а також їх зв'язків (35,6%);

г) оперативно-розшукову інформацію, використовувану для успішної реалізації даних оперативної розробки і подальшого оперативного супроводу розслідування кримінальних проваджень (12,3%);

г) оперативні відомості, використовувані для відокремлення злочинної групи, що займається незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин (10,7%);

д) оперативно-розшукову та іншу інформацію, використовувану для оцінки впливу діяльності організованої групи наркоділків, що розробляється, на оперативну обстановку на обслуговуваній території (5,4%).

Правильна організація інформаційно-аналітичного забезпечення управління діяльністю оперативних підрозділів, що передбачає систематичне накопичення достовірної інформації, всебічно характеризує оперативну обстановку, її своєчасний і якісний аналіз та прогноз.

В. М. Атмажитов зазначає, що для отримання з відповідних джерел необхідної інформації оперативні працівники мають створити єдину систему циркуляції фіксованої інформації [12, с. 34].

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності надається право, зокрема, створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи. Ступінь інтеграції даних та автоматизація керування ними є найважливішим критерієм АІС. У локальних системах уся інформація зосереджена в базі даних, що міститься на носіях однієї ЕОМ.

Так, у Міністерстві внутрішніх справ України і Службі безпеки України створюються регіональні та локальні автоматизовані інформаційно-аналітичні системи, розробляється відповідна відомча правова база для формування інформаційних обліків та систем, кадрового забезпечення інформаційної діяльності як в галузевих (оперативних) підрозділах, так і в забезпечувальних підрозділах (в управліннях оперативної інформації на центральному та регіональному рівнях, в інформаційних підрозділах міськрайвідділів).

Основними інформаційними джерелами (базами даних), що використовуються у процесі інформаційно-аналітичної діяльності оперативних підрозділів, є:

а) банки даних оперативно-розшукових обліків, що формуються інформаційно-аналітичними підрозділами ДІАЗ ОВС (31,7%);

б) інформаційні масиви оперативно-довідкових, довідкових і статистичних обліків МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ (29,8%);

в) фонди експертно-криміналістичних обліків (23,3%);

г) інформаційні банки даних галузевих служб МВС, СБУ, ДМСУ, ДПСУ, ДПтСУ (15,2%) (Додаток А.26).

На підставі Указу Президента України від 31 січня 2006 р. № 80 «Про Єдину комп'ютерну інформаційну систему правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю» розробляється Єдина інтегрована інформаційно-пошукова система правоохоронних органів з метою забезпечення оперативні підрозділи довідковою, статистичною, розшуковою та іншою інформацією.

Прикладом міжвідомчої автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи може бути система «Аркан», положення про яку затверджено спільним наказом ДПСУ, ДФСУ, Державної податкової служби України (ДПСУ), МВС України, Міністерства закордонних справ, Мінпраці та соцполітики, СБУ і Служби зовнішньої розвідки України від 3 квітня 2008 р. № 284/287/214/150/64/175/266/75 «Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний

кордон». Система «Аркан» являє собою сукупність організаційно-розпорядчих заходів, програмно-технічних та телекомунікаційних засобів, що забезпечують обробку інформації (уведення, приймання, отримання, передавання, реєстрація, зберігання) щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон України, та автоматизований доступ до інформаційних ресурсів (баз даних) суб'єктів системи «Аркан» [70, с. 43].

Суб'єктами системи «Аркан», окрім органів НП, також вважаються Адміністрація Державної прикордонної служби України, СБУ, Служба зовнішньої розвідки України, Міністерство доходів України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство праці та соціальної політики України.

Відповідно до наказу Адміністрації ДПСУ від 25 червня 2007 р. «Про затвердження Положення про базу даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України» облікові масиви цього відомства містять систематизовану інформацію про фізичних осіб, які перетнули кордон України у встановлених пунктах пропуску. У випадку, якщо для перетинання кордону використовувався автотранспорт, інформація про транспортний засіб також фіксується. Інформація з Баз даних осіб надається у формі витягів на письмову вимогу суду, прокуратури, органів досудового слідства у зв'язку зі здійсненням ними повноважень, визначених законодавством України. ДПСУ є адміністратором та розпорядником Інтегрованої міжвідомчої автоматизованої системи обміну інформацією з питань контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон «Аркан», а також Інтегрованої інформаційно-телекомунікаційної системи прикордонного контролю «Гарт», яка створюється і використовується в інтересах розвідки, контррозвідувального забезпечення охорони державного кордону України, оперативно-розшукової діяльності, участі в боротьбі з організованою злочинністю [70, с. 147].

У Державній пенітенціарній системі України створено інформаційно-пошукові системи, де на оперативно-профілактичний облік беруть осіб, схильних до встановлення зв'язків з кримінальними особами, які перебувають на волі, до вживання та розповсюдження наркотичних засобів, а також тих, хто

вважає себе «авторитетом» злочинного середовища або «злодієм у законі» [70, с. 66].

Для інформаційного забезпечення оперативних підрозділів НПУ у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів використовуються:

а) оперативно-довідкові та оперативно-розшукові обліки [202, с. 208–213];

б) криміналістичні обліки [125, с. 54; 193, с. 212; 221, с. 229].

У протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів оперативні підрозділи використовують криміналістичні обліки, де в межах центральних обліків утворено інформаційно-довідкові колекції зразків документів сурового обліку та наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Облік синтетичних і напівсинтетичних наркотичних засобів та психотропних речовин функціонує на центральному й обласних рівнях і складається з: центрального оперативно-пошукового Каталогу відомостей про напівсинтетичні і синтетичні наркотичні засоби і психотропні речовини; центральної та обласних інформаційно-довідкових колекцій. Центральна та обласні інформаційно-довідкові колекції формуються з натурних зразків наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, отриманих або придбаних на підприємствах, у торговельних організаціях, аптеках, лікувальних закладах, переданих до експертних установ на підставі рішення суду, а також шляхом обміну з експертними підрозділами зарубіжних країн, з якими укладено відповідні угоди.

Колекції призначені для забезпечення проведення діагностичних досліджень наркотичних засобів та вирішення інших завдань.

Провідна роль у забезпеченні статистичною, оперативно-довідковою, оперативно-розшуковою, архівною інформацією, у створенні, розвитку та організації експлуатації автоматизованих інформаційних систем, інтегрованих інформаційних пошукових систем і побудови з цією метою корпоративних інформаційних мереж загального користування належить Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення НП України і його структурним

підрозділам на місцях. Оперативно-розшукова діяльність оперативних підрозділів МВС у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів підтримується використанням багатьох автоматизованих інформаційних систем, таких як «ОДК», «Розшук», «Пізнання», «Номерні речі», «Факт», «Адміністративні правопорушення», «Оріон», «Кримінальна статистика», «Наркобізнес» та ін. [28, с. 6].

Оперативні обліки складаються з оперативно-розшукового, оперативно-профілактичного й оперативно-довідкового, які використовують у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, відповідно 65%, 25%, 10% (Додаток А.11).

Інформаційно-пошукова система «Оріон» призначена для обробки, накопичення й аналізу оперативної інформації про осіб, які готують чи скоїли тяжкі злочини, проходять у справах оперативного обліку та за повідомленнями негласного апарату і представляють оперативний інтерес для інших підрозділів НП України.

Міжвідомчий банк даних «Наркобізнес» використовують для обробки, накопичення й аналізу інформації про осіб та злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Інформація МБД «Наркобізнес» використовується для вирішення питань виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з наркоманією та наркобізнесом, тобто використовується співробітниками управління, відділів та відділень боротьби з незаконним обігом наркотиків [16, с. 303; 166, с. 149].

Вивчаючи думки науковців і практиків, до Міжвідомчого банку «Наркобізнес» доцільно було б вносити таку інформацію: кількість проведених контрольованих поставок та контрольованих закупівель (55,4%); кількість викритих міжнародних каналів надходження наркотиків (48,3%); загальний аналіз наркозлочинності в державі за поданими даними МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ (42,5%); відомості про результати спільної діяльності з правоохоронними органами зарубіжних держав (34,7%); відомості про корумпованість цієї сфери (28,6%); матеріали кримінологічних і соціологічних

досліджень щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів (39,2%); дані про результати проведених спеціальних профілактичних заходів протидії наркобізнесу (43,1%); матеріали інших різноманітних джерел інформації, зокрема дані демографічної, економічної, медичної статистики, повідомлення ЗМІ, заяви громадян, інформація з Інтернету, матеріали журналістських розслідувань тощо для проведення загального аналізу (49,8%) [207, с. 182–183] (Додаток А.63).

У підсумку дослідження встановлено, що для досягнення оптимального варіанта інформаційного забезпечення своєї діяльності співробітники оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів мають забезпечити нагромадження інформації з використанням такої системи обліків:

а) єдиної спеціалізованої територіально-розподільної автоматизованої системи «Наркобізнес», яка діє на всіх рівнях у центральному апараті України (66,2%);

б) криміналістичних обліків підроблених медичних рецептів на отримання наркотичних і сильнодіючих лікарських засобів і взірців почерку осіб, що займаються їх підробкою (52,4%);

в) фотоальбомів осіб, що займаються розповсюдженням наркотиків, та осіб, що вживають наркотики без дозволу лікаря (46,7%);

г) оперативно-розшукової інформації інформаційно-пошукової системи «Оріон» (73,1%);

д) створення централізованої єдиної системи обліку категорій осіб «Наркоман», «Споживач наркотиків», «Розповсюджувач наркотиків» (61,5%) (Додаток А.60).

Удосконалення організації діяльності оперативних підрозділів для протидії злочинам у сфері обігу наркотиків неможливе без достатнього рівня професіоналізму. Сучасна підготовка фахівців для оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів складається з багатьох компонентів, насамперед починається з

освітнього процесу: спеціальних навчальних закладів правоохоронної системи, курсів початкової підготовки та професійної перепідготовки, семінарів-нарад, «круглих столів», на яких здійснюється, зокрема, й передача досвіду фахівців підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків молодим працівникам, та самостійна підготовка.

На наш погляд, становлення фахівця оперативного підрозділу правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів відбувається поступово і в певній послідовності:

– навчання в навчальних закладах різних форм – спеціальні факультети з підготовки оперативного складу щодо методики попередження, виявлення та припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів (67,8%);

– проведення річних кваліфікаційних іспитів (тестування) оперативних працівників з метою з'ясування рівня професійної підготовки з протидії наркобізнесу (91,4%);

– проведення з оперативними працівниками щомісячних спеціальних службових занять щодо удосконалення використання сил, засобів і методів ОРД у протидії наркозлочинам (77,3%);

– раз на рік оперативні працівники пишуть реферати на виявлення знань антинаркотичного законодавства, зокрема положень міжнародних правових актів (55,4%);

– практичне вдосконалення професійної діяльності шляхом залучення оперативних працівників до розроблення і здійснення тактичних операцій щодо документування і затримання учасників незаконного обігу наркотиків (95,6%) (Додаток А.58).

Як зазначають окремі науковці, удосконалення оперативного професіоналізму досягається завдяки участі в оперативних заходах, що здійснюються правоохоронними структурами зарубіжних держав (наприклад, участь у здійсненні контрольованої поставки наркотичних засобів, пов'язаної з перетином державного кордону України, як оперативних працівників

правоохоронних органів України, так і співробітників аналогічних підрозділів зарубіжних країн) [133, с. 205].

Одним з напрямів удосконалення оперативної майстерності є наставництво. Для роботи в оперативних підрозділах в ролі наставників потрібно підбирати осіб з-поміж найбільш підготовлених співробітників (досвідчених фахівців), що володіють високими професійними якостями, мають стабільні показники у службі, багатий життєвий досвід, схильність до виховної роботи і до контролю за ОРД.

Водночас організацію контролю в діяльності оперативних працівників мають здійснювати керівники оперативних підрозділів за такими основними напрямками:

а) обґрунтованість і своєчасність заведення справ оперативного обліку (74,9%);

б) законність здійснення оперативно-розшукових заходів (82,3%);

в) якість виконання запланованих в оперативно-розшуковій справі заходів (78,4%);

г) своєчасність завершення оперативно-розшукових справ (84,1%);

г) законність використання фінансових ресурсів в оперативно-розшуковій діяльності (65,7%) (Додаток А.59).

Вважаємо, що можна виокремити три основні форми здійснення організаторської діяльності і контролю за роботою оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

а) координація дій у виявленні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів (41%);

б) з'ясування обставин кваліфікованих злочинів, пов'язаних з обігом наркотичних засобів, і встановлення контролю за проведенням оперативно-розшукових заходів щодо виявлення та припинення вказаних злочинів (32%);

в) надання методичної і практичної допомоги в проведенні оперативно-розшукових заходів щодо встановлення і викриття осіб, котрі займаються

незаконним обігом наркотичних засобів за конкретними оперативно-розшуковими справами (27%) (Додаток А.27).

Основні завдання контролю за виконанням планових заходів у справах оперативного обліку, заведеними щодо протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, можна викласти так:

– забезпечення своєчасного і якісного виконання вказівок і рекомендацій керівництва (МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ) щодо підвищення загального рівня організаторської і виконавської діяльності співробітників оперативних підрозділів (74,3%);

– надання практичної допомоги в реалізації оперативно-розшукових справ (88,4%);

– своєчасне вживання необхідних заходів щодо виявлення й усунення недоліків у роботі слідчо-оперативних груп, окремих співробітників оперативних підрозділів у протидії наркозлочинам (55,7%) (Додаток А.28).

Найефективнішими щодо здійснення контролю за проведенням оперативними підрозділами заходів щодо встановлення осіб, причетних до вчинення наркозлочинів, на наш погляд, є:

а) заслуховування результатів роботи за цим напрямом керівництвом (МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ) керівників оперативних підрозділів (35%);

б) вивчення матеріалів оперативно-розшукових справ і вироблення рекомендацій щодо документування або реалізації ОРС (28%);

в) участь керівників у складанні планів оперативної розробки щодо документування злочинних дій в межах оперативно-розшукових справ та подальший контроль за їх виконанням (37%) (Додаток А.29).

2.2 Удосконалення правових основ діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів

Ефективність оперативно-розшукових заходів щодо виявлення, попередження і припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів багато в чому визначається станом законодавчого і відомчого нормативно-правового забезпечення діяльності оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ, юридичною впорядкованістю відносин, що виникають під час боротьби із цими видами злочинів. Іншими словами, йдеться про правове регулювання [117, с. 756] ОРД у вказаному напрямі, причому з позиції системного підходу [198, с. 96]. Теорія діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів науково обґрунтувала систему нормативно-правового регулювання оперативно-розшукових відносин, що складаються у сфері боротьби із злочинністю [16, с. 61].

Це положення є принципово важливим у цілісному розумінні суті і змісту правової основи оперативних підрозділів правоохоронних органів виявлення, попередження і припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. При висвітленні питання про правову основу варто зважати на ту обставину, що діяльність оперативних підрозділів заторкує вельми широке коло правовідносин, які регульовані значною кількістю нормативно-правових актів.

У загальній теорії права під правовим регулюванням розуміється результативний, нормативно-організаційний вплив, який здійснюється на суспільні відносини за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних приписів) з метою їх упорядкування, охорони, розвитку відповідно до суспільних потреб. Упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток здійснюються за допомогою конкретних норм права і правового впливу [147, с. 163].

В. В. Копейчиков зазначає, що правовий вплив – це дія права на широке коло суспільних відносин, свідомість і поведінку людей за допомогою правових

норм. Правове ж регулювання, продовжує вчений, – це специфічний вплив, який здійснюється правом як особливим нормативним інституційним регулятором [73, с. 217].

Основи правового регулювання оперативно-розшукової діяльності розробляли: О. М. Бандурка, Е. О. Дідоренко, О. Ф. Долженков, Г. О. Душейко, В. П. Євтушок, І. П. Козаченко, В. Л. Регульський, І. Р. Шинкаренко та ін.

О. М. Бандурка зазначає, що правова основа діяльності оперативних підрозділів в Україні складається із сукупності правових актів, які проголошують правові норми, що регламентують групи однорідних суспільних відносин між державою й особою в процесі діяльності щодо забезпечення безпеки людини і суспільства, шляхом застосування спеціальних методів, сил і засобів, і виконання оперативно-розшукових дій, якщо іншими заходами неможливо попередити чи усунути загрозу життєво важливим інтересам людини й суспільства [16, с. 61].

На наше переконання, за сутністю і змістом правова основа оперативних підрозділів в Україні є сукупністю правових норм, які регламентують ОРД як окремий різновид правоохоронної діяльності, зокрема специфічні правові й соціальні відносини, що виникають між її суб'єктами й іншими учасниками й об'єктами ОРД, а також між суб'єктами й іншими фізичними та юридичними особами, залученими до процесу цієї діяльності для забезпечення безпеки людини й суспільства шляхом здійснення відповідних заходів ОРД.

Оперативно-розшукова діяльність за своєю сутністю належить до юридичних наук. Тому об'єктивний аналіз передумов формування оперативно-розшукових знань, появи певної їх системи, особливостей розробки та використання сил, засобів і методів необхідно здійснювати, виходячи з наявної сукупності правових норм.

Здійснення оперативними підрозділами гласних і негласних оперативно-розшукових заходів часто пов'язане з обмеженням прав громадян, тому вказана

діяльність має відповідати гарантії законності і здійснюватися відповідно до законів України та відомчих нормативних актів.

Українське оперативно-розшукове антинаркотичне законодавство формувалося й удосконалювалося залежно від стану нелегального обігу наркотичних засобів, соціально-економічної і політичної обстановки в державі [122, с. 43].

Правову основу діяльності оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДМСУ, ДПСУ, ДПтСУ у протидії незаконному обігом наркотичних засобів становлять: міжнародні конвенції, Конституція України, Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Кримінально-виконавчий та Митний кодекси України, закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», «Про Службу безпеки України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про Національну поліцію України», «Про Державну митну службу України», постанови Пленуму Верховного Суду України, Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, який затверджується Кабінетом Міністрів України; таблиці невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу; укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України, інструкції зацікавлених відомств – МВС, СБУ, ДМСУ, ДПСУ, ДПтСУ, Генпрокуратури, МОЗ, Мін'юсту і Верховного Суду України, інші нормативно-правові акти, які становлять правову основу діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України, та міжнародно-правові угоди, учасником яких є Україна.

О. М. Бандурка та О. В. Горбачов вважають, що рівень правових актів, які формують правову основу діяльності оперативних підрозділів, не може бути знижений до рівня відомчих нормативних актів [15, с. 11].

У міжнародному праві основою діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії незаконному обігу наркотичних

засобів є: Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р. (з поправками, внесеними відповідно до Протоколу 1972 р.), Конвенція ООН про психотропні речовини 1971 р., ратифікована 27 жовтня 1978 р., Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р., ратифікована Україною 1991 р., Конвенція ООН про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 р., підписана 29 травня 1997 р., Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікована Україною 4 лютого 2004 р.

Важливо зазначити, що стосовно заходів, які розробляються міжнародними організаціями для протидії розповсюдженню наркотиків, з огляду на міжнародну конференцію, яка відбулася у Відні в червні 1987 р., було представлено всеохопний план діяльності з попередження розповсюдження наркоманії, який налічує понад чотириста статей і пунктів, що містять рекомендації урядам й організаціям, які розробляють заходи боротьби з цим негативним явищем, зокрема про міжнародне співробітництво держав у боротьбі з наркоманією [167, с. 140].

Норми Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 р. щодо внутрішньодержавного контролю стосуються всієї наркотичної сировини, відомої на сьогодні. Якщо країна виробляє сировину для наркотиків, то вона зобов'язана зробити все необхідне, щоб запобігти проникненню наркотичних засобів і сировини нелегальними каналами.

Вимоги Єдиної конвенції містяться у ст. 4, згідно з якою держави мають вживати такі законодавчі й адміністративні заходи, які потрібні для того, щоб ввести в дію та виконати її постанови в межах їхніх територій, співробітничати з іншими державами щодо виконання прийнятих норм. Конвенція передбачає створення кожною Стороною особливого органу управління у цій галузі. Вона також встановила загальні визначення злочинності тих чи інших діянь, пов'язаних з наркотиками. Детальне дослідження цієї проблеми Комісією з наркотичних засобів ООН закінчилося прийняттям 1971 р. Конвенції про

психотропні речовини, яка встановлює міжнародну систему контролю за такими речовинами, як галюциногени, симптоматичні засоби амфетамінового типу, барбітурати, а також снодійні, транквілізуючі та анальгезуючі засоби. Деякі із цих речовин взагалі заборонені для використання, інші видаються тільки за рецептами. У Конвенції містяться положення, згідно з якими рецепти мають виписуватись у суворій відповідності з медичною практикою, на етикетках мають бути наведені правила застосування та необхідні застереження. Конвенція передбачає заходи проти зловживання та вказує на потребу лікування, реабілітації та соціальної реінтеграції наркоманів [167, с. 140].

Спеціальна конференція ООН прийняла Конвенцію про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, яка набула чинності в листопаді 1990 р. Основним мотивом її прийняття стала потреба зміцнення і доповнення заходів, передбачених двома попередніми Конвенціями ООН. При цьому основний наголос було зроблено на покращенні ефективності юридичних засобів міжнародного співробітництва. Вперше у міжнародній практиці Конвенцією передбачено контрольовані поставки, що становлять метод роботи правоохоронних органів, при якому допускається ввезення (вивезення, провезення) на територію однієї чи кількох країн незаконних чи таких, що викликають підозру, партій наркотичних засобів та психотропних речовин або речовин, що їх заміняють, з відома чи під наглядом компетентних служб з метою виявлення осіб, які беруть участь у вчиненні наркозлочинів.

На наш погляд, для дотримання Міжнародних конвенцій обов'язковим є виконання певних умов для успішного проведення антинаркотичних акцій, а саме:

– потрібно домогтися, аби вимоги міжнародних конвенцій виконували всі держави-учасниці;

– положення конвенцій мають бути доповнені в кожній країні національними законами;

– організація міжнаціонального співробітництва на базі Конвенції щодо протидії наркозлочинності.

На нашу думку, чинне нормативне регулювання діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України з виявлення злочинів з міжнародними зв'язками потрібно вважати недостатнім з таких підстав: відсутні норми про форми обміну оперативною інформацією з органами поліції іноземних країн, особливо держав далекого закордоння; не розкрито поняття і порядок проведення міжнародних операцій, контрольних поставок чи інших операцій; відсутні норми, які закріплювали б рівні й повноваження посадових осіб взаємодіючих підрозділів.

Отож потрібно зазначити, що міжнародна оперативно-розшукова діяльність правоохоронних органів України у сфері протидії наркобізнесу може бути успішною тільки за умов погодження її оперативно-розшукового законодавства з міжнародним.

Основною нормативною основою діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії наркозлочинам є Конституція України, яка має вихідні положення (ст. 3, 8, 12, 17, 19, 23, 27-31, 34, 52, 55, 64) і є законом прямої дії, який застосовується на всій території нашої країни. Всі інші закони та підзаконні (відомчі) нормативно-правові акти мають відповідати нормам Конституції України. В іншому випадку вони вважаються недійсними.

Згідно з Конституцією людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3) [87].

Оперативні працівники мають у своїй діяльності керуватися лише законом. Жодні виняткові обставини або розпорядження чи накази вищих посадових осіб не можуть бути підставою для виконання оперативним працівником будь-яких злочинних дій. Адже, як зазначено у ст. 60 Конституції

України, ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази. За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність.

Водночас Конституція містить положення щодо можливості тимчасового обмеження прав особи (ст. 30, 31). На цих положеннях оснований право оперативних працівників під час викриття тяжких та особливо тяжких злочинів за рішенням суду тимчасово обмежувати права громадян на приватність. Таке обмеження відбувається під час проведення оперативно-розшукових заходів із прослуховування телефонних переговорів, зняття інформації з каналів зв'язку, контролю поштово-телеграфних відправлень, негласного проникнення в житло, проведення яких передбачено законами «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про Національну поліцію України». Що важливо, таке обмеження може застосовуватися лише за рішенням суду стосовно особи, в діях якої є ознаки тяжкого або особливо тяжкого злочину, та у випадках, передбачених законодавством України, задля захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства.

У ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказано підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності у протидії злочинам (зокрема у сфері обігу наркотичних засобів): наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються, та осіб, які готують скоєння злочину [182].

Ми підтримуємо пропозиції О. М. Джужи, В. Я. Горбачевського, Ю. Ю. Орлова, Г. Г. Москаля про необхідність виокремити в новій редакції Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (окремими статтями) чотири групи оперативно-розшукових заходів залежно від їхнього правового статусу [63, с. 42–45]. Цю думку під час опитування також висловили 95% оперативних працівників ОВС. Вони за те, щоб класифікувати оперативно-розшукові заходи на такі, проведення яких потребує отримання: дозволу суду (проникнення до житла тощо); дозволу керівника органу (оперативну закупку

та ін.); дозволу начальника оперативного підрозділу (поліграфне опитування особи тощо); заходи, проведення яких не потребує спеціального дозволу (оперативне опитування та ін.) (Додаток А.8).

Правовою основою діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів є прийняття Верховною Радою України нової редакції Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» від 22 грудня 2006 р. Так було змінено систему власності та визначено новий порядок діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також запроваджено новий порядок державного контролю у вказаній сфері. Для реалізації зазначеного Закону органи виконавчої влади прийняли понад 40 постанов Кабінету Міністрів України та відомчих нормативних актів. Але, незважаючи на значну нормотворчу діяльність та давність прийняття зазначеного Закону, досі не врегульовано основних його положень [179].

Насамперед, це стосується затвердження нових ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, пересилання, ввезення, вивезення, відпуску, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також ліцензійних умов провадження господарської діяльності, культивування та використання рослин, що містять наркотичні засоби, для промислових потреб.

Це викликає суперечності, що виникають під час оформлення ліцензій суб'єктами господарювання, у зв'язку з невідповідністю старих ліцензійних умов чинному законодавству.

У своїй діяльності оперативні підрозділи використовують норми Кримінального кодексу України, де визначаються основні склади злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. У підсумку аналізу Розділу XIII Особливої частини Кримінального кодексу України виявлено такі прогалини:

1) у ч. 2 ст. 22 КК України не зазначено вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність згідно з ч. 3 ст. 312 та ст. 313 Кодексу, за такі

злочини, як розбій та вимагання, вчинені з метою заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами та прекурсорами, а також обладнанням, призначеним для їх виготовлення;

2) ст. 310 КК України передбачає кримінальну відповідальність тільки за незаконний посів та вирощування снотворного маку чи конопель, водночас не передбачено кримінальної відповідальності за протиправні діяння, пов'язані з обігом наркотичних грибів та інших наркотичних рослин;

3) у диспозиції ч. 1 ст. 318 КК України «Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут підроблених документів на отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин або прекурсорів» є суперечності щодо терміна «незаконне» до всіх форм злочинного діяння. Якщо це так, то ст. 318 КК України передбачає відповідальність за незаконне виготовлення, підроблення, використання і збут відповідних документів. У цьому випадку підроблення не може бути законним;

4) у ст. 316 не передбачено відповідальності за незаконне публічне вживання психотропних речовин. Сьогодні особливе занепокоєння викликає збільшення обсягів контрабандного надходження до України психотропних речовин амфетамінової групи та їх нелегальне розповсюдження в молодіжному середовищі [167, с. 141; 211, с. 30; 230, с. 127–133].

Оскільки, відповідно до ч. 4 ст. 28 КК України, кваліфікація злочинної організації пов'язана з учиненням тяжкого та особливо тяжкого злочину, оперативні працівники позбавлені можливості документувати наркозлочини з подальшим притягненням до кримінальної відповідальності винних злочинних організацій у сфері НОН, дії яких не охоплюються тяжкими злочинами. Тому було б доцільно вказати у ст. 255 КК України, що метою створення злочинної організації є вчинення будь-яких умисних злочинів.

Для створення цілісної системи протидії наркоманії та підвищення результативності державного управління в цій сфері з урахуванням міжнародного досвіду МВС та за участю громадськості розроблено Концепцію реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії,

боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки, яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2010 р. № 1808 [167, с. 142].

На виконання Концепції з урахуванням пропозицій громадських організацій МВС розроблено План заходів, який затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2010 р. № 2140.

Для удосконалення законодавства в частині вжиття заходів до власників розважальних закладів та місць масового перебування громадян, де здійснюється систематичне вживання наркозасобів та підвищення результативності державного управління в указаній сфері, урахуваючи міжнародний досвід, Міністерство внутрішніх справ підготувало законопроект «Про внесення змін до статті 9 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» (08.09.2011 прийнято Верховною Радою України за № 3712-VI) [180].

Зокрема, передбачалося доповнити ст. 4 частиною 4 в такій редакції: «Завданням, що передбачає виявлення, попередження і припинення злочинної діяльності осіб, що займаються незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин у міждержавному і міжнародному масштабах». Окрім того, Розділ 2 вказаного Закону потрібно було доповнити статтею з переліком таких оперативно-розшукових заходів: оперативна комбінація; проведення нетрадиційних оперативно-розшукових заходів на основі та з використанням сучасних наукових досягнень і технічних нововведень тощо.

Відомості про предмет злочинів, пов'язаних з наркотиками, містяться передусім у Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що являє собою згруповані в списки наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, включені до таблиць I–IV згідно із законодавством України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВР. Перелік затверджує Кабінет Міністрів за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади в галузі охорони здоров'я (Комітету з

контролю за наркотиками), публікується він в офіційних друкованих виданнях [156].

У період 2010–2013 років за участю МВС Кабінет Міністрів України прийняв шість постанов: «Про внесення змін до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» від 31 травня 2010 р. № 373, від 5 січня 2001 р. № 4, від 27 липня 2011 р. № 796, від 23 травня 2012 р. № 408, від 5 грудня 2012 р. № 1129, від 8 квітня 2013 р. № 234.

Зокрема, постановою КМУ від 5 січня 2011 р. № 4 доповнено список № 2 таблиці II Переліку позицією «кетамін» (кетамін – галюциногенний наркотик синтетичного походження, анестетик, який блокує нервові закінчення без пригнічення функцій дихання та кровообігу [157]. Зараз його використовують у ветеринарній медицині для анестезії під час проведення операцій тваринам).

Задля встановлення процедури зарахування осіб, яким поставлено діагноз хвороби на наркоманію, до закладів, де впроваджено замісну підтримувальну терапію, взято участь у розробці та погоджено наказ Міністерства охорони здоров'я від 27 березня 2012 р. № 200 «Про затвердження порядку проведення замісної підтримувальної терапії хворих з опіоїдною залежністю». Цим наказом визначено чіткі критерії зарахування хворих до груп лікування, затверджено форми документації, яка повинна фіксувати процес лікування та використання медичних препаратів, призначених для провадження замісної підтримувальної терапії [177].

Для забезпечення прав пацієнтів, які проходять програму замісної підтримувальної терапії, взято участь у розробці й погодженні проекту спільного наказу Міністерства охорони здоров'я, Міністерства внутрішніх справ, Державної служби України з контролю за наркотиками та Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я, органів внутрішніх справ, слідчих ізоляторів і виправних центрів щодо забезпечення безперервності лікування препаратами замісної підтримувальної терапії».

У зв'язку з необхідністю впорядкування реалізації з аптечних закладів лікарських засобів, до складу яких входить мала кількість наркотичних засобів,

психотропних речовин та прекурсорів, до Міністерства охорони здоров'я потрібно надати вимогу щодо внесення змін до відомчих нормативних документів. Запропоновані зміни встановлять процедуру контролю за відпуском таких ліків та порядок обліку препаратів.

На цей час однією з актуальних проблем, які не дають змоги оперативним підрозділам повною мірою використати можливості у протидії наркозлочинності, є лікарський препарат «Тропікамід», який відповідно до наказу МОЗ України від 29 жовтня 2012 р. № 845 «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 19.07.2005 № 360» взято на предметно-кількісний облік, проте не віднесено до сильнодіючих та отруйних речовин, тому порушення умов їх зберігання та відпуску в аптечних закладах фактично призводить до непритягнення до відповідальності фармацевтів за продаж цього лікарського препарату [178].

Правову основу оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів становить Кримінальний процесуальний кодекс України. Так, у його ст. 99 зазначено, що «матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази» [91, с. 56–57].

На наш погляд, необхідно доповнити ч. 2 ст. 99 так: «результати ОРД представляються слідчому, прокуророві або суду підрозділом, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, у вигляді протоколу з додатками предметів, документів, що підтверджують злочинну діяльність осіб».

Важливо зважати на те, що 95% відкриттів кримінальних проваджень з виявлення наркотрафіку здійснюються за матеріалами оперативних підрозділів правоохоронних органів. Річ у тому, що, відповідно до ч. 2 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України, підслідність кримінальних проваджень, порушених за ст. 305 КК України «Контрабанда наркотичних

засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів», досудове слідство проводяться слідчими органами Служби безпеки України. Отже, усі результати як оперативно-розшукової діяльності, так і дослідчої перевірки, що отримані підрозділами органів внутрішніх справ, мають бути передані до Служби безпеки України, що не завжди позитивно позначається на ефективності розслідування злочинів.

Правовою основою оперативних підрозділів у протидії наркозлочинам є Митний кодекс України. Так, Глава 66 передбачає заходи запобігання та протидії контрабанді. Відповідно до ст. 456 надається дозвіл на проведення контрольованих поставок наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. У ст. 457 зазначено, що з метою виявлення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до вчинення контрабанди, а також з метою вилучення товарів, щодо яких є підозра в незаконному переміщенні через митний кордон України, переміщення таких товарів може здійснюватися під негласним контролем та оперативним наглядом правоохоронних органів.

Одним з проблемних питань у процесі протидії контрабанді наркотичних засобів у працівників підрозділів МВС та СБУ є необхідність оперативно отримати необхідні відомості з баз даних митних органів (час, місце перетину кордону приватною особою, підприємцем, переміщення товарів тощо). Глава 5 Митного кодексу України передбачає створення і ведення інформаційних технологій та інформаційних ресурсів митниками, але оперативні працівники МВС, СБУ та ін. не мають прямого доступу до баз даних.

На нашу думку, потрібно внести доповнення до ч. 4 ст. 33 Митного кодексу України такого змісту: «доступ до інформаційних ресурсів надається підрозділам правоохоронних органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність».

Оперативні підрозділи правоохоронних органів України у своїй діяльності щодо протидії наркозлочинності керуються також вимогами відомчих нормативних актів: наказами, положеннями, інструкціями, настановами, рішеннями колегії міністерств і відомств (МВС, СБУ тощо).

Правою основою діяльності оперативних підрозділів є Інструкція «Про порядок виявлення та постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини», затверджена наказом № 306/680/21/66/5 від 10 жовтня 1997 р. МОЗ, МВС, ГПУ та Мін'юсту України. Згідно з п. 1.3 цієї Інструкції, підставою для постановки на облік таких осіб є встановлення діагнозу «наркоманія», «токсикоманія» або стану наркотичного сп'яніння, а також визначено порядок взаємодії зазначених суб'єктів.

Особливе значення має Інструкція «Про порядок проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки товарів, предметів, речей, послуг, документів, засобів і речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності», затверджена наказом № 887, 1384/480 від 16 вересня 2013 р. МВС, СБУ, МДЗУ, ГПУ. Ця Інструкція надає можливість оперативним підрозділам здійснювати контроль за незаконним переміщенням територією України наркотиків та документувати осіб, які незаконно розповсюджують наркотичні засоби.

Таємні відомчі інструкції МВС, СБУ та інших суб'єктів ОРД регламентують організацію негласної роботи, методику ведення ОРС, тактику виявлення, попередження та припинення злочинів.

2.3 Оптимізація організації взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів

Необхідність взаємодії оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ зумовлюється недостатнім власним інформаційно-аналітичним забезпеченням у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, а також потребою використання сил і засобів інших підрозділів правоохоронних органів та міжнародних організацій.

Наркобізнесу протистоїть діяльність розгалуженої мережі оперативних підрозділів правоохоронних органів, що потребує упорядкування,

взаємозв'язку, узгодженості їх спільних дій, відповідної підпорядкованості й маневру силами і засобами.

Системний комплексний аналіз діяльності оперативних підрозділів дає змогу розглянути проблеми взаємодії не тільки з погляду структури і функцій оперативних підрозділів, а і з погляду їх діяльності в організаційно-тактичних формах. Саме поняття «організаційно-тактичні форми» свідчить, що всі форми, які інтегрують організаційні, методичні і тактичні аспекти такої діяльності, є поєднувальною ланкою між науковою організацією управління і практичним використанням оперативно-розшукових сил, засобів і методів у боротьбі з наркозлочинністю.

Перші фундаментальні дослідження з питань організації і тактики взаємодії оперативних підрозділів були здійснені такими науковцями, як Д. В. Гребельський [50], А. Г. Лекарь [104], В. А. Лукашов [109]. Вони розробили загальні основи взаємодії оперативних підрозділів.

Теоретичні розробки взаємодії суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в останні роки, окрім названих авторів, здійснювали О. М. Бандурка, Г. М. Бірюков, С. В. Богданов, А. А. Галючек, О. А. Гапон, А. А. Глієвий, В. Л. Грохольський, Л. Ф. Гула, О. О. Церевгін, Є. О. Дідоренко, О. Ф. Долженков, П. Т. Дорошенко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, К. Г. Костенко, В. В. Максимов, В. А. Некрасов, С. І. Ніколаюк, В. Л. Ортинський, Д. М. Серєда, І. Ф. Хараберюш, О. І. Хараберюш, І. Р. Шинкаренко та ін.

Сучасний тлумачний словник української мови визначає взаємодію як співдію, співдіяння, взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджену дію між ким-, чим-небудь [218, с. 75; 214, с. 106].

Поняття «взаємодія» зовнішньо схоже з такими поняттями, як «співробітництво», «координація», «узгодження», «сприяння». Філософія розглядає взаємодію як категорію, що відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємну зумовленість, зміну стану, а також породження одного об'єкта іншим. Взаємодія означає взаємно діяти, спільно

працювати й основана на законі та підзаконних актах, спільна або погоджена за місцем і часом у певних межах діяльність оперативних підрозділів між собою та з іншими підрозділами і службами, що здійснюється відповідно до їхньої компетенції та спрямована на виявлення і припинення злочинів, нейтралізацію причин та умов, які сприяють їх вчиненню [117, с. 82].

О. М. Бандурка зазначає, що оперативні підрозділи діють не самі по собі, а в системі органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Вони здатні виконувати свої завдання не ізольовано, а у взаємодії з іншими підрозділами правоохоронних органів, використовуючи їхні можливості [16, с. 140].

Водночас І. П. Козаченко взаємодію відповідних оперативних підрозділів між собою розглядає як своєрідну модель використання негласних сил і заходів, оперативно-технічних засобів, обміну конфіденційною інформацією, проведення спеціальних операцій з урахуванням оперативної обстановки або оперативно-розшукової ситуації [82, с. 192; 117, с. 82].

Я. Ю. Кондратьєв визначає взаємодію як основу інформаційного забезпечення діяльності конкретного оперативного підрозділу та створення належних умов для його роботи [117, с. 84].

Водночас І. Р. Шинкаренко відзначає, що на сьогодні не напрацьовано єдиної позиції на сутність взаємодії загалом і зокрема між оперативними підрозділами правоохоронних органів України [233, с. 44].

Результати різноманітних досліджень засвідчують, що в основу співробітництва оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів покладено напрацьовану та зумовлену певними традиціями (стереотипами, досвідом тощо) практику. При цьому взаємодія здійснюється в поєднанні багатогранних засад діяльності вказаних суб'єктів, які доповнюють одна одну.

Наприклад, у межах внутрішньої взаємодії оперативні підрозділи в боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів МВС співпрацюють зі службами й підрозділами органів внутрішніх справ, карним розшуком, управлінням з протидії злочинам у сфері економіки, оперативною службою,

оперативно-технічною, експертною службами, досудовим слідством тощо [175].

Організаційні форми взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів України передбачені спільними відомчими нормативними актами МВС, СБУ,ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ або впливають з їхніх вимог. Згідно з п. 5 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи зобов'язані здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, зокрема відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення злочинів.

Серед нормативних актів, що регламентують взаємодію оперативних підрозділів правоохоронних органів, можна назвати спільний наказ Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державного митного комітету України, Національної гвардії України, Міністерства юстиції України від 10 серпня 1994 р. № 4348/138/151/11-2-2870/172/148-407/2-90-442 «Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних та інших органів України у боротьбі із злочинністю». Також 2003 р. затверджено Інструкцію про порядок взаємодії підрозділів митної варті Державної митної служби України та підрозділів Державної прикордонної служби України від 8 вересня 2003 р. № 597/65. Правовою основою оперативно-розшукової взаємодії оперативних підрозділів МВС та ДПтСУ є спеціальна спільна Інструкція від 31 жовтня 2002 р.

Використання в кримінальному провадженні матеріалів оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів, яким надано гриф секретності, здійснюється з дотриманням процедур розсекречування матеріальних носіїв інформації, передбачених Порядком та положеннями Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затвердженої спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації ДПСУ, Мінфіну та Мін'юсту України від 16 листопада 2012 р.

№ 114/042/516/199/936/1687/5. Інструкція про взаємодію Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України при проведенні оперативно-технічних заходів затверджена спільним наказом Міністерства внутрішніх справ та Службою безпеки України від 2 липня 2007 р., зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 10 липня 2007 р. за № 786/14053.

Форми і методи взаємодії безумовно мають свою специфіку і низку невирішених проблем. Своєю чергою, потребують осмислення, чіткої класифікації та нормативного врегулювання різні за змістом процесуальні і непроцесуальні форми взаємодії.

Форми взаємодії оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів дуже різноманітні: обмін оперативною й іншою інформацією; спільне планування, узгодження за часом і місцем та здійснення оперативно-розшукових заходів; допомога наявними силами та засобами; тимчасова передача негласних співробітників; обмін досвідом оперативно-розшукової діяльності; проведення спільних оперативно-тактичних операцій; участь керівників у нарадах та розборах проведених оперативних заходів; спільне видання оглядів, методичних рекомендацій за результатами спільної діяльності у протидії злочинності [117, с. 1044].

Форми взаємодії вибирають самі учасники, зважаючи на конкретну обстановку. Вони є досить різноманітні і залежать не тільки від конкретних умов, але й від специфіки діяльності названих суб'єктів взаємодії, їх реальних можливостей, низки суб'єктивних чинників.

За допомогою дослідження виявлено низку проблем у цій області. Так, на запитання «як Ви оцінюєте сучасний стан взаємодії підрозділів і служб МВС України у протидії незаконному обігу наркотичних засобів?» 62% респондентів відповіли «незадовільно», 28% опитаних – «добре», 10% було важко відповісти (Додаток А.12).

Чимало респондентів висловило негативну думку про взаємодію БНОН з підрозділами карного розшуку (57%), з оперативно-пошуковими і підрозділами спеціальних технічних заходів (53%) (Додаток А.14).

Основними причинами цього є незацікавленість оперативних працівників правоохоронних органів у викритті злочинів на території обслуговування (71%), недоліки нормативного правового забезпечення (29%) (Додаток А.15).

Доцільно, на нашу думку, розглянути основні форми взаємодії:

1. Поточний обмін оперативними відомостями й наявною інформацією, що становить і взаємний, і односторонній інтерес.

Взаємне інформування уможливорює своєчасне виявлення осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес. Обмін інформацією може бути організований на постійній основі або мати разовий характер, а також може здійснюватися безпосередньо між підрозділами одного державного органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність. Така необхідність виникає в тих випадках, коли в процесі проведення ОРД одержано інформацію, що потребує дій, які не входять до компетенції відповідного підрозділу.

Сюди належать статистичні відомості про рівень, структуру і динаміку злочинності, інформація про незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання, розповсюдження та контрабанду наркотичних засобів, пов'язаних з іншими регіонами, а також прояви корупції й інших явищ політичної, економічної і соціальної дійсності, які впливають на наркотичну ситуацію в регіоні.

Проте, як свідчить анкетування, оперативні працівники оцінюють ефективність обміну інформацією як незадовільну з таких причин: 22% – через відсутність єдиної системи взаємного інформування; 26,9% – відсутність окремого підрозділу для організації взаємодії; 25,2% – залежить від налагодження співпраці керівників взаємодіючих підрозділів; 25,9% – недосконалість правової основи тощо (Додаток А.43). Рівень інформаційної взаємодії становить відповідно задовільно 25%, незадовільно – 75%.

Дослідженням виявлено, що найбільше використовують форми інформаційної взаємодії для вирішення таких завдань: попередження наркозлочинності (42,2%); затримання фігурантів з наркотиками (58,7%); розшуку злочинців (34,7%); забезпечення проведення комплексних операцій з

припинення постачання наркотичних засобів на обслуговувану територію (24,5%) (Додаток А.44). Оцінка стану взаємодії за рівнями – низький 40,1%.

2. Сумісне планування й обговорення наявної інформації на робочих зустрічах, об'єднаних оперативних нарадах керівників оперативних підрозділів із проблемних питань щодо протидії вказаним злочинам.

Практика засвідчує, що останнім часом достатнього розвитку набула взаємодія керівників оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів у формі робочих зустрічей. Анкетування керівників і співробітників оперативних підрозділів ОВС України показало, що спільні плани склалися для: проведення контрольованих поставок наркотиків – 27,5%; затримання автотранспорту, який перевозив наркотики – 22,4%; затримання ОЗГ, які займалися наркобізнесом – 15,6%; проведення обшуків одночасно в різних регіонах – 11,5%; відпрацювання підприємницьких структур і банківських установ щодо «відмивання» коштів від наркобізнесу – 14,2%; проведення оперативних комбінацій з виявлення нарколабораторій – 9% (Додаток А.45).

3. Сумісне проведення спеціальних операцій, окремих оперативно-розшукових заходів, що вимагають комплексного використання взаємодіючими суб'єктами сил і засобів.

Останніми роками практикується проведення локальних операцій щодо відпрацювання міст, населених пунктів, окремих територій та об'єктів зі складною криміногенною обстановкою, де істотно зростає рівень вчинення наркозлочинів.

Така форма взаємодії отримала розвиток під час проведення комплексних оперативно-профілактичних операцій («Допінг», «Мак», «Канал» тощо). Під час анкетування співробітники оперативних підрозділів МВС України зазначили, що брали участь в таких операціях з метою: виявлення незаконного посіву маку і конопель – 34,7%; перевірки наркотичних притонів – 37,9%; відпрацювання аптек щодо незаконного відпуску медичних препаратів з вмістом наркотиків – 11,4%; відпрацювання місць загального користування

(бари, ресторани, кафе, навчальні заклади тощо) щодо виявлення розповсюджувачів наркотиків та осіб, що їх вживають без дозволу лікаря – 16% (Додаток А.46).

4. Під час дослідження практичної діяльності встановлено, що в останні роки після прийняття доповнень до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» 2013 р., пов'язаних з новим КПК України, така форма, як передавання негласних співробітників, призупинена у зв'язку з введенням окремої категорії таких осіб, що передбачено новою таємною Інструкцією.

5. Така форма взаємодії, як проведення колегій, нарад, конференцій, видання методичних рекомендацій, бюлетенів, журналів виглядає так: колегії щодо роботи оперативних підрозділів проводяться двічі на рік; раз на рік проводяться конференції в навчальних закладах МВС України щодо напрямів удосконалення оперативно-розшукової діяльності; у п'яти навчальних закладах МВС видаються Наукові вісники, у яких друкують окремі статті; Науково-дослідний інститут МВС видає «Бюлетень з обміну досвідом роботи».

Недолік зазначених видань полягає в тому, що їхні публікації – це на 95% суто науковий розгляд проблеми без врахування практичних напрацювань.

6. Основною організаційною формою внутрішньої взаємодії оперативних підрозділів є організація взаємодії з органами досудового розслідування в процесі реалізації оперативних матеріалів.

Так, наказ № 575 МВС України від 07 липня 2017 р. визначає особливості організації взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Згідно з п. 11.1 цього наказу, за наявності в оперативного підрозділу достатньої інформації про готування до вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, пов'язаного з незаконним збутом наркотичних засобів, начальник оперативного підрозділу звертається до начальника слідчого підрозділу для планування погоджених дій під час проведення оперативної закупки й затримання причетних до цього осіб.

Серед форм взаємодії, вироблених практикою, є участь у слідчо-оперативних групах. Формування ефективно функціонуючої СОГ в організаційному плані є досить складним завданням. Це, передусім, вибір досвідчених працівників, звільнення їх від зайвого навантаження, забезпечення засобами зв'язку, криміналістичною та спеціальною технікою, транспортом тощо.

Слідчо-оперативні групи створюють, як правило, для реалізації оперативних розробок щодо наркоділків, котрі збувають наркотичні засоби, злочинна діяльність яких має багаторазовий характер, або розслідування відповідних кримінальних проваджень.

При підготовці до проведення операції із затримання на місці злочину учасників незаконного обігу наркотичних засобів на етапі її планування заздалегідь узгоджуються дії слідчого і співробітників оперативного підрозділу, враховуються всі можливості отримання доказів, що викривають злочинців. Тут найважливіша роль належить діям, що забезпечують виявлення і вилучення наркотиків.

Особлива увага приділяється тактиці затримання найбільш кваліфікованих учасників незаконного обігу наркотичних засобів: розповсюджувачів, розкрадачів.

На запитання «чи задовольняє Вас взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового слідства в процесі реалізації оперативних матеріалів та розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів?» ми отримали такі відповіді: 35% – «так», 31,3% – «ні», 30,4% – «важко відповісти» (Додаток А.13).

Актуальною вважаємо, окрім внутрішньої взаємодії, і зовнішню взаємодію оперативних підрозділів окремого міністерства з протидії зазначеним злочинам.

Оперативні підрозділи правоохоронних органів України (МВС, СБУ, ДМСУ, ДПСУ, ДПтСУ) у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів взаємодіють між собою та з іншими державними і контролюючими органами

України й правоохоронними підрозділами іноземних держав та спеціальними міжнародними організаціями.

Крім того, у межах нашої держави оперативні підрозділи вступають у взаємодію з органами прокуратури, Міністерством юстиції, ДФІУ, ФСУ, МФУ тощо, судами, органами місцевої влади і самоуправління, адміністраціями і власниками підприємств та організацій, засобами масової інформації, окремими громадянами тощо.

Взаємодія оперативних підрозділів правоохоронних органів МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПТСУ між собою у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів здійснюється в таких формах:

– обмін інформацією в питаннях протидії незаконному обігу наркотичних засобів (90%);

– сумісні виїзди в регіони для проведення узгоджених дій, перевірок і надання допомоги місцевим правоохоронним органам у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, вивчення і поширення позитивного досвіду (34,5%);

– створення сумісних слідчо-оперативних груп для розслідування конкретних злочинів (18,3%);

– проведення сумісних цільових заходів для виявлення і припинення злочинів, а також усунення причин й умов, які сприяють їх здійсненню (28,4%);

– взаємне використання можливостей правоохоронних органів для підвищення кваліфікації працівників, проведення сумісних семінарів, конференцій (11,2%);

– надання взаємної допомоги силами і засобами в процесі протидії з організованою наркозлочинністю (22,6%);

– видання сумісних наказів, вказівок, інших організаційно-розпорядливих документів (12,3%);

– випуск сумісних бюлетенів (збірок) та інших інформаційних видань (9,4%);

– розробка і затвердження узгоджених планів координаційної діяльності

(6%) (Додаток А.30).

Вибір форм взаємодії визначається самими учасниками, зважаючи на конкретну обстановку. Вони вельми різноманітні і залежать не тільки від конкретних умов, але й від специфіки діяльності названих суб'єктів взаємодії, їхніх реальних можливостей, низки суб'єктивних чинників.

Проведене нами дослідження показало, що під час взаємодії оперативних підрозділів МВС України і ДПСУ у протидії контрабанді наркотиків виникають не тільки організаційні і тактичні, але й психологічні проблеми. Останні безпосередньо пов'язані з усвідомленням керівниками й оперативним складом цих підрозділів необхідності узгодженого вирішення завдань (31,7%) респондентів, що стоять перед ними; відвертістю їх відносин (24,3%) і взаємною довірою при здійсненні узгоджених дій (15,1%); особистою активністю та ініціативністю (13,9%), а також якістю й оперативністю, здійснюваною ними в процесі взаємодії інформаційно-довідкової роботи (15%) (Додаток А.16).

Зважаючи на це, вважаємо, що під час вирішення організаційно-управлінських завдань організації цього й іншого виду взаємодії потрібно передбачати заходи з формування у співробітників зазначених підрозділів позитивних установок щодо необхідності здійснення узгодженої діяльності.

Такий комплекс організаційних заходів повинен мати на меті створення не тільки умов корпоративної зацікавленості в узгодженій реалізації функцій, що стоять перед суб'єктами взаємодії, але й формування міцних неформальних міжособистісних відносин серед їхніх співробітників.

Це необхідно на думку більш ніж 97% опитаних респондентів ОВС щодо здійснення взаємодії з підрозділами ДПСУ у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. У процесі дослідження встановлено, що цей комплекс заходів повинен передбачати:

– введення в перелік першочергових завдань, що вирішуються на державному кордоні щодо перекриття наркотрафіків (87,5%);

- якісне й оперативне використання сил і засобів взаємодіючих правоохоронних систем (67,4%);

- створення умов щодо постійного використання сил і засобів взаємодіючих правоохоронних систем (69,4%);

- формування особистої зацікавленості співробітників обох відомств у підтримці взаємних контактів (55,7%);

- проведення заходів, спрямованих на неформальне зближення співробітників підрозділів взаємодіючих органів (33,6%).

Як показує дослідження, ефективність узгоджених дій взаємодіючих підрозділів безпосередньо залежить від таких організаційних чинників:

- введення до штату оперативних відділів прикордонних підрозділів офіцерів із зв'язку і взаємодії (67,8%);

- формування в названих структурах груп для організації роботи у справах оперативного обліку і підтримки міжвідомчої взаємодії (54,4%);

- створення міжвідомчих слідчо-оперативних груп для реалізації оперативної інформації (77,3%) (Додаток А.31).

Досліджуючи взаємодію оперативних підрозділів Національної поліції України і Державної пенітенціарної служби України, встановлено, що найпоширенішими формами взаємодії є: інформаційна взаємодія: повідомлення про осіб, які після звільнення з УВП мають намір вчиняти наркозлочини та стосовно осіб (наркоманів) взятих під адміністративний нагляд (38,8%); проведення спільних оперативно-тактичних операцій щодо попередження та припинення надходження наркотичних засобів на територію кримінально-виконавчих установ (24,9%); виконання запитів про перевірку осіб за оперативно-довідковими, криміналістичними й іншими обліками (12,4%); виконання окремих звернень та перевірки оперативної інформації про причетність до нерозслідуваних злочинів ув'язнених і засуджених (23,9%) (Додаток А.47).

Так, 2014 р. у досліджуваних нами областях оперативні підрозділи НП скерували в установи виконання покарань 468 звернень щодо причетності до

нерозслідуваних злочинів ув'язнених і засуджених, з УВП до ОВС було надіслано 422 ініціативні повідомлення. Із них з ДПтС у Львівській області скеровувалися в територіальні ОВС 44 ініціативні повідомлення щодо каналів надходження наркотичних засобів на охоронну територію. Водночас на обліку в УВП Львівщини перебуває три наркоділки з міжрегіональними зв'язками та 33 активні розповсюджувачі наркотичних засобів, які перебували в СІЗО і стосовно яких скеровано тільки п'ять ініціативних повідомлень в ОВС, що свідчить про низький рівень такої взаємодії.

Це підтверджує й аналіз виконання обопільних звернень, оскільки загалом тільки в 30% з них була позитивна відповідь. Інші звернення виконані за повторним нагадуванням у вигляді відписки «перевірити інформацію не було можливості» тощо. Подібна ситуація і з відповідями ОВС на ініціативні повідомлення ДПтС.

Недоліками інформаційної взаємодії оперативних підрозділів ОВС і ДПтС на сучасному етапі є: відсутність чіткої градації оперативної інформації, якою обмінюються оперативні підрозділи – 11,1%; відсутність єдиної системи взаємного інформування – 24,7%; затримка відповідей на ініціативну інформацію – 22,2%; міжвідомчий бар'єр – 42% (Додаток А.48).

Під час анкетування оперативні працівники вказали на загальні причини, які погіршують взаємодію оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДМСУ, ДПСУ, ДПтСУ: відсутність закону «Про організацію взаємодії правоохоронних органів» – 15,9%; організаційна відокремленість оперативних підрозділів – 21,9%; інформаційний бар'єр – 14,2%; міжвідомчий бар'єр – 15%; незнання працівниками завдань і форм взаємодії – 10,1%; недосконалість системи взаємного інформування – 2%; відсутність окремої організаційної структури для проведення взаємодії – 8%; відсутність у функціональних обов'язках вимоги здійснювати взаємодію – 11% (Додаток А.42).

Висновки до другого розділу

1. Для вирішення завдань, що стоять перед оперативними підрозділами МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ, останні повинні здійснювати оперативно-розшукові заходи з метою своєчасного одержання початкових відомостей про злочини, що готуються та вчиняються, а також про осіб, причетних до неочевидних злочинів (тобто здійснювати оперативний пошук осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес). Вказана діяльність здійснюється в процесі організації оперативного обслуговування територій та об'єктів, які мають стосунок до обігу наркотичних засобів. Сьогодні реальний стан роботи оперативних підрозділів правоохоронних органів МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ не відповідає особливостям сучасної криміногенної ситуації. В її організації простежуються систематичні помилки і прорахунки, які спричиняють різке погіршення якісного складу осіб, що залучаються до негласного співробітництва, втрату належних оперативних позицій у кримінальному середовищі, неефективне застосування форм і методів негласної роботи.

Оперативні підрозділи МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів мають вживати комплекс заходів щодо вдосконалення оперативно-розшукової діяльності, серед яких доцільно виокремити нову модель формування оперативного обслуговування об'єктів, що передбачає: вивчення об'єкта; визначення необхідних джерел інформації про стан оперативної обстановки; організацію функціонування окреслених джерел; накопичення, систематизацію та аналіз інформації. Одним з напрямів удосконалення організації діяльності оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів є покращення службової майстерності працівників оперативних підрозділів правоохоронних органів. Вважаємо, що становлення фахівця підрозділу по боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів має відбуватися поступово, складатися з багатьох компонентів, розпочинатися, насамперед, з освітнього

процесу: спеціальних навчальних закладів системи правоохоронних органів, курсів початкової підготовки та професійної перепідготовки практичних працівників, семінарів-нарад, «круглих столів» та самостійної підготовки.

2. Українське законодавство щодо забезпечення діяльності оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ формувалося та удосконалювалося залежно від стану нелегального обігу наркотичних засобів, соціально-економічної й політичної обстановки в державі, і на сьогодні воно також потребує удосконалення у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України. Особливо потребує імплантації у вітчизняне законодавство міжнародних норм права щодо контролю за обігом наркотичних засобів та прийняття адекватних заходів припинення злочинів у цій сфері.

3. Потрібно констатувати, що сьогодні існує низка теоретичних, правових, організаційних та тактичних проблем, пов'язаних зі здійсненням взаємодії між оперативними підрозділами правоохоронних органів України, з метою створення державної системи протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. Це, зокрема, відсутність єдиного наукового підходу до визначення сутності та змісту взаємодії загалом та її особливостей у протидії наркобізнесу; у законодавчих актах не розкрито сутності та форм взаємодії і не визначено санкцій за недобросовісну взаємодію; не напрацьовано теоретичної моделі взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів України у сфері протидії наркозлочинності; відсутні розробки порядку і тактичних прийомів здійснення різних видів взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів.

РОЗДІЛ 3
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ
ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
УКРАЇНИ У ПОПЕРЕДЖЕННІ, ВИЯВЛЕННІ ТА ПРИПИНЕННІ
ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

3.1 Діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів України у попередженні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів

Оперативно-розшукова профілактика є однією з організаційно-правових форм оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів України, складовою частиною (елементом) загальної системи заходів, здійснюваних усіма державними органами, громадськими організаціями щодо попередження правопорушень.

Однак, як свідчить практика, є труднощі в попередженні цих злочинів, це, зокрема, їх латентність, тривалий час здійснення та чимало інших особливостей, які потребують удосконалення тактики оперативного забезпечення протидії таким злочинам.

Профілактика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів дасть змогу знизити не тільки їх рівень, а й рівень смертності та хвороб населення, оптимізувати соціальну ситуацію в суспільстві, підвищити авторитет держави у світі. Саме тому держава зосереджує зусилля на профілактиці незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, покаранні осіб, винних у вчиненні таких злочинів, лікуванні та реабілітації наркоманів [188, с. 452].

Проблеми визначення місця й ролі профілактики в загальному процесі боротьби зі злочинністю досліджували Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, Л. Д. Гаухман, В. В. Голіна, Л. М. Давиденко, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. І. Долгова, А. Е. Жалінський, А. П. Закалюк, О. Г. Кальман, І. І. Карпець, Н. Ф. Кузнецова, О. М. Литвак, П. П. Михайленко, В. П. Філонов,

О. М. Яковлев та ін.

Статус оперативно-розшукової профілактики, її співвідношення з іншими формами оперативно-розшукової діяльності вивчали А. І. Алексєєв, О. М. Бандурка, В. В. Баранов, Є. І. Борділовський, І. В. Бризгалов, А. С. Вандишев, С. С. Галахов, В. О. Глушков, О. М. Джужа, Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, А. Г. Лекарь, Д. Й. Никифорчук, В. С. Овчинський, С. С. Овчинський, Ю. Ю. Орлов, В. Г. Самойлов та ін.

Попередження злочинів є комплексною діяльністю. Вживають також терміни «профілактика», «запобігання», «припинення» злочинів. Якщо проаналізувати літературу із цього питання, то з'ясовується, що вказані терміни вживаються не тільки в кримінологічному аспекті, а й в інших сферах діяльності, наприклад, у медичній практиці, а саме як заходи, спрямовані на забезпечення високого рівня здоров'я і недопущення захворювань. Запобігання злочинам – складний процес, а його зміст відрізняється від інших видів діяльності. При цьому виділяють низку складників: профілактика, запобігання та припинення злочинів. Кожний із цих елементів порівняно самостійний, але вони взаємопов'язані, мають одну й ту саму мету – не допустити вчинення злочину.

Словники української мови «запобігти» визначають як синонім «відвертати», як усунення певної біди, небезпеки [218, с. 210].

О. М. Джужа та Д. Й. Никифорчук зазначають, що оперативно-розшукове попередження злочинів – це оперативно-розшукова діяльність уповноважених на це підрозділів, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню, а також виявлення осіб, схильних до вчинення протиправних дій, і справляння стосовно них профілактичного впливу [117, с. 618].

Термін «відвернення» доцільно застосовувати щодо випадків усунення загрози вчинення конкретного злочину («відвернення злочину»). З цієї причини вираз «відвернення злочинності» слід уважати таким, що не має реального змісту, оскільки термін «злочинність» збірний і не відображає конкретної

загрози. Історично склалося так, що під відверненням злочинів розуміють діяльність, спрямовану на унеможливлення вчинення злочинів, що перебувають на стадії задуму або готування (ст. 14 КК України). Якщо злочин зупинено на стадії замаху (ст. 15 КК України) або під час його скоєння (для продовжуваних злочинів), то такі дії заведено називати припиненням злочину (рос. «прекращение», «пресечение»). Термін «припинення» означає змушувати когонебудь припинити робити щось, зупинити силою, різким утручанням і цілком відповідає праксеологічному змісту примусового зупинення злочинних дій.

Термін «профілактика» (від грец. *prophylaktikos* – запобіжний) традиційно розуміють як діяльність, спрямовану на унеможливлення вчинення злочинів, щодо здійснення яких ще не сформований злочинний намір [223, с. 845].

Ю. Ю. Орлов зазначає, що профілактика, на відміну від припинення та відвернення злочинів, спрямована на запобігання не конкретного злочину, який має бути вчинений, а ймовірних злочинів, які можуть бути вчинені [117, с. 1046].

Як слушно зауважує А. П. Закалюк, термін «запобігання» зазвичай вживають щодо певної загрози, яка вже існує. Запобігання означає діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів. Мета запобіжної діяльності – перешкодити вчиненню злочинів, скоротити їхню діяльність і тим самим зменшити розміри злочинності [74, с. 318].

Термін «оперативно-розшукова профілактика» вперше увів у науковий обіг В. Г. Самойлов. Не вважаючи цей вид діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ самостійною формою, учений визначив її як урегульовану на той час відомчими нормативними актами діяльність оперативних підрозділів, спрямовану на проведення індивідуально-профілактичних заходів стосовно осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів [200, с. 14–15].

Стосовно того, що оперативно-розшукова профілактика є самостійною організаційно-тактичною формою ОРД, завжди тривали дискусії. Так, В. Г. Самойлова підтримали Д. В. Гребельський, О. Г. Лекарь і

А. Д. Волинський. У спільній праці вони, не відкидаючи такого виду діяльності, зазначили: «...не можна розглядати як самостійну форму оперативно-розшукової роботи оперативних апаратів, що здійснюється не тільки оперативно-розшуковим шляхом і не тільки в рамках якоїсь однієї форми» [114, с. 33].

Думку вищеназваних дослідників підтримав А. С. Вандишев. Майже в категоричній формі він стверджував, що профілактична діяльність штучно вичленяється з наявних форм ОРД органів внутрішніх справ [32, с. 35–36].

Українські вчені О. М. Бандурка, В. В. Голубець, Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, Д. Й. Никифорчук, С. І. Третиних та інші розвинули теорію оперативно-розшукового запобігання злочинам.

Зокрема, Е. О. Дідоренко визначає оперативно-розшукову профілактику як «...комплекс заходів, здійснюваних методами ОРД, спрямованої на попередження злочинів з боку кримінально активних осіб і здійснення на них необхідного виховного впливу» [61, с. 13].

І. П. Козаченко розглядав це поняття як систему оперативного контролю і профілактичного впливу стосовно осіб, які мають намір вчинити чи готують злочини, а також впливу на криміногенну обстановку (ситуацію) та інші антигромадські явища, з метою попередження злочинних намірів з використанням, як правило, оперативно-розшукових сил, засобів і методів [84, с. 24].

Аналогічну думку із цього приводу висловлює В. В. Голубець з посиланням на І. П. Козаченка, який зазначив, що змістовна сторона оперативно-розшукової профілактики полягає у здійсненні негласного спостереження і контролю за поведінкою осіб, які ведуть антигромадський спосіб життя, і здійснення на них позитивного впливу, усунення можливості вчинення злочинів [46, с. 248].

Дехто з вчених, як-т О. П. Крилов, Н. М. Якушин, дає не загальне визначення поняття оперативно-розшукової профілактики, а її складових – загальної профілактики як діяльності з широким використанням, насамперед

негласних сил, засобів і методів [95, с. 132–133].

Учені Російської Федерації визначають оперативно-розшукову профілактику як систему «цілеспрямованих оперативно-розшукових та інших передбачених законом заходів, що проводяться стосовно осіб, від яких можна очікувати скоєння злочину, з метою здійснення за ними оперативного контролю, надання профілактичного впливу, попередження задумуваних і підготовлених злочинів, а також використання негласної інформації в загальнопрофілактичній роботі органів внутрішніх справ» [108, с. 381]. Схожої думки В. Г. Бобров і С. А. Смирнов [24, с. 20].

Оперативно-розшукова профілактика як форма ОРД характеризується наявністю в кожному конкретному випадку мети, завдання, об'єктів, спрямованості і змісту (види й характер ОРЗ, що провадять, підстави для цього, спосіб впливу на об'єкт, принципи здійснення тощо). Крім того, будучи складною категорією, вона містить й інші форми оперативно-розшукової діяльності, а саме: оперативне супроводження та оперативне забезпечення, якими послуговуються для оперативно-профілактичного впливу на територію обслуговування, об'єкти, лінію роботи або конкретну особу [88, с. 68]. Між профілактикою злочинів загалом і її складовою – оперативно-розшуковою профілактикою злочинів у сфері обігу наркотичних засобів – є низка відмінностей, які полягають у дослідженні тих внутрішніх, закономірних, стійких і суттєвих властивостей, які визначають її природу й призначення. Із цього погляду, оперативно-розшукова профілактика є частиною (підсистемою) цілісного процесу профілактики злочинів.

Отже, вирізняють такі напрями оперативно-розшукової профілактики:

- виявлення причин та усунення умов, які сприяють вчиненню злочинів у сфері обігу наркотичних засобів (загальна профілактика);
- виявлення осіб, від яких слід очікувати вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, профілактичний вплив з метою переорієнтувати таких осіб, змусити їх відмовитися від злочинних намірів (індивідуальна профілактика);
- запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів [23, с. 104–

105].

Поняття причин та умов, що сприяють учиненню злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, та заходів щодо їх усунення були предметом дослідження у працях С. Р. Белкіна, П. В. Гончарова, В. А. Лукашова Д. Й. Никифорчука, Л. П. Ніколаєва, Е. В. Расюка, В. П. Тихоненко, М. Л. Хоменкера, В. М. Шевчука, Б. Я. Штейнбрика та ін.

Прогноз розвитку криміногенної ситуації у сфері незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин в Україні сьогодні є несприятливим. За оцінками експертів у цій сфері, найближчим часом розширення зон діяльності наркодилерів на території України і сусідніх держав не буде зупинятися. Нестабільний економічний стан нашої країни може викликати не тільки активізацію діяльності ділків наркобізнесу, а й втягування в торгівлю наркотиками малозабезпечених прошарків суспільства, насамперед молоді, студентів. Це дає підстави стверджувати, що злочинні прояви, пов'язані з наркотиками, найближчим часом виявляться для нашої держави однією з найгостріших проблем [2, с. 3–5].

Для встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, як і всієї сукупності обставин, що встановлюється в процесі виявлення і розслідування злочину та триває безупинно, починаючи з моменту заведення оперативно-розшукової справи і закінчуючи справою кримінального провадження, як зазначає В. М. Шевчук, потрібно використовувати весь комплекс оперативно-розшукових заходів і процесуальних дій. При цьому особливого значення набувають: візуальне спостереження, оперативно-технічне документування, оперативне впровадження в злочинну групу, проведення контрольованих поставок, огляд місця події, допити осіб, які виявили факти незаконного обігу наркотиків, допити підозрюваних і свідків, провадження судових експертиз тощо [231, с. 507].

Серед опитуваних оперативних працівників органів внутрішніх справ, які мають досвід виявлення і документування зазначених злочинів, у Чернігівській, Київській, Львівській та Херсонській областях на необхідність установлення

причин та умов, що сприяють скоєнню злочину, вказало 91,4% респондентів. А не погодились з такою необхідністю 8,6% опитаних (Додаток А.19).

Зокрема, С. Р. Белкін стверджував, що під час виявлення та досудового розслідування встановити причини не вдається. Крім того, часто таке завдання не ставиться оперативним працівникам і слідчим [23, с. 23]. З таким твердженням не можна погодитися, адже причини й умови – це різні поняття. Причини – це ті внутрішні (суб'єктивні) фактори особи злочинця, що породжують у неї злочинну мотивацію, тобто її психологічні якості, тоді як умови – це зовнішні щодо особистості злочинця обставини, що сприяють учиненню злочинів, створюючи для цього сприятливу обстановку.

Причини конкретного злочину – це явища і процеси, що породили антигромадські погляди конкретної особи та викликали її злочинні дії або бездіяльність [200, с. 36]. Антигромадські погляди (установка) перед виявленням у конкретному злочині, як правило, досить тривалий час формуються у свідомості особи. Джерелом формування конкретної антигромадської установки є фактори біологічного (успадковані психофізіологічні особливості особи, її темперамент тощо) та соціального (конкретні обставини життя й виховання особи) характеру, під впливом яких у неї з'являються егоїстичні погляди, індивідуалістичні звички.

Причини злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, є похідними від загальних причин злочинності у нашій країні, взаємопов'язані з економічними, політичними, ідеологічними, морально-психологічними, демографічними процесами в державі.

Е. В. Расюк, досліджуючи причини злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, визначає недоліки в державній діяльності за такими напрямками: економічні, політичні, організаційно-управлінські, правові, морально-психологічні тощо. Узагальнюючи їх, до основних об'єктивних причин скоєння злочинів у сфері обігу наркотичних засобів він відносить:

– системна економічна криза (високий рівень безробіття), яка є наслідком майже повної трансформації легальної економіки в тіньову з відсутністю

ефективного контролю за залученням у неї надприбутків, отриманих в підсумку незаконного обігу наркотиків;

– прорахунки в політиці реформування Української держави і суспільства (помилкова ідеологія реформ);

– поширеність у кадровій політиці випадків заміщення посад працівників правоохоронних органів не на підставі їхніх ділових і моральних якостей, а через знайомство за колишньою роботою, особисту відданість, близькість політичних уподобань;

– поширений правовий нігілізм з боку як публічних посадових і службових осіб, так й інших суб'єктів правовідносин, враховуючи громадян;

– безсистемна, у багатьох випадках науково необґрунтована, зміна законодавства, а іноді навіть прийняття законів та інших актів законодавства для задоволення особистого чи корпоративного інтересу;

– фактичне зниження ефективності правозастосовної практики загалом і самого механізму кримінального переслідування;

– втрата моральних засад переважною більшістю суспільства, що призводить до деморалізації суспільства, девальвації моральних цінностей;

– географічне розміщення України, що робить її транзитною країною надходження наркотиків у Західну Європу;

– збільшення частки психічно хворих і маргінальних осіб;

– поширення засобами масової інформації так званої наркотичної ідеології, враховуючи пропаганду вживання збудливих й одурманюючих засобів як нібито невід'ємного атрибута сучасної молодіжної субкультури;

– недоліки в діяльності правоохоронних органів, зокрема омолодження кадрів, непрофесійність, ослаблення системно спрямованого напрямку профілактики, що призводить до різкого зниження контролю над середовищем наркоманів тощо;

– відсутність ефективної системи виявлення споживачів наркотиків на ранніх стадіях захворювання на наркоманію тощо [188, с. 448–452].

Умови, на відміну від причин, самі собою не мають генетичної

властивості, не здатні до породження, а слугують тільки його фоновими обставинами, що сприяють або, навпаки, перешкоджають процесу продукування причинового наслідку [215, с. 8–18]. Тобто умова – це порівняно пасивний чинник, який тільки сприятливо впливає на розвиток причинового зв'язку, але безпосередньо не породжує наслідок злочину.

Умови, що сприяють учиненню зазначених злочинів (пасивні фактори), утворюють їхню навколишню обстановку. У кримінології умови прийнято поділяти на суб'єктивні та об'єктивні [99, с. 126].

Суб'єктивні умови – це негативні психологічні і моральні якості людей, що оточують злочинця і своєю поведінкою сприяють учиненню ним протиправних дій. До суб'єктивних умов учинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів належать: 1) віра частини населення в те, що в умовах ринкових відносин можна збагатитися швидко і, головне – не докладаючи великих зусиль; 2) довірливість людей до реклами, особливо коли для цього широко використовують різноманітні засоби на значній території (пресу, телебачення, рекламні написи на спеціальних щитах і будівлях); 3) схильність окремих осіб і підприємців у гонитві за високим прибутком до занадто ризикованих господарчих операцій, пов'язаних з обігом наркотичних засобів; 4) недостатньо ретельна перевірка кандидатур під час наймання на роботу в медичні заклади; 5) «кришування» наркобізнесу тощо [188, с. 448–452].

На умови, що сприяли вчиненню злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вказали й респонденти під час проведеного нами анкетування. На їхню думку, це: недоліки нормативного регулювання підприємницької діяльності цього виду (22%), віктимна поведінка громадян (23%), недоліки в організації роботи правоохоронних органів (35%), невчасне внесення тих чи інших нових засобів до переліку наркотичних (20%) (Додаток А.20).

Установлення об'єктивних умов, що сприяли вчиненню злочину, потребує аналітичної роботи на основі узагальнення значної кількості кримінальних проваджень певної категорії, а усунення – кардинальних

економічних, політичних і соціальних заходів.

Діяльність з установлення умов злочину, як і його причин, полягає в аналізі наявної (вихідної) інформації про злочинне діяння, виборі та плануванні проведення та оперативно-розшукових і процесуальних заходів. Під час ознайомлення з матеріалами архівних оперативно-розшукових і кримінального провадження справ про злочини у сфері обігу наркотичних засобів встановлено, що криміногенні фактори найчастіше виявляються під час візуального спостереження, оперативної закупки та проведення таких слідчих дій, як допит, обшук і виїмка документів, призначення експертиз тощо.

Зокрема, під час вивчення оперативних матеріалів про вказані злочини у 94,6% заходів, ужитих оперативними підрозділами для усунення причин та умов, було скерування подання до посадових осіб, і тільки у 5,4% випадків заходи не вживалися. Найчастіше подання спрямовують директорові підприємства, установи та організації (84%). Із них керівникам медичних закладів – 60%, керівникам фермерських господарств – 7,4%, керівникам Державної фінансової інспекції – 5,3%, правоохоронним органам, органам влади – 10,4%.

Запобіжна діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів України щодо злочинів у сфері обігу наркотичних засобів ґрунтується на положеннях Конституції України; конвенцій та угод ООН (Єдина Конвенція ООН про наркотичні засоби (1961); Конвенція ООН про психотропні речовини (1971); Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1988); Конвенція ООН проти застосування допінгу (1989); Угода про незаконний обіг на морі, що укладена на виконання ст. 17 Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1995); Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000); Політична декларація двадцятої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН, що присвячена спільній боротьбі зі світовою проблемою наркотиків (1998) тощо); законів України («Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори» (1995), «Про

внесення змін до Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» (2006), «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» (1995), «Про оперативно-розшукову діяльність» (1992), «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» (1994), «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (2000), «Про лікарські засоби» (1996), «Про державний кордон України» (1991), «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (1995), «Про захист суспільної моралі» (2003), «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» (2000), «Про Національну поліцію України» (2015), «Про Службу безпеки України» (1992), «Про прокуратуру» (1991) та низка інших); постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України («Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом» (№ 589, 2009), «Про Комітет з контролю за наркотиками» (№ 1446, 2003), «Про Концепцію реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2011–2015 роки» (№ 26-р, 2010) та ін.); указів Президента; кодексів України (Кримінальний кодекс України (2001), Кодекс України про адміністративні правопорушення (1984) та ін.); постанов Пленуму Верховного Суду України («Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» (№ 4, 2002), «Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил» (№ 8, 2005), «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» (№ 13, 2005)); відомчих наказів (МВС України, МОЗ України, Державної митної служби тощо) та інших нормативно-правових актів України.

Проголошені Конституцією України загальні принципи гарантування прав і свобод людини, державного суверенітету та дотримання інших ключових положень, що визначають зміст і спрямованість діяльності держави, набули

подальшого розвитку у вітчизняному законодавстві, закріплюють, що запобігання правопорушенням та їх припинення є одним з основних завдань поліції. Згідно зі ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані в межах своїх повноважень вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо запобігання злочинам, їх своєчасного виявлення, припинення, розкриття та викриття причин і умов, які сприяють їх вчиненню, здійснювати профілактику правопорушень.

Узагальнює для всіх окреслені завдання ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію». Відповідно до вимог ст. 18 працівник поліції на території України незалежно від обійманої посади, місцеперебування і часу в разі звернення до нього громадян або службових осіб із заявою чи повідомленням про події, які загрожують особистій чи громадській безпеці, або за безпосереднього їх виявлення зобов'язаний вжити заходів щодо запобігання правопорушенням і їх припинення [181].

Діяльність щодо профілактики злочинності в широкому розумінні передбачає як загальнодержавні заходи економічного, ідеологічного, правового і виховного характеру, так і спеціальні заходи, які здійснюються оперативними підрозділами правоохоронних органів України. Ці заходи, своєю чергою, можуть бути загальними (наприклад, виявлення й усунення конкретних умов, що сприяють вчиненню злочинів) та індивідуальними (застосування профілактичного впливу на осіб, схильних до вчинення злочинів, для припинення замахів на злочин тощо).

О. М. Джужа під попередженням злочинів розуміє систему соціальних і правових заходів, спрямованих на усунення причин та умов скоєння злочинів, якій належить провідна роль у запобіганні та ліквідації злочинності [117, с. 197].

Оперативно-розшукова профілактика є однією з організаційно-правових форм оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів України, складовою частиною (елементом) загальної системи заходів, здійснюваних

усіма державними органами, громадськими організаціями щодо попередження правопорушень.

У процесі дослідження встановлено, що оперативні підрозділи НП, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ з позицій головних завдань оперативно-розшукової профілактики наркозлочинів здійснюють:

- комплексні оперативно-розшукові профілактичні заходи, спрямовані на усунення конкретних умов й обставин, що сприяють вчиненню наркозлочинів (56,7%);

- організацію і безпосереднє здійснення індивідуальних оперативно-розшукових і профілактичних заходів стосовно осіб, від яких через їх антигромадську поведінку можна очікувати вчинення наркозлочинів (66,2%);

- організацію і безпосереднє проведення заходів, що забезпечують попередження і припинення наркозлочинів, що готуються (ведення ОРС) (58,7%);

- участь оперативних підрозділів у загальнопрофілактичних операціях «Канал», «Допінг» тощо (46,8%) (Додаток А.33).

На наше переконання, оперативно-розшукова профілактика злочинів – цілком дієвий і перспективний напрям діяльності оперативних підрозділів, що повністю відповідає їх стратегічній лінії, орієнтованій на раннє запобігання злочинам, виявлення і нейтралізацію причин та умов, що сприяють їх учиненню.

Крім цього, використання в запобіганні злочинам можливостей оперативно-розшукової діяльності часто здійснюється поза сферою кримінально-правових і процесуальних відносин, оскільки найчастіше має негласний характер. Зазначимо, що оперативно-розшукові сили, засоби і заходи використовують насамперед тоді, коли досягти мети попереджувальної роботи іншим шляхом неможливо чи доволі складно [142, с. 591].

Тактика попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів базується на загальних положеннях оперативно-розшукової профілактики у зазначеній сфері з корегуванням на специфіку, що зумовлена організаційно-

правовим статусом відповідного оперативного підрозділу, а також складом злочинів, передбачених Розділом XVIII Кримінального кодексу України.

Грунтуючись на аналізі практичної діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України та теоретичних основ ОРД, доцільно виділити такі напрями оперативно-розшукової профілактики:

- 1) усунення причин та запобігання виникненню умов, які сприяють вчиненню злочинів (загальна профілактика);
- 2) виявлення осіб, від яких варто очікувати вчинення злочинів, з метою необхідного профілактичного впливу (індивідуальна профілактика);
- 3) запобігання злочинам [150, с. 202].

Діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів з виявлення умов, які сприяють скоєнню наркозлочинів, найчастіше здійснюється в процесі оперативно-пошукової роботи.

Організація пошукової роботи з виявлення негативних умов повинна мати плановий характер, виступати основним елементом індивідуальних планів, а також планів оперативних підрозділів з організації оперативного обслуговування і проведення цільових операцій. Тому при плануванні і здійсненні комплексу гласних і негласних оперативно-розшукових заходів необхідно брати до уваги види наркозлочинів, місце, час, спосіб, мотив вчинення, особи, які їх вчинили (стать, вік, освіта, минулі судимості, зайнятість), а також те, чи перебувають ці особи на обліку ОВС, також зважати на специфіку створення і функціонування контрабанди, нарколабораторій, транспортування, зберігання та реалізацію наркотичних засобів та ін.

Джерела надходження такої інформації можуть бути гласні і негласні, що дає змогу своєчасно виявляти умови, які сприяють скоєнню злочинів. Не володіючи інформацією про явища, які перебувають у причиновому зв'язку зі злочинними діями, неможливо правильно організувати профілактичну роботу, забезпечити досягнення її цілей. До гласних джерел інформації належать: повідомлення громадян, службових осіб і громадських організацій; інформація, яка міститься в різних документах; матеріали різних перевірок,

рейдів; матеріали кримінальних проваджень і слідчих розшукових дій; статистичні дані; матеріали контролюючих органів, засобів масової інформації тощо. Джерелами негласної інформації можуть бути: повідомлення негласних співробітників; матеріали перевірок первинної інформації; матеріали оперативно-розшукових справ (зокрема й архівні); результати проведення окремих оперативно-розшукових й оперативно-технічних заходів [150, с. 215].

Джерелами оперативної інформації є насамперед повідомлення громадян. Тому в процесі організації оперативного обслуговування оперативні працівники встановлюють ділові контакти з громадянами, насамперед з тими, хто здатний упродовж тривалого часу в умовах нестабільного економічного процесу прогнозувати криміногенні обставини [33, с. 24–25]. Як свідчать результати дослідження, близько 90% інформації про підготовку вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів надходить до оперативних підрозділів від негласним джерел.

Працівники оперативних підрозділів МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ вживають заходи, спрямовані на виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню незаконного обігу наркотичних засобів, з метою їх усунення. Основними з них є:

- прозорість кордонів України, що надає можливість контрабандного ввезення наркотиків (75,4%);
- недоліки в організації охорони в процесі вирощування опійного маку і конопель (44,5%);
- незадовільне забезпечення збереження наркотиків у медичних і ветеринарних установах і на переробних підприємствах (17,4%);
- недостатньо ефективна боротьба з нелегальними посівами опійного маку і гашишних конопель (64,5%);
- несвоєчасне викриття осіб, які незаконно виготовляють, придбавають і збувають наркотичні засоби (87,7%) (Додаток А.34).

Профілактика злочинів є особливим видом соціального управління, що

покликаний гарантувати безпеку правоохоронних цінностей і полягає в розробленні і здійсненні системи цілеспрямованих заходів щодо виявлення й усунення причин злочинів, умов, які сприяють їх здійсненню, а також запобіжного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки [150, с. 199], і залежить від проведення взаємозалежних елементів. До основних з них належать:

- а) аналітична робота і її інформаційне забезпечення;
- б) планування й реалізація запланованих заходів;
- в) загальна й індивідуальна профілактика;
- г) взаємодія оперативних підрозділів з іншими службами органів внутрішніх справ.

Піж час аналізу було з'ясовано:

- а) фактичний стан нелегального обігу наркотичних засобів у конкретних зонах і заходи щодо його запобігання;
- б) обсяг й ефективність проведених заходів, а також впливу на рівень, динаміку й структуру наркотизму;
- в) ефективність розміщення й використання сил і засобів оперативних підрозділів;
- г) недоліки в організації і проведенні заходів щодо запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів та їх викриття.

Загальна профілактика оперативних підрозділів полягає у вивченні специфічних криміногенних факторів, що спричиняють незаконний попит на наркотичні засоби і їх протиправну пропозицію з подальшим проведенням заходів, що забезпечують ефективну боротьбу з наркотизмом, враховуючи створення умов, що унеможливають його або ускладнюють його подальший розвиток. Загальнопрофілактичними заходами, які здійснюють оперативні підрозділи правоохоронних органів для запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів [231, с. 507], є:

- 1) вжиття заходів щодо публічного обговорення фактів, пов'язаних з наркоманією у ЗМІ, з наданням інформації про оперативну обстановку в регіоні

та заходи протидії наркозлочинам (55,5%);

2) проведення комплексних загальнопрофілактичних заходів на зразок «Мак», «Кубло», «Шприц», «Канал» тощо (74,4%);

3) навчання оперативних працівників визначати нові способи вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів (45,7%);

4) регулярне обстеження полів, присадибних ділянок з метою запобігання незаконним посівам і вирощуванню наркотичних рослин (56,4%);

5) блокування каналів переміщення наркотиків через кордон (65,7%);

6) створення перешкод «відмиванню» грошей та іншого майна, здобутих у результаті наркобізнесу (55,7%) (Додаток А.35).

Так, протягом 2013 р. в ЗМІ висвітлено близько 10 тис. характерних прикладів позитивного досвіду боротьби з незаконним обігом наркотиків, з них: у мережі Інтернет понад 4 тис. виступів і публікацій; у пресі – близько 2 тис., на телебаченні і радіо в середньому по 1,5 тис. виступів [4, с. 11].

Операція «Мак» провадиться до масової заготівлі сировини, що містить наркотики, її транспортування до споживачів. З метою виявлення і знищення нелегальних посівів маку і конопель, перекриття каналів витоку наркосировини з легальних посівів у незаконний обіг та на виконання наказу МВС України від 23 травня 2013 р. № 497 на території України з 23 травня по 26 вересня 2013 р. проводилися оперативно-профілактичні заходи під умовною назвою «Мак». Під час операції працівники ОВС обстежили 161,8 тис. присадибних ділянок, територій організацій, установ та сільськогосподарських підприємств. Для огляду важкодоступних територій із застосуванням малої авіації було здійснено 49 обльотів, під час яких виявлено 11 незаконних посівів маку та 22 – конопель. Під час проведення зазначених заходів виявлено 974 факти незаконного посіву маку та 2569 фактів незаконного посіву конопель, а також 1 факт незаконного посіву маку та 9 конопель – на території сільськогосподарських підприємств без необхідних дозвільних документів. Загалом працівники органів внутрішніх справ під час проведення операції знищили понад 22,8 млн нарковмісних рослин, з яких 22,3 млн рослин конопель та 483 тис. рослин маку. Складено

1074 протоколи про адміністративні правопорушення, за ст. 164 КУпАП відносно посадових осіб, які займалися підприємницькою діяльністю з порушенням ліцензійних умов на право здійснення обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [4, с. 10].

Операцію «Допінг» проводять з метою виявлення, блокування та знешкодження зон початкової немедичної наркотизації; вилучення сировини, що містить наркотики, наркотичних засобів і психотропних речовин, які надходять у незаконний обіг; попередження розкрадання наркотичних лікарських препаратів з об'єктів їх виготовлення, зберігання, розподілення і реалізації, одержання їх за підробленими рецептами; встановлення фактів виготовлення наркотиків кустарним способом, зокрема з використанням прекурсорів і лабораторного обладнання організацій, підприємств, науково-дослідних установ, навчальних закладів.

За результатами проведених заходів (2013) у Єдиному реєстрі досудових розслідувань зареєстровано 924 кримінальні правопорушення за фактами виявлення наркозасобів у навчальних закладах. У результаті 617 особам повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, зокрема 188 – за збут наркозасобів, 20 – за схиляння до вживання наркотиків, 10 – за схиляння до вживання наркотиків неповнолітніх, 364 – за зберігання наркозасобів [4, с. 9].

Для попередження розкрадання, порушення правил зберігання, обліку, відпуску наркотиків у медичних установах оперативні працівники повинні зашифровано перевіряти наявність і правильність оформлення таких документів: актів передачі, накладних, звітів про прихід і витрату наркотичних засобів [231, с. 508].

У результаті проведених профілактичних заходів з незаконного обігу вилучено 28,5 тис. доз лікарських засобів, що використовуються в закладах охорони здоров'я, зокрема 26,7 тис. доз метадолу та 1,7 тис. доз бупренорфіну. Упродовж року оперативні підрозділи НП виявили 2,3 тис. порушень ліцензійних умов провадження господарської діяльності, пов'язаної з обігом

наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та 3,1 тис. фактів порушення встановленого порядку обігу підконтрольних лікарських засобів.

З метою недопущення розповсюдження наркотичних засобів і психотропних речовин серед учнівської та студентської молоді, на виконання п. 4.2. Плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки, було організовано та проведено оперативно-профілактичні заходи з протидії розповсюдженню наркотичних засобів у навчальних закладах під умовною назвою «Генофонд». Під час проведення заходів перевірено понад 17,8 тис. місць навчання неповнолітніх та молоді, з яких 13,8 тис. шкіл, 348 ліцеїв, 383 гімназії, 753 ПТУ, 515 технікумів і 560 вищих навчальних закладів. За виявленими фактами відкрито 188 кримінальних проваджень, з них 76 – за збут наркотиків, 4 – за схиляння до вживання наркотиків, з яких 3 – за схиляння до вживання наркотиків неповнолітніх [3, с. 21].

Для вирішення завдань оперативно-розшукового характеру у протидії незаконному обігу наркотичних засобів у міськрайлінорганів внутрішніх справ створена автоматизована система «Наркобізнес». Міжвідомчий банк даних «Наркобізнес» використовується для обробки, накопичення та аналізу інформації про осіб та злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

За цим напрямом ведуться картотеки оперативно-розшукового, профілактичного і довідкового призначення. Наприклад, АІС «Наркобізнес» працює на республіканському рівні, інформація постійно оновлюється і корегується. Система також складається з автоматизованих оперативно-довідкових обліків:

а) централізованої бази даних стосовно лідерів й активних учасників організованих груп та злочинних організацій, їхніх пособників і корумпованих зв'язків у сфері незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин;

б) обліково-реєстраційної бази даних за наслідками оперативних розробок осіб, що займаються незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин.

У банки даних підрозділів з боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів заносяться тільки ті відомості, які містяться в первинних документах (рапортах, спецповідомленнях, довідках-меморандумах, картках тощо), зареєстрованих в установленому порядку.

Попереджувальну роботу оперативних підрозділів правоохоронних органів у сфері обігу наркотичних засобів здійснюють працівники на всіх рівнях у процесі їх взаємодії з МВС, СБУ, Державною пенітенціарною службою України, Державною митною службою, Державною прикордонною службою та іншими щодо перекриття каналів поступлення наркотиків.

Заходи щодо перекриття каналів, зокрема міжнародних, надходження наркотиків в Україну здійснюються у рамках операції «Канал». Операція реалізується разом з органами Служби безпеки, прикордонної і митної служб України.

Для найефективнішої взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів необхідно визначити основні напрями спільної діяльності митних органів, підрозділів кримінальної поліції, підрозділів прикордонної служби та Служби безпеки України щодо запобігання контрабанді наркотичних засобів, якими є:

– аналіз, узагальнення, систематизація інформації про причини злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (28,5%);

– виявлення умов, що сприяють виникненню та розвитку кримінальної діяльності (44,7%);

– підготовка і скерування на адресу вищих органів влади інформації про виявлені причини, що зумовлюють контрабанду, тенденції її розвитку, а також пропозиції про найефективніші шляхи протидії їй (26,8%).

Під час проведення операції «Канал-Транспорт» (2013) працівники Управління БНОН НП у взаємодії зі Службою безпеки, Державною митною

службою та Державною прикордонною службою України організували 762 спільні оперативні групи для відпрацювання залізничного, повітряного транспорту, створили 633 пости для відпрацювання залізничних вузлів та станцій, аеропортів та автошляхів, вилучили 10,9 кг наркотичних засобів та 355 г психотропних речовин [2, с. 33].

У профілактичній роботі активно використовуються засоби масової інформації, за допомогою яких населення інформують про положення і вимоги законодавства у сфері обігу наркотичних засобів, про зміни, що вносяться до нього, про стан і результати боротьби зі злочинами.

Індивідуальна профілактика злочинів, здійснювана оперативними підрозділами, передбачає такі заходи: роз'яснення суспільної небезпечності поведінки особи, яка скоїла правопорушення, та усне її попередження про неприпустимість протиправних й антигромадських дій; офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки; профілактичний облік у підрозділах Національної поліції чи Служби безпеки України і здійснювані у зв'язку із цим заходи; адміністративний нагляд ОВС [150, с. 200].

Процес індивідуальної оперативно-розшукової профілактики умовно поділяється на чотири основні етапи:

- виявлення й постановка на облік осіб, від яких через антигромадські погляди й поведінку можна очікувати вчинення злочинів;
- організація спостереження й отримання оперативної інформації про поведінку взятих на облік осіб;
- організація і здійснення комплексу оперативно-розшукових та інших заходів з метою недопущення вчинення злочинів особами, поставленими на облік;
- організація належного аналізу ефективності профілактичних заходів, своєчасне внесення змін у розміщення сил, тактику застосування оперативно-профілактичних засобів і методів щодо осіб, які підлягають профілактичному впливу.

За статистичними даними, щороку на облік ставлять до 20 тис. осіб, які вживають наркотики; із загальної кількості насильницьких злочинів 78%

учинено в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, майнових злочинів – 83%, злочинів з використанням зброї – 97%. При здійсненні арештів 67% усіх заарештованих мають позитивний тест на наркотики, зокрема 44% – на споживання систематично тяжких наркотиків. Наркоспоживання починається з 13 років. За результатами анонімних соціопитувань школярів та студентів, 60% вважають можливим дістати наркотики в школах, 42% мають друзів, які споживають наркотики періодично [2, с. 37]. Наприклад, у ДПтС у Львівській області на обліку є 347 засуджених, схильних до споживання і розповсюдження наркотиків, з них 133 особи мають наркотичну залежність і потребують лікування.

Одним з найважливіших напрямів попереджувальної роботи є своєчасне виявлення осіб, що тільки починають вживання наркотиків без призначення лікаря. Для цього необхідно використовувати оперативно-розшукові сили, засоби і методи, передусім у місцях концентрації споживачів наркотичних речовин, і ставити їх на профілактичний облік.

У результаті дослідження встановлено особливості індивідуальної оперативно-розшукової профілактики злочинів у сфері обігу наркотичних засобів стосовно осіб, які стоять на обліку, а саме:

а) проведення оперативно-профілактичного спостереження за особами, поставленими на профілактичний облік (зокрема тих, які знаходяться під адміністративним наглядом), з метою недопущення наркозлочину (82,4%);

б) оперативне спостереження за особами, які без дозволу лікаря вживають наркотичні засоби, з метою недопущення втягнення їх у злочинну діяльність (56,1%);

в) оперативний контроль за кримінальним наркосередовищем в регіоні з метою перекриття каналів надходження наркотиків (34,7%);

г) оперативна перевірка на причетність до вчинених насильницьких злочинів осіб, які є на обліку (зокрема й раніше засуджених за наркозлочини) (23,4%);

д) дослідження оперативної інформації про поведінку осіб, які стоять на обліку, з метою застосування заходів профілактики або для заведення ОРС

(11,5%) (Додаток А.61).

С. С. Овчинський виділяє такі специфічні елементи оперативно-розшукової профілактики:

а) вивчення за допомогою засобів і методів ОРД контингенту осіб, що знаходяться під оперативно-профілактичним наглядом;

б) документування фактів й обставин, дій і правопорушень цих осіб, що забезпечує успіх індивідуальних профілактичних заходів;

в) ініціативне здійснення пошукових заходів для виявлення ознак підготовки злочинів, злочинних намірів або злочинної діяльності осіб, що знаходяться під оперативно-профілактичним наглядом; їх причетності до інших злочинів;

г) реалізація отриманих матеріалів, що гарантує конспірацію негласних джерел інформації [142, с. 590–591].

Добросовісна діяльність співробітника оперативно-розшукового підрозділу, безумовно, може позитивно позначитися на процесі попередження злочину при здійсненні індивідуально-профілактичної роботи [142, с. 591].

Під час опитування працівників оперативних підрозділів МВС встановлено, що вони проводили індивідуально-профілактичну роботу стосовно:

– потенційних наркоманів й інших споживачів наркотиків, що відносяться до групи осіб підвищеного ризику (33,4%);

– членів неформальних об'єднань молоді, які зорієнтовані на зловживання наркотичними засобами (16,6%);

– осіб, раніше засуджених за скоєння злочинів, пов'язаних з наркотиками, або осіб, що відбувають покарання, не пов'язані з позбавленням волі, поведінка яких свідчить про наявність рецидиву (25,7%);

– осіб, стосовно яких є підтверджена інформація про залучення до притонуотримання або про здійснення незаконних операцій з наркотиками (24,3%) (Додаток А.36).

До першочергових завдань оперативно-розшукової профілактики належить виявлення і поставлення на облік осіб, які вживають наркотики, і

тих, що скоїли злочин, пов'язаний з незаконним обігом наркотичних засобів.

Основними джерелами отримання інформації є надходження її з: наркологічних диспансерів; лікувальних установ; факти складання адміністративного протоколу; інформація про реєстрацію в АІС «Факт» про затримання особи з наркотиками; інформація про реєстрацію в АІС «Злочин»; розгляд кримінальних проваджень у суді [70, с. 60–61].

Припинення злочину передбачає: наявність інформації про те, що вчиняється злочин; прямий контакт із фігурантом для того, щоб припинити його дію і, по змозі, затримати фігуранта для подальших слідчих дій [150, с. 199].

Аби запобігти злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, оперативні працівники здійснюють:

- схилення особи до відмови від злочинних намірів (45,7%);
- затримання підозрюваного при вчиненні іншого правопорушення (86,5%);
- затримання підозрюваного за немедичне вживання наркотиків і поставлення на облік (56,4%);
- створення ситуації, що унеможлиблює злочинне заволодіння наркотичними засобами (33,2) (Додаток А.37).

Основними тактичними прийомами запобігання наркозлочинам, що готуються особою, є:

- психологічний вплив на особу з метою її добровільної відмови від реалізації злочинних намірів (провадиться безпосередньо оперативним працівником, а також з допомогою негласних працівників) (76,4%);
- усунення причин та умов, якими має намір скористатися особа (перекриття каналу отримання наркотиків) (58,3,2%);
- штучне створення обстановки, що унеможлиблює або істотно ускладнює вчинення злочинів (застосування оперативної комбінації, призначення перевірки аптеки тощо) (23,6%);
- притягнення особи до відповідальності (адміністративної, дисциплінарної) за несанкціоноване вживання наркотиків (55,6%);

– затримання на гарячому під час замаху на вчинення злочину (при отриманні наркотиків) (63,2%) (Додаток А.62).

Тактичні прийоми вибирають залежно від оперативної обстановки, соціального становища особи, індивідуальних рис її характеру, виду наркозлочину, що готується, його суспільної небезпеки тощо.

Оперативні працівники і особисто, і за допомогою родичів та знайомих, керівників закладів, підприємств, громадських організацій використовують усі методи схилення виявлених осіб до відмови від вживання наркотичних засобів та скоєння злочинів. Водночас найбільшого ефекту адресних (індивідуальних) заходів оперативно-розшукової профілактики вдається досягнути завдяки організації якісної роботи негласних співробітників, комплексного перекриття джерелами оперативної інформації об'єкта чи суб'єкта оперативного контролю.

Високу результативність у такій ситуації демонструють заходи щодо негласного отримання відомостей про особу, яка викликає оперативний інтерес, від її оточення, про її спосіб життя, особисті зв'язки, матеріальне забезпечення, джерела доходів тощо.

У підсумку потрібно відзначити, що передбачені оперативно-розшукові заходи мають вживатися комплексно, з огляду на оперативну обстановку та практичну доцільність.

Дослідження підтверджує, що тільки кваліфіковане поєднання оперативно-розшукових сил, засобів і заходів всіх оперативних підрозділів правоохоронних органів України у взаємодії з громадянами забезпечує досягнення кінцевого результату – припинення наркозлочинів, притягнення до встановленої законом відповідальності правопорушників, а також усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів.

3.2 Заходи оперативних підрозділів правоохоронних органів України у виявленні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів

Практична діяльність оперативних підрозділів у протидії злочинам у

сфері обігу наркотичних засобів повинна бути спрямована на викриття правопорушень, пов'язаних з їх контрабандою, незаконним вирощуванням, виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням чи збутом. Роботу з виявлення таких правопорушень потрібно розпочинати з вивчення оперативної обстановки в регіоні, під час якої встановлюється злочинний зв'язок між основними споживачами та розповсюджувачами наркотиків.

Дослідженню проблем, пов'язаних з виявленням злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, присвячені наукові праці І. В. Баклана, О. М. Джужі, Н. І. Золотарьової, М. П. Легецького, А. А. Музики, Д. Й. Никифорчука, К. Ю. Писаренка, В. Г. Пшеничного, Л. В. Раєцької, Д. О. Штанька, О. В. Юношева та ін.

Виявлення оперативно-розшуковими підрозділами злочинів полягає у здійсненні ними діяльності у формі збирання інформації про кримінальні події, які мають латентний характер, і діяння злочинів глибоко замасковані та зовнішньо можуть не мати кримінального вигляду [219, с. 19].

У загальному масиві злочинності оперативним шляхом виявляються злочини у сфері економіки та обігу наркотичних засобів і діяння, які мають ознаки діяльності організованих злочинних груп [7, с. 6].

Ефективність виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів являє собою систему взаємозалежних елементів, а саме: а) аналітична робота і її інформаційне забезпечення; б) планування й реалізація запланованих заходів; в) взаємодія оперативних підрозділів з іншими державними контролюючими органами.

У юридичній літературі питання виявлення ознак злочинів досліджено недостатньо [44, с. 107–120]. Вивчаються тільки деякі аспекти виявлення окремих видів злочинів, при цьому в криміналістиці немає однозначного визначення суті виявлення злочинів. У теорії криміналістики виявлення часто розглядають як структурний елемент розкриття [18, с. 49].

Термін «виявлення злочинів», як слушно зазначає Р. С. Белкін, має

вживатися тільки в тому значенні, в якому він відповідає визначеному цим терміном поняттю [22, с. 319]. У зв'язку із цим суть терміна «виявлення» більш правильно визначає поняття «оперативно-розшукове забезпечення діяльності з виявлення злочину».

Так, В. А. Лаптії визначає, що успіх діяльності оперативних підрозділів в особливих умовах великою мірою залежить від рівня її оперативно-розшукового забезпечення [101, с. 65]. А М. М. Рева доповнює визначення В. А. Лаптія, зазначаючи, що інформація має бути достовірною, і оперативно-розшукове забезпечення повинно також вирішувати завдання щодо виявлення і попередження протиправних дій [12, с. 4].

Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, як правило, відносять до прихованих (латентних), у зв'язку із чим працівники оперативних підрозділів повинні проявляти наполегливість і цілеспрямованість в отриманні достовірної інформації про факти контрабанди, незаконного виготовлення, придбання, зберігання, пересилання, перевезення і збуту наркотичних речовин, їх споживання без призначення лікаря, підробки документів на отримання наркотиків і причетних до цих дій осіб [170, с. 135].

У процесі оперативно-розшукової діяльності створюються необхідні умови для швидкого й повного виявлення та припинення злочину з дотриманням кримінально-процесуального закону. Це передбачає отримання відомостей про: 1) очевидців злочину; 2) місцезнаходження документів і предметів, що стали знаряддям злочину, зберегли на собі його сліди, були об'єктами злочинних дій; 3) виявлення грошей та інших цінностей, нажитих злочинним шляхом; 4) установлення предметів, що можуть допомогти виявити злочин, обставин його вчинення і виявлення винних [150, с. 37].

Можна сказати, що в процесі проведення оперативно-розшукового виявлення створюються передумови для офіційної реєстрації діяння як злочину та прийняття процесуального рішення про відкриття кримінального провадження і проведення досудового слідства.

У результаті дослідження встановлено, що основними негативними

причинами, які впливають на виявлення вказаних злочинів, є: відсутність необхідних оперативних позицій (про це заявило 85% опитаних оперативних працівників); незнання способів вчинення злочинів (65%); відсутність даних про індивідуальні особливості злочинця (45%); невміння використовувати оперативно-технічні засоби (особливо робота в мережі Інтернет) (80%); низький рівень обізнаності оперативних працівників щодо знання ознак обігу наркотиків (60%); високий рівень корупції у цій сфері (45%) тощо (Додаток А.17).

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» головним завданням ОРД є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

У теорії та практиці ОРД проблему загальної характеристики оперативного пошуку розглядали у своїх працях: Г. М. Бірюков, А. Ф. Волинський, Д. В. Гребельського, Е. О. Дідоренко, О. М. Джужа, О. Ф. Долженков, В. П. Євтушок, В. П. Камиш, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, А. Г. Лекарь, С. І. Ніколаюк, М. А. Погорецький, В. Л. Регульський, В. Г. Самойлов та ін.

Скажімо, А. Г. Лекарь, А. Ф. Волинський, Д. В. Гребельський, В. Г. Самойлов під оперативним пошуком розуміли постійне, цілеспрямоване здійснення активної пошукової роботи з метою виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес [103, с. 4]. Вони зазначали, що це комплекс заходів, спрямованих на створення і забезпечення функціонування ефективної системи оперативного пошуку на відповідній території за окремою лінією роботи [103, с. 32].

О. М. Джужа визначає оперативний пошук як урегульовану нормативно-правовими актами діяльність оперативних підрозділів з отримання, перевірки, систематизації та використання інформації, здобутої в процесі оперативного обслуговування об'єктів і галузей економіки, про ознаки злочинів, а також причетних до них осіб [64, с. 38–40].

Ю. Ю. Орлов характеризує пошук первинної оперативної інформації як

комплекс оперативно-розшукових заходів, що здійснюють уповноважені оперативні підрозділи для виявлення і розпізнання латентних злочинів та осіб, які їх скоїли, а також установлення причин та умов учинення злочинів [117, с. 750].

М. Погорецький та В. Шоломенцев вказують, що необхідність оперативного пошуку зумовлена: ініціативним характером ОРД; прихованим (замаскованим) процесом підготовки і вчинення протиправних діянь в об'єктивній дійсності; невизначеністю місця знаходження інформації про злочини та осіб, які їх скоїли; потенційним характером отримання такої інформації, що виявляється лише за певних умов [117, с. 751].

Погоджуємося з думкою науковців про те, що до основних напрямів оперативного пошуку злочинів у сфері обігу наркотичних засобів необхідно віднести: факти вчинення або готування зазначених злочинів; предмети і документи, що містять ознаки злочинної діяльності; осіб, які можуть бути віднесені до категорії підозрюваних, очевидців або потерпілих [204, с. 45].

Одержання в процесі оперативно-пошукової діяльності досить повної й достовірної гласної і негласної інформації про ознаки підготовки або вчинення незаконного обігу наркотичних засобів має свої особливості, передусім це відсутність поданих заяв потерпілих чи очевидців. Це змушує оперативного співробітника вчасно прийняти рішення про оперативну перевірку отриманих відомостей, визначити коло осіб, причетних до наркозлочину, та послідовність здійснення заходів щодо його виявлення [171].

Процес виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів складається з етапів здійснення пошукової діяльності. Зважаючи на це, першим етапом є аналіз оперативної обстановки (вивчення наркоситуації в регіоні) та розстановка сил і засобів ОРД.

Як зазначає І. Р. Шинкаренко, заходи пошукової діяльності – це моніторинг оперативної обстановки щодо стану протидії злочинам, пов'язаним з незаконним обігом наркотичних засобів, що дозволяє визначити: реальні масштаби й особливості впливу на суспільство наркозлочинності на окремій

території; найнебезпечніші вияви злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та зони впливу окремих злочинних угруповань наркоділків; інфраструктуру організованої злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів [117, с. 674].

Наступним етапом є визначення пошукових ознак злочину, за якими злочин буде виявлятися. К. І. Гобрусенко в цьому контексті зазначає, що не менш важливим видом діяльності є визначення оперативно значущої пошукової ознаки. Йдеться про сукупність зафіксованих на матеріальних носіях інформації показників, що дозволяють характеризувати дії або бездіяльність осіб, які потрапляють під законодавчу модель злочину [46, с. 154]. У цьому аспекті абсолютно справедливо наголошує В. П. Кувалдін, що ознаки повинні мати певний «пошуковий ефект», тобто володіти реальною можливістю їх розпізнавання за допомогою оперативно-розшукових та інших заходів. Ця форма називається виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес, та отримання додаткової інформації про об'єкти спостереження, що здійснюється за встановленими заздалегідь індивідуальними ознаками стосовно конкретного вчиненого злочину [98, с. 152].

Тому саме сукупність пошукових ознак визначає відповідний алгоритм виявлення зазначених злочинів на базі програмної обробки інформаційних масивів. Аналіз наукових джерел дозволяє зробити такі висновки:

- 1) необхідне використання сучасних інформаційних технологій в ОРД у боротьбі зі злочинами у сфері обігу наркотичних засобів;
- 2) розробка методик виявлення ознак указаних видів злочинів на основі аналізу інформаційних масивів у форматі баз даних, що містяться у зведеннях та статистичних даних, є одним з основних напрямів удосконалення наукового забезпечення ОРД оперативних підрозділів [86, с. 53].

Найчастіше місця виготовлення, придбання, зберігання наркотиків значно віддалені одне від одного, а час вчинення злочинних дій різний. Як ми вже зазначали, для збуту наркотичних засобів у час неактивного переміщення людей злочинці використовують порівняно безлюдні місця на відкритих

ділянках місцевості (вулиці, території підприємств, подвір'я, під'їзди багатоповерхівок, площі, парки, сквери), у період активного переміщення – пожвавлені громадські місця (магазини, підприємства харчування, вокзали тощо). Для незаконного виготовлення, зберігання, вживання наркотичних засобів найчастіше використовують кімнати в окремій квартирі, готелі, надвірні будівлі, гараж, сарай тощо.

Для виявлення і викриття злочинців, що отримують наркотики за підробленими медичними рецептами, потрібно звертатися по допомогу не тільки працівників медичних установ і підприємств, але й спеціалістів експертних установ органів внутрішніх справ. Об'єктами вивчення є виявлені і вилучені у злочинців, а також в аптеках підроблені медичні рецепти на отримання наркотичних лікарських засобів і зразки почерку осіб, які займаються підробкою. За допомогою порівняння встановлюються виконавці рукописних текстів медичних рецептів.

Розкрадання опію, технічного морфіну й інших наркотиків на хімфармзаводах здійснюють особи, які переробляють опійний мак, виготовляють різні ліки, а також виконують допоміжні роботи (пакування, зберігання готової продукції тощо). Розкрадання може вчинятися на різних стадіях виробничого процесу – з моменту надходження сировини в переробку до відправлення за призначенням готових медичних препаратів.

У фермерських господарствах, що вирощують опійний мак, злочинці викрадають цю культуру з плантацій, як правило, в період дозрівання і збирання насіння маку, а також при його транспортуванні та зберіганні на складах.

У процесі дослідження встановлено, якщо поля не охороняються, то злочинці просто зрізують голівки маку і вивозять їх. Якщо ж поля в період роботи на них охороняються, то злочинці з-поміж фермерів або робітників залишають частину зрізаних голівок маку на полі, маскують їх, а згодом, коли охорона знімається, вивозять для переробки і продажу наркоманам.

Розкрадання гашишних сортів конопель найчастіше вчиняється в період її

цвітіння й обмолоту. Наприклад, злочинці під час роботи на полі збирають і відносять пилок цвітіння або зрізані верхівки конопель. Крім того, для виготовлення наркотику викрадають листя і суцвіття, залишені в коноплезбиральних машинах після обмолоту, а також на місцях складування цієї культури.

Знання ознак злочину, типових слідів, залишених злочинцем, роблять зусилля оперативного працівника більш цілеспрямованими, дозволяють за окремими слідами злочину встановити його механізм. Це дає змогу оперативному працівникові вчасно прийняти рішення про оперативну перевірку отриманих відомостей, визначити коло й послідовність. В. Ю. Шепітько характеризує поняття ознаки – риса, властивість, особливість кого-, чого-небудь [232, с. 614].

Пошукова діяльність, спрямована на виявлення ознак злочину у сфері обігу наркотичних засобів, охоплює два напрями:

- а) діяльність оперативно-розшукових підрозділів, спрямовану на виявлення ознак злочинів у зазначеній сфері;
- б) діяльність контролюючих органів, у процесі якої виявляються ознаки вказаних злочинів під час здійснення перевірки господарської і фінансової діяльності.

Оперативні підрозділи для виявлення і перевірки необхідної інформації про злочин у сфері обігу наркотичних засобів застосовують сили і засоби ОРД, а контролюючі органи виявляють злочин у процесі проведення адміністративно-господарських заходів.

Досліджуючи оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів, встановлено, що значна кількість злочинів у сфері обігу наркотичних засобів виявляється у процесі проведення оперативно-розшукових заходів оперативними підрозділами (у 85% випадків кримінальні провадження про злочини у сфері обігу наркотиків були розпочаті за матеріалами ОРД).

Пошукова діяльність нині ґрунтується на підставі аналізу оперативної обстановки, інформацію про наркозлочини оперативні працівники одержують:

з допомогою негласних співробітників (50%); особистим пошуком (25%); із засобів масової інформації (5%); зі скарг і заяв громадян (8%); від інших державних правоохоронних і контролюючих органів (12%) (Додаток А.18).

Враховуючи специфічні риси незаконної діяльності у сфері обігу наркотиків, слід зазначити, що переважна частина значущої інформації може бути отримана, як правило, з негласних джерел під час здійснення підрозділами оперативно-розшукової діяльності. Крім цього, необхідну для здійснення аналізу інформацію про стан, структуру та динаміку злочинів, пов'язаних з обігом наркотичних засобів, можна отримати при вивченні статистичних звітів про стан злочинності у місті (районі), з обліку справ кримінального провадження, узагальнених матеріалів судів та органів прокуратури, нереалізованих повідомлень негласного апарату та громадян, з якими підтримуються довірчі стосунки, а також з інших доступних джерел. Відомості про осіб – суб'єктів злочинів, пов'язаних з виготовленням і поширенням наркотичних засобів, отримують з документів статистичного обліку, справ кримінального провадження, матеріалів оперативних розробок, облікових даних на осіб, які відбувають покарання, не пов'язане з позбавленням волі, довідкової картотеки та інших джерел [140, с. 375].

Ефективність боротьби зі злочинами у сфері обігу наркотичних засобів визначається умінням оперативних працівників встановлювати ті джерела, звідки наркотики надходять до споживача [173, с. 142].

Переважна частина досліджуваних злочинів, як правило, вчинюється з попереднім підготуванням (95%). Дії для підготування злочину охоплюють вибір місця і способу вчинення злочину; вибір засобів для виготовлення наркотиків; вибір місця для зберігання наркотиків; вибір об'єкта для їх збуту; розроблення плану вчинення злочину; підбір співучасників і розподіл ролей. Дії з безпосереднього вчинення аналізованих злочинів диференціюються на кілька різнопланових способів, що утворюють самостійні склади злочинів: незаконне виготовлення, придбання, зокрема шляхом розкрадання, крадіжок; зберігання, перевезення, пересилання, збут наркотичних засобів; контрабанда наркотичних

засобів. Особливістю незаконного обігу наркотичних засобів є те, що окрема злочинна діяльність (наприклад, незаконне виготовлення, контрабанда і придбання) може бути як самостійною, так і паралельною, пов'язаною єдиною підсистемою [62, с. 75].

Виготовлення синтетичних і напівсинтетичних наркотиків здійснюється в підпільних лабораторіях [113, с. 14].

Дії з безпосереднього виготовлення наркотичних засобів зумовлені особливостями виду наркотику. Тут науковці і практики виділяють такі способи: 1) незаконне виготовлення наркотиків шляхом витягу з медичних препаратів; 2) виготовлення наркотиків з незаконно вирощених нарковмісних культур; 3) виготовлення наркотиків із сортів маку і коноплі; 4) виготовлення синтетичних наркотиків хімічним шляхом [231, с. 480–490].

Наркобізнес сьогодні поповнюється новими маловивченими наркотичними засобами, і для їх визначення потрібно розробляти теоретичні положення і практичні рекомендації [90, с. 239].

Для виявлення наркозлочинів, оперативного спостереження потребують місця де злочинці незаконно придбавають наркотичні засоби для подальшого розповсюдження чи власного споживання:

– аптеки, лікарні, поліклініки, аптечні склади, хіміко-фармацевтичні заводи, а також інші установи і підприємства охорони здоров'я та медичної промисловості (54,5%);

– поля господарств, що культивують опійний мак і коноплі, а також місця їх складування та зберігання (33,8%);

– особи, що нелегально вирощують опійний мак і гашишні сорти конопель, а також громадяни, що виготовляють гашиш з дикорослих конопель (11,7%) (Додаток А.38).

Для виявлення незаконного обігу наркотичних засобів оперативним працівникам необхідно здійснювати аналіз за джерелами, а також за каналами їх надходження:

– лікарські наркотичні засоби, які застосовуються у вітчизняній медицині

(омнопон, промедол, кодеїн, кодтерпін, ноксирон тощо та їх похідні);

– наркотичні засоби, які надходять до України контрабандним шляхом (кокаїн, героїн тощо);

– синтетичні наркотичні засоби, які виготовляються в підпільних нарколабораторіях з використанням хімічних реагентів і спеціального обладнання, а також наркотичні засоби, які виготовляються кустарним шляхом з деяких наркотичних препаратів;

– рослини, що містять наркотики або частини таких рослин і речовин, з яких виготовляються наркотики кустарним шляхом (рослина коноплі, марихуана (канабіс), гашиш (анаша), екстракт канабісу (гашишна олія), опійний мак, опій (опій-сирець), макова соломка (кокнар), настоянка макової соломки тощо) [160, с. 341].

Одержання в процесі оперативно-пошукової діяльності досить повної й достовірної інформації про ознаки підготовки або вчинення незаконного обігу наркотичних засобів має свої особливості. У результаті проведеного оперативно-розшукового аналізу з'ясовується:

- а) фактичний стан нелегального обігу наркотичних засобів;
- б) обсяг й ефективність проведених заходів, а також ступінь впливу на рівень, динаміку й структуру наркозлочинів;
- в) ефективність розміщення й використання сил, засобів і заходів ОРД;
- г) недоліки в організації і проведенні заходів щодо їх викриття.

Р. С. Белкін зазначає, що оперативно-розшукові заходи з виявлення осіб, котрі здійснюють незаконне виготовлення, скуповування, перевезення і збут наркотичних засобів, повинні проводитися в місцях, де вирощують рослини, що йдуть на виготовлення наркотиків, а також у місцях їх вірогідного придбання і реалізації [26, с. 99].

Одним з найважливіших напрямів пошукової діяльності є своєчасне виявлення осіб, котрі тільки починають вживати наркотики (без призначення лікаря).

У літературі вже були спроби опису типових тілесних слідів, які свідчать

про вживання наркотичних засобів [166, с. 148]. З погляду В. М. Шевчука, це є сліди ін'єкцій (уколів) у вигляді дрібнокрапкових або великокрапкових саден, а в окремих випадках великих рубців із саден, що злилися тощо [231, с. 485].

Як вказує О. Стрільців, виявлення осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби (стосовно яких надійшла відповідна інформація), здійснюється органами МОЗ (при медичному огляді та проведенні аналізу крові, сечі і слини) з допомогою працівників ОВС України [117, с. 158]. А. В. Кочубей наголошує, що при затриманні особи оперативні працівники для попереднього встановлення наркотичного сп'яніння мають володіти основами спеціальних медичних знань [90, с. 238].

До осіб, які немедично вживають наркотики та можуть вчиняти злочини в цій сфері, належать: а) особи, які відбули покарання в установах виконання покарань за злочини, пов'язані з наркотиками; б) особи, притягнені до адміністративного покарання за придбання або збереження наркотичних засобів у невеликих розмірах, незаконний посів або вирощування маку і коноплі; в) особи, які проходять або пройшли лікування від наркоманії; г) неповнолітні та молодь з групи підвищеного ризику, неформальних об'єднань молоді, орієнтованих на вживання наркотиків; д) особи, які займаються незаконним лікуванням або самолікуванням із застосуванням наркотичного впливу; е) особи, які працюють в агропромисловому комплексі з вирощування нарковмісних рослин; є) особи, які працюють на хіміко-фармацевтичних підприємствах, в аптеках, медперсонал та ін. [231, с. 507].

У великих містах (обласних центрах) діють організовані злочинні групи, і вчиняють злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, до яких можуть входити різні фахівці на корупційних началах (правоохоронці, фінансисти, банкіри, юристи, експерти, фахівці з оптової і роздрібної торгівлі, інженери, лікарі та ін.) [62, с. 39].

Виявлення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, передбачає одержання досить повної й достовірної інформації про

ознаки підготовки або вчинення зазначеної категорії злочинів.

Сутність пошуку полягає в оперативному пізнанні події злочину через установлення носіїв інформації про цю подію [117, с. 43].

Дослідження практичної діяльності оперативних підрозділів щодо злочинів у сфері обігу наркотичних засобів вказує, що найчастіше її здійснюють за певними пошуковими ознаками:

– характерними в цілому для злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків (за способами розповсюдження) (33,3%);

– характерними для певного способу вчинення злочину, пов'язаного з незаконними операціями з наркотиками (спосіб контрабанди) (37,7%);

– даними, що вказують на причетність конкретної фізичної або юридичної особи до злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків (службовий стан) (29%).

Щоб виявляти ознаки злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, необхідно досконало знати наркотичне середовище. Більшість досліджуваних злочинів, як правило, вчинюється з попереднім підготуванням. Дії з підготування злочину охоплюють: розробку плану вчинення злочину; підбір співучасників і розподіл ролей; вибір місця і засобів для виготовлення наркотиків; вибір місця для зберігання наркотиків; вибір об'єкта для їх збуту [116, с. 158; 231; 3, с. 568; 91, с. 9].

С. О. Роганов до підготовки вчинення наркобізнесу відносить і підготовку транспортних засобів, і створення юридичної особи для «відмивання» грошей [195, с. 39].

Дії з безпосереднього вчинення зазначених злочинів диференціюються на кілька різнопланових способів, що утворюють самостійні склади злочинів: незаконне виготовлення, придбання, зокрема шляхом розкрадання, крадіжок; зберігання, перевезення, пересилання, збут наркотичних засобів, де застосовуються способи приховання злочину [138, с. 72].

В. М. Шевчук зазначає, що з метою приховування злочину іноді використовують так званий «безконтактний спосіб збуту наркотиків», суть якого

полягає в тому, що збувальник приховує заздалегідь розфасовані наркотичні засоби в різних місцях (у землі, кущах, під каменем тощо) і після одержання ним грошей вказує покупцеві місце знаходження наркотику [231, с. 491].

Дії з безпосереднього виготовлення наркотичних засобів зумовлені особливостями виду наркотику.

Пошуковими ознаками при виготовленні наркотиків кустарними способами є виявлення приватних місць (квартира, дача, гараж, горище, підвал) за наявності відповідного інвентарю (посуду, колб, ацетону тощо) [139, с. 42].

Для успішного виявлення таких злочинів важливе значення має широке використання можливостей інших служб поліції і громадських формувань у виявленні осіб, які причетні до вживання й обігу наркотиків. Виявлення провадиться серед:

- осіб, які вживають наркотики, не користуючись послугами наркоторговців. Вони об'єднуються в групи споживачів для забезпечення себе наркотичними засобами та психотропними речовинами або приєднуються з цією метою до інших неформальних об'єднань, фактично орієнтованих на їх вживання;

- осіб, які вживають наркотики, користуючись послугами наркоторговців. Останні, своєю чергою, використовують цих осіб для роздрібної торгівлі наркотичними засобами і психотропними речовинами та залучення інших до немедичної наркотизації;

- жінок-наркоманок, які є близькими або родичами осіб, які вживають наркотики і перебувають у місцях позбавлення волі;

- осіб, які кинули вживати наркотики, однак мають інформацію про джерела й канали надходження наркотичної сировини і мають авторитет серед наркоманів;

- працівників науково-дослідних інститутів хімії, технологів, хіміків-лаборантів хімфармпідприємств, що мають справу з реактивами і прекурсорами, які можуть використовуватися як сировина для виготовлення синтетичних наркотиків;

- осіб з медперсоналу, раніше засуджених за незаконні операції з наркотиками;
- студентів медичних навчальних закладів;
- осіб, які працюють на станціях швидкої медичної допомоги, у лікарнях, аптеках тощо [160, с. 349; 171, с. 273].

Виявлених осіб, яких обґрунтовано підозрюють у підготовці або вчиненні незаконних операцій з наркотиками, ставлять на облік.

Пошук проводиться також у місцях зосередження наркоманів (парках, скверах, розважальних закладах, ринках тощо), у районах розташування посівів наркотиковмісних рослин.

Для виявлення злочинців у сфері обігу наркотичних засобів проводяться розвідувальні опитування осіб, затриманих за споживання і збут наркотиків, що перебувають на оперативному обліку. Успіху розвідувальних опитувань у низці випадків сприяє те, що наркомани усвідомлюють шкідливий вплив наркотичних речовин на організм і переконують себе, що приохотилися до їх вживання, збуваючи наркотики іншим особам, котрі залучили їх до вживання цих речовин. Загалом же багато наркоманів ставляться у край негативно до наркотиків. Тому оперативний працівник, котрий зумів переконати наркомана в тому, що треба захистити інших людей від цього соціального зла, може отримати необхідні відомості, що мають значення для виявлення злочинів.

Відомості про факти збуту, транспортування і зберігання наркотичних засобів в процесі розвідувального опитування можуть бути отримані під час бесід з працівниками аптек, лікувальних установ, хімфармустанів, ринків, макосіючих господарств, автотранспортних організацій, представників громадських організацій.

Пошуковими ознаками функціонування підпільних лабораторій можуть бути: зосередження в одному місці (приміщенні) специфічного запаху (ацетону, аміаку, хлороформу, бензину тощо) і наявність прекурсорів, реагентів, розчинників, устаткування та ін. [113, с. 28].

Для виявлення наркотиків потрібно застосовувати оперативні огляди:

– при незаконному зберіганні огляду підлягають житлові і підсобні приміщення (горища, підвали);

– під час перевезення в автотранспорті огляду підлягають ковпаки коліс, сидіння, акумулятори, декоративні подушки, бензобаки тощо;

– під час перевезення пасажирським транспортом огляду підлягає ручна поклажа (валізи, скляна тара тощо);

– при пересиланні поштою огляду підлягають посилки, бандеролі, листи;

– для виявлення наркозлочинів, пов'язаних з порушенням правил виготовлення, переробки, зберігання, обліку, відпуску, реалізації, продажу, розподілу, перевезення, пересилання, придбання, використання, ввезення, вивезення або знищення наркотичних засобів, огляд здійснюється відповідно до документів з метою встановлення того, хто виписав і підписав (не підписував) рецепт, і на якому бланку, невідповідність змісту печатки і штампа установи охорони здоров'я або особистої печатки лікаря тощо);

– для виявлення розкрадань наркотичних засобів у медичних закладах огляду підлягають: виписані рецепти на конкретних осіб, яким не прописане медичне споживання наркотичних засобів; записи в книгах обліку та в амбулаторних карток використання наркотичних препаратів; акти про фіктивне списання наркотичних засобів на наукові дослідження, лікування онкологічних або інших категорій хворих та актів на знищення медикаментів та ін. [231, с. 490–491].

Для виявлення незаконного ввезення через державний кордон наркотичних засобів оперативні працівники здійснюють опитування посадових осіб митних органів, які надають дозвіл на ввезення через державний кордон України товарів (зокрема наркосировини), а також осіб, які перевозять цю продукцію і здійснюють огляд митних документів на право перетину кордону особами та їх товару.

З метою виявлення незаконного вирощування нарковмісних рослин проводиться зашифрований оперативний огляд земельних ділянок. Злочинці

незаконно вирощують опійний мак або різні сорти гашишних конопель на присадибних ділянках або поза ними. Посіви на присадибних ділянках ретельно маскуються кущами, деревами, кукурудзою тощо. Для вирощування опійного маку і гашишних конопель поза присадибними ділянками зазвичай вибирають віддалені від населених пунктів місця з таким рельєфом і рослинністю, при яких нелегальні посіви виявити дуже важко. Незаконно вирощені рослини злочинці переробляють у домашніх умовах.

Основним оперативно-розшуковим методом виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів є встановлення конфіденційного співробітництва з громадянами на добровільних засадах.

О. М. Бандурка конфіденційне співробітництво визначає як негласне (таємне), з дотриманням суворої конспірації співробітництво осіб з працівниками оперативних підрозділів. До категорії таких осіб відносить: особи, діяльність яких має розвідувально-інформативний характер (штатні негласні та негласні працівники); особи, за допомогою яких забезпечується конспірація в роботі зі штатними негласними та негласними працівниками (власники легендованих підприємств чи кооперативів та ін.) [16, с. 192–193].

Конфіденційна інформація (від лат. *confidentia* – довіра) – інформація з обмеженим доступом, що містить відомості, якими володіють, користуються або розпоряджаються окремі фізичні чи юридичні особи і які є предметом їх професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого інтересу [177, с. 395].

При оперативному обслуговуванні суб'єктів, що законно вирощують наркотичні рослини, переробляють сировину, виготовляють лікарські засоби, з метою виявлення необхідно вивчати робітників та службовців:

- сільськогосподарських підприємств, що вирощують нарковмісні культури, та транспортних підприємств, що їх обслуговують;
- переробних підприємств, складів, баз й інших об'єктів зберігання сировинної продукції нарковмісних культур;

– хіміко-фармацевтичних підприємств, що виробляють наркотичні засоби й інші сильнодіючі лікарські препарати, науково-дослідних інститутів, організацій та установ, що мають хімічні лабораторії, де можливе розкрадання і нелегальне виробництво наркотичних засобів;

– установ охорони здоров'я, аптек й інших об'єктів зберігання й використання нарковмісних лікарських препаратів, зокрема ветеринарні лікарні і пункти.

Розвідувальні бесіди проводяться з працівниками сільськогосподарських підприємств, які беруть участь у культивуванні нарковмісних рослин, їх збиранні, перевезенні, відвантаженні, зберіганні, у знищенні відходів таких культур, а також населення, що безпосередньо близько проживає від таких підприємств, знає місцевих заготівельників, збувальників і приїжджих оптових покупців сировини для виготовлення наркотиків. Нерідко гуртовики вступають у контакт з матеріально відповідальними особами або охоронцями. Тому робота організується так, щоб інформація надходила з усіх технологічних циклів вирощування і виробництва.

З метою виявлення розкрадачів наркотичної сировини з фермерських полів, що вирощують опійний мак і коноплі, оперативний інтерес представляють особи, які тривалий час проживають у цій місцевості, добре знають територію і населення, що дозволяє правильно і швидко орієнтуватися в навколишньому оточенні, розпізнавати осіб, що приїжджають з метою незаконного придбання наркотичної сировини.

Для встановлення осіб, що займаються збором сировини для виготовлення гашишу з дикорослих конопель та незаконних посівів маку й коноплі, опитують працівників заповідників і мисливствознавчих господарств, бджолярів і збирачів лікарських трав. Ця категорія громадян проводить значну частину часу на полях, у лісах, відповідно, вони не можуть не помітити осіб, котрі незаконно обробляють посіви і збирають сировину для виготовлення наркотиків.

На хіміко-фармацевтичних підприємствах об'єктом вивчення є

бухгалтерські працівники, лаборанти центральних лабораторій, цехові контролери, майстри цехів і відділів технічного контролю, що обслуговують устаткування персоналу. Ці працівники мають службовий доступ до виробничого процесу, виготовлення, зберігання, облікових документів, складання актів списання через брак, відвантаження наркотичних лікарських препаратів. Про створювані надлишки і розкрадання наркотичних засобів можуть знати начальники змін, бригадири, експедитори, лаборанти, сторожі та ін.

Відомості про факти незаконного видання наркотичних і лікарських засобів, про осіб, що намагаються незаконно придбати наркотики, можна отримати у провізорів, технологічних інспекторів обласних і міських аптекарських управлінь, медичного персоналу станцій швидкої допомоги, онкологічних й інших медичних установ.

Для виявлення осіб, що відправляють наркотики багажем, а також поштовими посилками, слід опитувати працівників відділень зв'язку, поштових вагонів, аеропортів, річкових і морських вокзалів.

Одним із складних завдань є виявлення і припинення наркобізнесу.

У процесі аналізу матеріалів кримінального провадження, результатів вивчення цієї проблеми варто констатувати, що наркобізнес має високий рівень конспірації, особливо відносно лідерів (організаторів) злочинних угруповань, основних каналів ввезення наркотиків в Україну, їх транзиту через нашу країну й основних каналів збуту [137, с. 12].

Д. Й. Никифорчук наголошує, що наркобізнес використовується також як обіг грошової маси та прибутку, вилученого в населення в обмін на наркотики, що незаконно розповсюджуються [139, с. 35].

На думку деяких дослідників, основна об'єктивна причина високої конспірації наркобізнесу – це взаємна зацікавленість суб'єктів таких злочинів у нерозголошенні фактів їх учинення. Суб'єкти наркобізнесу підтримують взаємні контакти, сприяють збереженню стійкої системи «споживач – збувальник – виготовлювач» [155, с. 14].

Крім того, при виявленні наркозлочинів необхідно враховувати, що ділки наркобізнесу являють собою відносно відособлену категорію людей зі своєю системою конспірації, субкультурою, традиціями. За оцінками і українських, і міжнародних експертів, виявляють не більше як 10-15% злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків [196, с. 6].

Організовані злочинні наркогрупи з метою систематичного отримання максимальних прибутків і надприбутків нерідко використовують у своїх інтересах і державні структури, і інститути громадянського суспільства, і банківську систему для «відмивання» коштів від незаконного обігу наркотичних засобів [110, с. 148; 77, с. 37; 191, с. 3].

Важливо враховувати прагнення організованих груп до «відмивання» грошей та вкладання отриманих доходів у легальну сферу економіки, а також їх використання для підкупу посадових осіб різних рівнів і відомств. Значною мірою саме тому на території колишнього СРСР ідуть активні процеси інтеграції злочинних угруповань з країн близького й далекого зарубіжжя з українськими організованими злочинними структурами.

Отримані від незаконного поширення наркотиків гроші злочинці переводять у сферу законної діяльності, «відмивають» їх й інвестують у легальну економічну галузь. Саме «відмивання» злочинних доходів є важливим атрибутом наркобізнесу [62, с. 16].

Легалізацію доходів від індустрії наркобізнесу варто розглядати як одну з ключових умов розширення НОН, а також інтенсивного поширення наркоманії. При цьому, за оцінками фахівців правоохоронних органів, легалізовані кошти використовуються не тільки для продовження злочинної діяльності й гарантування її безпеки, але й вкладаються в найбільш перспективні види економічної діяльності. На наше переконання, для виявлення вкладення наркогрошей в економіку потрібно виявляти створення підставних юридичних осіб з метою подальшого «відмивання» таких грошей.

Загальні засади виявлення легалізації (відмивання) доходів від наркобізнесу здійснюється на основі розроблених методик оперативними

підрозділам МВС та ДПА.

Для удосконалення виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів необхідно в процесі оперативного обслуговування особливу увагу сконцентрувати на перевірці: суб'єктів господарювання, які займаються вирощуванням та переробленням наркотичних засобів; суб'єктів, які реалізують і використовують наркотичні засоби (аптеки, лікарні та ін.); місць збуту наркотичних засобів злочинцями (парки, сквери, бари тощо); об'єктів масового відпочинку, розважальних та навчальних закладів тощо.

А. М. Волощук та С. А. Буткевич наголошують, що з метою виявлення незаконного обігу наркотиків доцільно щоквартально проводити оперативні відпрацювання:

– розважальних закладів та інших місць перебування молоді з метою виявлення і припинення фактів незаконного вживання чи збуту наркотичних засобів, при цьому особливу увагу приділяти курортним регіонам. При виявленні зазначених фактів уживати заходів щодо призупинення або припинення діяльності вказаних закладів, відповідно до чинного законодавства;

– постійно відстежувати в мережі Інтернет і засобах масової інформації інформацію про місця й дати проведення молодіжних музичних фестивалів, здійснювати ретельний моніторинг цієї інформації для встановлення місць можливого вживання чи збуту наркотичних засобів;

– у взаємодії з керівництвом УБНОН НП України здійснювати обмін оперативною інформацією про приїзд/від'їзд діджеїв, рок- або поп-груп, які можуть мати причетність до перевезення чи збуту наркотичних засобів, з метою документування всього ланцюга злочинної діяльності наркозбувальників (від виробника до споживача) передбачити належне фінансування оперативних закупівель наркотичних засобів у розважальних закладах [40, с. 368; 29, с. 87–88].

Одним з актуальних питань є отримання інформації в процесі виявлення фактів незаконного обігу наркотичних засобів з використанням мережі Інтернет

[128, с. 310].

Інтернет – це міжнародна мережа пов'язаних між собою комп'ютерів. Суспільна небезпека полягає в тому, що інформаційні технології, зокрема Інтернет, забезпечує злочинців контактами з дуже великою аудиторією. Наприклад, кількість осіб, що зареєструвалися на сайті «Однокласники», на 1 січня 2015 р. становила близько 50 млн, серед яких 20 млн українців. Приблизно стільки ж співвітчизників користуються послугами електронної пошти.

Сьогодні мережа Інтернет, зауважують дослідники, широко використовується наркоугрупованнями як інструмент просування на ринок свого забороненого товару: активно рекламуються види наркотичних засобів, наводяться рецепти їх виготовлення та споживання, даються поради, як поводитися при затриманні працівниками правоохоронних органів за зберігання і перевезення наркотиків [100, с. 145].

Особи розповсюджують наркотичні засоби під виглядом надання послуг реалізації товарів рекламних послуг щодо лікування і розповсюдження лікарських засобів, парфумерії та інших продуктів споживання. До способів використання комп'ютерних технологій наркобізнесом належать такі:

- зашифрування інформації щодо поставок партій наркотиків шляхом криптографічного кодування електронних посилань;

- шифрування інформації щодо номерів банківських рахунків, баз даних фінансових активів, способів зв'язку зі спільниками, даних обліку торговельних операцій;

- використання неконтрольованих засобів електронного зв'язку для передачі інформації, безпосередньо пов'язаної з проведенням незаконних операцій, зокрема за допомогою чат-кімнат в Інтернеті;

- отримання та «відмивання» доходів від наркобізнесу за допомогою електронних платежів [2, с. 24; 75, с. 16].

Високі технології міжнародної системи Інтернет дозволяють легко переміщувати по світу великі суми грошей, залишаючись при цьому прозорими

для фіскальних органів. Використання смарт-карток й онлайн-механізмів при здійсненні банківських операцій мінімізує особисті контакти між співробітниками банківських установ і клієнтами, а отже, знижує спроможність механізмів перевірки законності фінансової діяльності.

Основними напрямками використання можливостей мережі Інтернет для розповсюдження наркотичних засобів, є:

- використання наявних сайтів, форумів та чатів, передусім з великою кількістю зареєстрованих осіб;
- спеціальне створення сайтів медичних закладів для латентної торгівлі;
- розсилка відповідних повідомлень на абонентські поштові скриньки;
- латентний спосіб розповсюдження наркотичних засобів та перерахування платежів за їх отримання (інтернет-гроші та інші системи) [41, с. 7, 8].

З метою отримання інформації щодо незаконного розповсюдження наркотичних засобів з використанням мережі Інтернет необхідними є: встановлення адреси комп'ютера розповсюджувача наркотиків; робота у місцях можливої реалізації такої продукції; система контролю персональних ключів захисту; моніторинг мережі Інтернет [43, с. 59].

При виявленні розповсюдження наркотиків за допомогою мережі Інтернет потрібно завжди пам'ятати, що доцільніше виявляти ресурси з розповсюдження такої продукцією, які технічно знаходяться на території України. Тобто злочин закінчено на території України, і згідно з ч. 2 ст. 6 КК України він вважається вчиненим на території України. Таку інформацію можна отримати, скерувавши запит до провайдера, який надає послуги власникові сайту. Як вихід із цієї ситуації можна запропонувати проводити моніторинг мережі Інтернет за допомогою спеціальної техніки, але наразі це питання не врегульовано законодавством. Використання оперативно-технічних заходів під час виявлення злочинів в мережі Інтернет є досить проблематичним, оскільки їх використання обмежує права і свободи громадян та можливе тільки при виявленні тяжких злочинів з дозволу суду. Як зазначають деякі вчені,

більш суворо, ніж призупинити діяльність інтернет-сайтів, на цей час правоохоронним органам України впливати на провайдерів не дозволяє нормативна база [201, с. 68].

У зв'язку з тим, що в Інтернеті міститься багато сайтів з описом методик виготовлення синтетичних наркотиків, а також розповсюдження наркотичних засобів під виглядом реалізації медикаментів, харчових додатків (для схуднення) та надання різних рекламних послуг, на наш погляд, необхідно:

– відстежувати прайс-листи видавництв, що випускають спеціальну літературу з розглядуваної нами тематики, де автори аналізують лікувальні властивості наркотику, підтверджуючи сказане конкретними випадками з медичної практики;

– перевіряти рекламні послуги щодо пропозицій реалізації медичних препаратів та харчових добавок, а також щодо місць надання сумнівних послуг тощо.

До виявлення правопорушень у мережі Інтернет доцільно залучати громадські організації та самих споживачів під час здійснення оперативного обслуговування [20, с. 17].

Так, для наведення довідок інформацію можна отримувати з різних установ шляхом запитів, а також з довідкових даних з відкритих джерел інформаційних ресурсів.

Є. В. Дямянчук вказує, що за допомогою популярних пошукових систем Romblor, Yondex, Aport, при введенні ключових слів «купляю» висвітлюється багато сайтів, на яких запропоновано для продажу предмети, подібні за описанням до наркотичних [219, с. 407].

Інформаційні об'єкти, що пересилаються, можуть бути виявлені при здійсненні контролю за електронними поштовими відправленнями або їх різновидом – мережевими пейджером тощо. Через такі мережеві пейджери («Айсик'ю», «Одіго», «Мірк», «Мессенджер») можуть також даватися пропозиції про надання послуг придбання, продаж предметів, заборонених у цивільному обігу (порнопродукція, зброя, наркотики).

Після встановлення сайту, на якому ймовірно здійснюється реклама щодо розповсюдження наркотичних препаратів, потрібно з'ясувати, де технічно знаходиться цей сайт і яка компанія надає його власникам послуги хостингу. Хостинг (англ. hosting) – послуга з надання обчислювальних можливостей для фізичного розміщення інформації на сервері, який постійно знаходиться в мережі (зазвичай, Інтернет). Хостингом також називається послуга з розміщення обладнання клієнта на території провайдера із забезпеченням його під'єднання до каналів зв'язку з високою пропускнуою можливістю. Це питання можна вирішити за допомогою інтернет-ресурсів, а саме: за назвою сайту, який нас цікавить, можна отримати інформацію про країну, регіон, місто, організацію, що надає послуги. Одним з методів ОРД щодо збирання первинної інформації про вказані злочини є аналітична розвідка, яка може бути здійснена такими способами: комп'ютерна розвідка в мережі Інтернет; комп'ютерна розвідка в автоматизованих банках даних та інформаційних системах різних форм власності; вивчення публікацій у засобах масової інформації; радіорозвідка сканування радіоефіру тощо [64, с. 40].

Аналітичною розвідкою можна встановити розповсюдження електронних періодичних видань, які можуть містити інформацію, що становить оперативний інтерес; здійснення комерційної діяльності в комп'ютерних мережах загального користування; функціонування в Інтернеті різних форумів з обміну приватною інформацією з питань суспільного життя; ведення електронних щоденників інтернет-користувачами тощо [64, с. 41].

А. В. Мовчан відзначає, що засоби комп'ютерної техніки та спеціальне програмне забезпечення, розширюючи можливості пізнання людини, дозволяють здійснювати результативний пошук фактичних даних про злочини і в електронному середовищі (середовищі комп'ютерних систем і мереж). Це комп'ютерна розвідка, моніторинг комп'ютерних мереж тощо [126, с. 446–447].

Водночас вчені визначають аналітичну розвідку як напрям ОРД, що полягає у зборі, добуванні та комплексному аналізі оперативно-розшукової інформації, зокрема відомостей про злочинну діяльність осіб та груп [225,

с. 192; 135, с. 16].

Для здійснення комп'ютерної розвідки останніми роками застосовують спеціалізовані розвідувальні комп'ютерні програми. Завдяки своїм специфічним функціям розвідувальні програми, порівняно з іншими програмами пошуково-аналітичного призначення, дозволяють розширити зону пошуку, зменшити пошуковий час, виявити латентні зв'язки, підвищити цінність отримуваної інформації, згідно із ст.1 Закону України «Про телекомунікації».

Ю. В. Степанов стверджує, що спеціальні комп'ютерні засоби (програми) здатні відновлювати інформацію, яка була видалена чи втрачена з комп'ютера й електронних носіїв [209, с. 182].

З уваги на висловлені науково-практичні думки ми розробили і пропонуємо методикау виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. Основними складниками цієї методики є:

- 1) опис способів здійснення окреслених видів наркозлочинів (модель злочину), тенденцій розвитку криміногенної ситуації;
- 2) використання різних інформаційних масивів у форматі баз даних (концентрація інформаційних потоків, електронна база даних й інших документів);
- 3) найбільш часте ухвалювання управлінських рішень у межах кримінальної ситуації;
- 4) алгоритм дій оперативних співробітників правоохоронних органів (виявлення матеріальних носіїв інформації), розподіл сил і засобів;
- 5) типовий набір оперативно-розшукових й інших заходів залежно від способу вчинення наркозлочинів (оптимальні заходи з їх виявлення);
- 6) оперативно значущі пошукові ознаки злочину (джерела цих ознак);
- 7) оперативно-розшукова інформація, що має значення для виявлення наркозлочинів;
- 8) розпізнавання наркозлочинів за пошуковими ознаками;
- 9) інформаційне забезпечення ОРД з виявлення наркозлочинів;

10) розробка комп'ютерних методик на основі інформаційних технологій (коротка фабула, програмне забезпечення).

Здійснене нами теоретичне й емпіричне дослідження підтвердило, що за допомогою запропонованої методики можуть бути вирішені такі основні оперативно-тактичні завдання:

- здійснення порівняльного аналізу інформаційних масивів оперативних підрозділів правоохоронних органів з метою юридичної оцінки їх діяльності з виявлення ознак наркозлочинів;

- отримання, оформлення і перевірка первинної інформації про ознаки зазначених злочинів;

- організація і проведення спільних заходів в процесі взаємодії з метою пошуку злочинів у сфері обігу наркотиків;

- закріплення результатів попередньої оперативної перевірки із залученням фахівців, правомочних здійснювати наявну перевірку щодо підготовки та вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

3.3 Методика припинення оперативними підрозділами правоохоронних органів України злочинів у сфері обігу наркотичних засобів

Для своєчасного припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів здійснюється оперативно-розшукова діяльність і забезпечується можливість використання одержаних фактичних даних на стадії досудового слідства та в суді.

У ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України йдеться про забезпечення швидкого і повного неупередженого розслідування, судового розгляду, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності відповідно до своєї вини. У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 7) зазначено, що оперативні підрозділи зобов'язані вживати необхідних оперативно-розшукових заходів з метою швидкого і повного припинення злочинів.

Тлумачні словники детермінують слово «припинити» так: «спонукати кого-небудь перестати робити щось» [35, с. 1126], «зупинити рух чого- або кого-небудь, переривати якусь дію» [214, с. 720].

О. М. Джужа визначає, що припинення злочинів полягає в діях, спрямованих на зупинення злочинної діяльності, яка вже розпочалася, і запобігання настанню злочинного результату [116, с. 655].

Практичні засади припинення злочинів ґрунтовно розробив російський учений Р. С. Белкін.

До прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. вказані поняття вживалися як «розкриття злочину».

У 1965 р. А. Н. Колесніченко зауважив, що методика розкриття злочинів ґрунтується на аналізі способів учинення злочинів, які визначають основні прийоми і способи, що використовуються в процесі документування [851, с. 21].

Р. С. Белкін зазначав, що дослідження А. Н. Колесніченка вказують на необхідність вивчення методів розкриття злочинів, у логічному «ланцюжку» етапів створення методики, і найперше виокремив спосіб учинення злочину [22, с. 802].

Свого часу В. Е. Розенцвайг уважав розкритими тільки такі злочини, за якими відповідно до вимог закону були встановлені всі обставини, що підлягають доказуванню у кримінальній справі [197, с. 276].

На думку І. Ф. Герасимова, розкрити злочин означає встановити подію злочину й особу, винну у вчиненні злочину [45, с. 45].

В. А. Лукашов визначив сутність викриття злочину як процес виявлення, отримання і перевірки інформації для встановлення зв'язку між подією злочину і діями конкретних осіб [151, с. 264–265].

Л. П. Скалозуб, В. І. Василичук, інші науковці й сучасні практики зазначають, що припинення злочину це – визначена законодавством і нормативно-правовими актами комплексна діяльність оперативних підрозділів, органів досудового слідства, спрямована на встановлення наявності суспільно

небезпечного діяння, збирання доказів вини особи, яка його вчинила, з метою притягнення її до кримінальної відповідальності [205, с. 92–93].

Сучасний криміналіст М. І. Скригонюк додає, що організація припинення охоплює і розслідування злочинів – це процес, передбачений кримінально-процесуальним законом, щодо збирання доказів, різних фактичних даних, на підставі яких встановлюється: наявність суспільно небезпечного діяння; винність особи, яка вчинила це діяння; інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [212, с. 224].

Вказана діяльність з припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів здійснюється в межах ведення оперативно-розшукової справи «Захист» щодо документування злочинних дій, де є низка проблем. Так, дослідження засвідчило, що у 60% вивчених ОРС документування успішно проводилося півроку і більше; у 27% випадків учасники «відмовилися» від злочинної діяльності, у 13% випадків на цих же фігурантів повторно заводилися оперативно-розшукові справи.

Це можна пояснити такими негативними аспектами, як: обмеженість за часом ведення оперативної розробки в межах ОРС за фактами розповсюдження наркотиків (труднощами у продовженні цього терміну) (44,3%); труднощами у виявленні каналу поступлення наркотиків (наркотрафіку) і всіх фігурантів (65,7%).

Основи оперативно-розшукового документування розробили О. М. Бандурка, Р. С. Белкін, Д. В. Гребельський, Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, А. Г. Лекарь, В. Г. Самойлов та ін.

Під документуванням розуміють сукупність оперативно-розшукових дій, спрямованих на виявлення та фіксацію фактичних даних, які мають значення для запобігання злочинам і їх викриття [81, с. 226]. У теорії оперативно-розшукової діяльності документування визначається як процес відображення в службових документах фактичних даних, отриманих в результаті ОРЗ [184, с. 426], В. М. Атмажитов визначає документування основною, визначальною формою ОРД, В. Г. Самойлов наголошує, що процес виявлення оперативно-

розшуковим шляхом фактичних даних (доказів) відбувається через документування злочинних дій [199, с. 9].

Р. С. Белкін окреслює документування як своєрідний процес спеціального дослідження події злочину за допомогою оперативно-розшукових сил, засобів і методів, де основою є філософські категорії теорії пізнання, діалектики і логіки. У цьому процесі дослідження застосовуються загальногносеологічні методи пізнання – емпіричні і логічні [23, с. 238–254].

Предмет документування – це обставини, які в кримінальному провадженні підлягають доказуванню (ст. 91 КПК України) [92, с. 53].

При документуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів потрібно керуватися ст. 305–320 Кримінального кодексу України, законами України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», Переліком наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, який затверджується та змінюється Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері охорони здоров'я, а також Таблицями невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться в незаконному обігу, що затверджуються спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я. Для встановлення виду, назви і властивостей наркотичного засобу, їх походження, способу виготовлення чи переробки, а також належності наркотиковмісних рослин необхідні спеціальні знання, у справах цієї категорії обов'язково має бути висновок експерта з цих питань.

У процесі дослідження встановлено, що недосконалість документування злочинів у зазначеній сфері пояснюється такими негативними аспектами: неузгодженість законодавства щодо оперативно-розшукового документування в межах ведення ОРС (КПК України внесено суттєве обмеження: з моменту виявлення злочину ведення ОРС призупиняється) (94%); великий список наркотичних засобів, який постійно поповнюється (77,3%); використання

технічних засобів в наркобізнесі (розповсюдження наркотиків та їх оплата за допомогою мобільного зв'язку, Інтернету, банківських терміналів (90%)); знання злочинцями кримінально-правових норм (зберігають обмежену кількість наркотиків, що не підпадають під ознаки злочину (84,6%)); висока прибутковість наркобізнесу, що створює корупційний захист окремими державними чиновниками та ін. (80,5%) (Додаток А.39).

Припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів зумовлює певні труднощі, оскільки їх вчинення розпочинається, як правило, в різних регіонах України, а часто завершується за кордоном і навпаки. Можливість прямої перевірки обсягу постачання наркотичних засобів практично обмежена.

Необхідно зважати, що в сучасних умовах спостерігається тенденція до підвищення рівня юридичних знань у злочинців, їх обізнаності про методи роботи правоохоронних органів, у зв'язку з чим вони вживають заходів щодо приховування злочинної діяльності та забезпечення своєї безпеки, що зумовлює потребу документування дій злочинців у межах оперативно-розшукових справ (що забезпечує комплексне застосування всього арсеналу наявних у розпорядженні оперативних підрозділів оперативно-розшукових заходів і, відповідно, впливає на якість документування взагалі) [206, с. 168].

Така ситуація вимагає ухвалення конкретного рішення щодо заведення оперативно-розшукової справи (категорій «Захист»), а за наявності готування тяжкого або особливо тяжкого злочину (ст. 305, 306, 307, 308, ч. 3 ст. 309, ч. 3 ст. 311, ч. 2 і 3 ст. 312, ч. 2 і 3 ст. 313 КК України та ін.).

У процесі дослідження встановлено, що наркобізнес вчиняється організованими групами та має ознаки промислу. Початковий етап ведення ОРС «Захист» шість місяців є недостатній, на цьому наголосили 85% опитаних оперативних працівників ОВС (Додаток А.40).

Оперативно-розшукова діяльність не зводиться лише до виявлення й отримання первинних фактичних даних про кримінальні факти, події, предмети, осіб, а охоплює порядок перевірки їх достовірності, яка здійснюється в межах оперативної розробки.

Вчені і практики зазначають, що основними напрямками оперативно-розшукового документування є: виявлення осіб, які можуть бути свідками в кримінальному провадженні; виявлення предметів і документів, які мають доказове значення; фіксація дій підозрюваних осіб для подальшого використання отриманих даних у процесі розслідування [26, с. 120; 117, с. 226].

Діяльність оперативного співробітника щодо виявлення свідків, з'ясування обсягу й характеру відомостей, якими вони володіють, має вибудовуватися з урахуванням конкретного складу вчиненого злочину й основних способів дії винних, їх хитрощів, вжитих задля приховання своїх злочинних діянь.

Наприклад, у справах про розкрадання нарковмісних рослин з фермерських полів свідками можуть бути робітники і службовці, що не є співучасниками злочину, але мали змогу спостерігати, як викрадали з полів наркосировину.

На хіміко-фармацевтичних заводах свідками можуть бути особи, які за своїми робочими обов'язками знають про створення надлишків наркотиків для подальшого їх розкрадання, неправильного списання наркотичних засобів. Це, як ми вже зазначали, працівники цехів, лабораторій, бухгалтерії, робітники на навантажувально-розвантажувальних роботах, експедитори, працівники охорони тощо.

Свідками у справах про розкрадання наркотиків з лікувальних установ можуть бути особи, які дотичні до приймання, зберігання і витрат наркотиків (завідувачі відділень, лікарі, медсестри). Виявлення фактів присвоєння наркотиків, що виписують хворим, проводиться розвідувальним опитуванням їх самих або родичів. У такому разі з'ясовують: які наркотичні засоби було призначено хворому відповідно до історії хвороби, і що фактично вводилося йому; хто з медперсоналу і коли робив це; як почувався хворий після ін'єкції тощо.

Свідками перевезення або пересилання наркотиків можуть бути водії таксі й інших видів автотранспорту, провідники потягів, працівники

аеровокзалів, камер схову, поштових відділень, а також пасажири, які бачили, чули або по запаху відчули, що перевозиться наркотики.

Одним з методів виявлення майбутніх свідків і джерел доказів у справі є розвідувальне опитування осіб, що вживають наркотики. При здійсненні оперативного спостереження за наркоманами оперативний працівник встановлює місця їх зустрічі зі збувальниками наркотиків.

Важливу роль відіграє оперативне опитування збувальника (збувальників) наркотиків, що має здійснюватися з дотриманням правил конспірації з метою недопущення витоку інформації. Планування цієї роботи в основному полягає у виявленні характеру зв'язків збувальника з оптовими постачальниками наркотиків: чи є збувальник членом наркооб'єднання і наскільки він поінформований про його структуру і склад, або ж він є простим торговцем, що одержує в постачальників наркотики і перепродує їх наркоманам. В усіх випадках необхідно планувати проведення оперативно-розшукових заходів щодо встановлення особи і зв'язків збувальника [231, с. 495].

Іншим напрямом у діях оперативного працівника з документування злочинної діяльності осіб є встановлення документів і предметів, які згодом можуть бути залучені до справи кримінального провадження як докази.

При виявленні і дослідженні рецептурних бланків варто аналізувати ознаки й обставини, що підлягають установленню як предмет документування. У цих випадках потрібно звертати увагу на колір паперу бланка, рецепта; стан захисної сітки; наявність типографського тексту на краю бланка; наявність підпису (заввідділення або головного лікаря); кількість ліків, що містять наркотичні засоби, виписаних на одному бланку; факти реєстрації в спеціальному журналі і скерування в медичну установу, що видала рецепт; сліди підчищення, особливо в місцях, де проставляється дата й розрахунок вартості; стан відбитків печаток і штампів, відповідність позначень телефонів, адрес та найменувань лікувальних установ справжнім; факти виписки рецепта з порушенням правил: не латинською мовою, без обов'язкових реквізитів, з порушенням розміщення тексту на бланку.

У процесі документування оперативні працівники мають вживати всі заходи до виявлення і збереження предметів і документів, які після відкриття кримінального провадження можуть стати доказами у справі:

– наркотичні речовини, сировина для їх виготовлення, інструменти і пристосування для виготовлення, вживання, зберігання, перевезення наркотиків; поштові, телеграфні відправлення (листи, телеграми, заповнені бланки на відправлення посилок, бандеролей, грошові перекази);

– грошові внески в банках (пластикові картки); проїзні квитки; підроблені рецепти, документи про списання, прийом, відправлення, перевезення, переробку наркотиків, а також акти документальних ревізій [170, с. 147].

Заповнені бланки грошових переказів, посилок й інших поштових відправлень слід фотографувати для подальшого порівняння зроблених у них записів з почерками осіб, що розробляються. Встановивши адреси, за якими направляються поштові відправлення, оперативні працівники перевіряють осіб, котрі там проживають.

Згідно з п. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи мають право здійснювати контрольовані поставки та оперативні закупки товарів, предметів і речовин, зокрема заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення і документування фактів протиправних діянь.

Підставою для проведення контрольованої поставки чи оперативної закупки є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, про особу чи групу осіб, які займаються незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, і потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів у межах ведення відповідної справи оперативного обліку.

Контрольована поставка – операція, яка полягає в контролі та оперативному нагляді за переміщенням (ввезенням до України, вивезенням за межі України чи переміщенням через територію України транзитом) товару з метою виявлення і фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб,

відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [117, с. 387].

Дослідження міжнародної й вітчизняної практики протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів свідчить про ефективність контрольованої поставки як комплексної тактичної оперативно-розшукової операції. Вона дозволяє розкрити всю мережу торгівлі наркотиками, виявити всі елементи «кримінального ланцюжка» – від виробника наркотиків до отримувача і розповсюджувача.

Як свідчать статистичні дані за останні десять років, кількість виявлених оперативними підрозділами МВС міжнародних каналів надходження до України наркотичних засобів і психотропних речовин постійно збільшується. Проте незважаючи на велику кількість проведених контрольованих поставок, як одного з найефективніших заходів документування каналів надходження наркотичних засобів, надходження їх не зменшуються.

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Міжнародні канали	238	246	282	338	249	238	338	282	338	292
Контрольовані поставки	304	302	286	251	205	188	322	286	251	215

Контрольоване постачання наркотичних засобів являє собою оперативно-розшукову операцію і при проведенні її необхідно враховувати, що для прикриття контрабандних операцій наркоділки застосовують низку фіктивних фірм, відкривають банківські рахунки, на які перераховують великі суми коштів [40, с. 364].

Серед авторів, які визначають контрольовану поставку як оперативно-розшукову операцію або комплекс оперативно-розшукових та інших заходів, назвемо таких: І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, В. І. Михайлов, Д. Й. Никифорчук, Л. І. Пясецький, В. П. Столбовий, М. Б. Саакян, О. М. Стрільців, І. Р. Шинкаренко.

І. Р. Шинкаренко в процесі дослідження доводить, що контрольована поставка сприяє встановленню переміщенню наркотичних засобів; збереженню доказів злочинної діяльності, встановленню причин та умов вчинення злочину тощо [117, с. 388].

На міжнародному рівні проведення контрольованої поставки регламентується, зокрема, Конвенцією ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» від 20 грудня 1988 р. У підпункті g ст. 1 вказаної Конвенції контрольовану поставку визначено як «метод, при якому допускається вивезення, провезення або ввезення на територію однієї або декількох країн незаконних або таких, що викликають підозру, партій наркотичних засобів, психотропних речовин, речовин, включених до Таблиці I або Таблиці II, що містяться в Додатку до цієї Конвенції, або речовин, що їх заміняють, з відома і під наглядом їх компетентних органів з метою виявлення осіб, які беруть участь у здійсненні правопорушень, визнаних такими відповідно до пункту»(1) статті 3 цієї Конвенції».

Як правило, контрольовану поставку наркотичних засобів здійснюють оперативні підрозділи МВС, СБУ, ДМСУ. Порядок її проведення визначається Митним кодексом України і відповідним нормативно-правовим актом (Інструкцією) Національної поліції України, Служби безпеки України, Міністерства доходів і зборів України, погодженим з Генеральною прокуратурою України.

Д. Й. Никифорчук зазначає, що контрольована поставка контролює переміщенням забороненого вантажу та осіб, які його супроводжують, на маршруті слідування до адресата [117, с. 336; 219, с. 336].

Транзитні контрольовані поставки наркотичних засобів можуть проводитися на підставі запитів правоохоронних органів інших держав, що надійшли, а також за ініціативою правоохоронних органів України у разі виявлення ними наркотиків у транзитних міжнародних вантажах (таких запитів – 1,5% від загальної кількості повідомлень).

У процесі дослідження встановлено, що в 75% випадків контрольованих

поставок наркотичних засобів це були факти виявлення оперативними підрозділами СБУ та НП їх незаконного транспортування; 16% склали повідомлення митних органів за фактами виявлення наркотиків у транспортних засобах, вантажах, багажах, ручній поклажі, поштових відправленнях; 7,5% – повідомлення оперативних працівників ДПтСУ та поштових службовців про проходження наркотичних засобів у поштових відправленнях та в передачах засудженим.

Під час контрольованих поставок використовується значна кількість оперативно-розшукових та інших заходів [147, с. 336].

Як відзначає Н. Є. Філіпенко, з метою проведення спеціальних операцій необхідно залучати службово-розшукових собак у пунктах переходу кордону [222, с. 102, 106].

Дослідження підтверджує: службово-розшукових собак залучають у 25% виявлених випадків проведення контрольованих поставок наркотиків на автотранспортних і залізничних контрольно-пропускних пунктах.

Роботу з проведення контрольованих поставок наркотиків потрібно розпочинати з вивчення оперативної обстановки в регіоні, під час якої необхідно встановити основних імпортерів, виробників і розповсюджувачів наркотичних засобів.

Наприклад, за наявності інформації про намагання незаконно ввезти через державний кордон наркотичні засоби оперативні працівники НП, СБУ мають вжити такі попередні заходи:

- вступити у взаємодію з посадовими особами оперативних підрозділів митних органів, аби перевірити оформлення дозволу на ввезення через державний кордон України продукції, сировини й обладнання, а також осіб, яких підозрюють у перевезенні наркотиків;

- з'ясувати, які взаємовідносини між постачальником наркотичних засобів і одержувачем (вивчити міжнародні договори, супроводжувальні документи на товар і транспорт);

- взаємодіючи з правоохоронними органами інших країн, з якими

укладено відповідні угоди про надання допомоги, отримати відповідну інформацію щодо осіб, які постачають наркотичні засоби з-за кордону, та місць, де їх виготовляють;

– попередньо встановити канали щодо наміру перевезення наркотичних засобів через кордон (автомобільний, повітряний, залізничний, морський транспорт, піший перехід);

– підготувати відповідні матеріали щодо проведення оперативно-розшукових заходів з документування перетину кордону наркотичних засобів (осіб і транспорту);

– застосувати заходи щодо збереження наркотичних засобів та їх транспортування до одержувача;

– спланувати операцію з метою затримання постачальника й одержувача в момент передачі наркотиків [37, с. 49; 134, с. 42; 77, с. 38; 130, с. 109; 145, с. 66; 198, с. 421–445].

Як зазначає К. В. Антонов, для успішного проведення спеціальних операцій щодо протидії контрабанді наркотичних засобів важливо налагодити інформаційну взаємодію з митними органами, яка дає змогу формувати доказову базу [10, с. 46].

Прикладом може бути здійснення контрольованої поставки, організованої оперативними підрозділами МВС України спільно з Генеральною прокуратурою України, Центральним апаратом Державної митної служби України, Агенцією боротьби з наркотиками Міністерства юстиції США (PEA), Центральним слідчим бюро Головної комендатури поліції Республіки Польща та правоохоронними органами Республіки Еквадор, за допомогою якого припинили діяльність «наркокартелю», де злочинне угруповання налагодило канал постачання кокаїну з Південної Америки в країни Євросоюзу та Україну. В результаті спільної операції було перекрито наркотрафік, а учасників міжнародного угруповання затримали, також було вилучено 30 кг кокаїну [159, с. 10].

Організація контрольованих поставок наркотиків, виявлених у

поштовому відправленні (посилках, бандеролях, листах громадян), має багато спільного з іншими виду подібних заходів. У таких випадках потрібно накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями ст. 261 і 262 Кримінального процесуального кодексу України.

Щоправда, у такому випадку простіше забезпечити збереження інформації в таємниці, а також вилучити або підмінити наркотики. Відповідно до чинних Правил надання послуг поштового зв'язку співробітники пошти, представники митниць у разі підозри правомочні здійснити розкриття будь-якого поштового відправлення за наявності об'єктивних підстав, що дозволяють припустити наявність в них недозволених вкладень. Для цього на поштових і митних пунктах можуть залучати й собак, які спеціально навчені відшукувати наркотики [150, с. 310].

Доставка вантажу одержувачеві має здійснюватися у співпраці з поштовими службами. При цьому необхідно вжити заходи, щоб були дотримані терміни отримання пошти, характерні для району проведення операції. Не слід забувати, що поштове відправлення, доставлене в такий спосіб з-за кордону, може бути прийняте поштовим підприємством лише після реєстрації в пункті митного контролю, розташованому на поштовому маршруті, який не завжди збігається з маршрутом слідування кур'єра [117, с. 392].

На завершальному етапі операції особливі труднощі виникають при виборі моменту для відкритого проникнення в приміщення, в яке були доставлені наркотики. Зазвичай тактика наркодилерів полягає в тому, що одержувач поштового відправлення не розкриває принаймні кілька годин, і лише переконавшись у відсутності небезпеки, торговці наркотиками починають проявляти злочинну активність [219, с. 368].

Тому успішне проведення операції контрольованої поставки вирішальною мірою залежить від ефективного використання можливостей оперативно-пошукових й оперативно-технічних підрозділів на всіх етапах, як для отримання оперативної інформації, так і для надійного документування

протиправної діяльності суб'єктів незаконного обігу наркотиків. Так, В. В. Єфіменко зазначає, що з метою контролю за особами цієї категорії потрібно застосовувати оперативно-розшуковий захід зняття інформації з каналів зв'язку і завдяки можливості отримання роздруківок з'єднань (трафіків) мобільних терміналів осіб, яких підозрюють у вчиненні злочинів, встановлюють їхні злочинні зв'язки, можливих співвиконавців злочинів, членів організованих злочинних груп тощо [150, с. 164–166]. Водночас І. О. Крепаков підтверджує, що тільки при застосуванні оперативно-технічних засобів можливо здійснювати контроль всіх членів організованої злочинної групи і задокументувати їхні злочинні дії [96, с. 119]. Є. В. Лизогубенко зазначає, що при застосуванні оперативно-пошукових заходів вдається одержати дані про всіх основних осіб, які беруть участь у злочинній діяльності, зокрема про збувальників та споживачів, їхні зв'язки, місця і способи розповсюдження наркотиків [96, с. 122].

Як наголошують вчені, одним з найефективніших розвідувально-пошукових заходів є візуальне спостереження за особою в громадських місцях, яке використовують, щоб отримати достовірні дані про її спосіб життя, діяльність, контакти, місця відвідування тощо [36, с. 218].

Практичні працівники відзначають велику ефективність використання оперативної служби у проведенні розвідувально-пошукових заходів у протидії незаконному обігу наркотичних засобів, які здійснюються з метою:

- виявлення і документування посівів нарковмісних рослин та встановлення причетних до цього осіб;
- виявлення і документування зон немедичної наркотизації в розважальних закладах, закладах освіти, на житлових масивах і в приватному секторі та встановлення причетних до цього осіб;
- виявлення і документування осіб у фармацевтичних та лікувальних закладах, які порушують порядок обігу наркотичних засобів;
- виявлення осіб, які можуть бути свідками у кримінальному провадженні наркозлочинів;

- виявлення і можливого таємного вилучення наркотичних засобів, що можуть свідчити про злочинну діяльність;

- проведення візуального спостереження за певними особами: для встановлення всього «злочинного ланцюжка» осіб, причетних до конкретних злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів,

- виявлення і документування місць виготовлення, придбання, зберігання, вживання та каналів збуту наркотичних засобів,

- документування злочинних дій підозрюваних осіб при проведенні контрольованої поставки й оперативної закупки [36, с. 218].

З метою доведення протиправної діяльності в процесі реалізації наркотиків та медикаментів, які мають вміст наркотичних засобів (аптеки, кіоски, які реалізуються з порушенням встановлених правил МОЗ, приватні особи), необхідно провести оперативну закупку (в межах ОРС).

О. М. Бандурка зазначає, що оперативна закупка – це вид оперативно-розшукової комбінації, що полягає в спонуканні особи, яка обґрунтовано підозрюється у вчиненні злочину, до укладення удаваної угоди, що охоплюється її умислом, із придбання в неї за плату предметів, заборонених або обмежених для обігу, а також речей, які є засобом, знаряддям або предметом вчинення злочину [14, с. 158]. При оперативній закупці можуть застосовуватись технічні засоби фіксації її ходу, візуальне спостереження, відеозйомка, скритий запис розмови [16, с. 152].

Завдяки оперативній закупці можна отримати фактичні дані про події, час, місце, спосіб готування або вчинення злочину, всіх співучасників, свідків, потерпілих, знаряддя вчинення злочину, місця зберігання доказів, засоби вчинення злочину та інші обставини, що підлягають доказуванню [116, с. 352].

У 2010 р. здійснено 17 тисяч оперативних закупівель, а 2013 р. 8,7 тис., що майже на 50% менше. Така ситуація пояснюється тим, що після прийняття нового КПК України в межах ОРС «Захист» було заборонено проводити оперативну закупку, а проводилась вона в межах кримінального провадження

як негласна слідча (розшукова) дія. Однак ситуація змінилася у зв'язку з прийняттям нової Інструкції про порядок проведення контрольованої поставки та оперативної закупки товарів, предметів, речей, послуг, документів, засобів і речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності (від 16.09.2013).

Результати проведення оперативної закупки будуть успішними, якщо під час її планування буду виконані такі вимоги:

а) завчасно встановити повні дані про особу, яка становить оперативний інтерес, визначити методику проведення операції, її учасників, місця відвідування, транспортні засоби, які будуть використовуватися під час операції;

б) передбачити можливості використання аудіо- та/або візуального спостереження до, протягом та після проведення закупки;

в) з міркувань безпеки уникати ситуацій, коли оперативний працівник чи довірена особа роблять закупи без належного супроводження й адекватного спостереження;

г) завчасно підготувати способи забезпечення зв'язку, умовні сигнали, місця зустрічі тощо. Рекомендується також використовувати мобільні телефони в машинах прикриття;

д) зводити кількість закупівель покупцем до мінімуму, робити все можливе для провадження закупівель офіцерами правоохоронних органів [14, с. 164].

Ефективність здійснення оперативної закупки залежить від правильного підбору покупця. Оперативні працівники підбирають покупця з урахуванням особливостей завдань і відповідних знань, які вони повинні володіти щодо незаконного обігу наркотичних засобів. Особа, що виступає, наприклад, в ролі споживача або посередника у збуті наркотиків, повинна точно знати їх види, назви, вартість, особливості поведінки під час прийому таких речовин і після нього, а також в період наркотичного голодування. При встановленні контакту зі скупником або збувальником покупець має вміти орієнтуватися в їх

поведінці, знати жаргон, спосіб життя таких осіб, способи виготовлення, маскування, перевезення і збуту наркотиків, уміти визначати їх якість. Враховуючи, що ефективність роботи з використання зазначеного громадянина багато в чому залежить від володіння цими знаннями і навичками, доцільно добирати з-поміж тих, що були наркоманами, а також осіб, раніше судимих за злочини, пов'язані з наркотичними засобами.

На наш погляд, ідеальним покупцем буде спеціально підготовлений працівник оперативного підрозділу. Це підтверджує вивчення матеріалів оперативних закупівель. Так при вивченні 120 оперативних закупівель наркотичних засобів установлено, що у 85 випадках успішно здійснювалися працівниками управління боротьби з незаконним обігом наркотиків, у 22 випадках залучалися офіцери інших підрозділів ОВС і тільки 13 закупівель проводилися з використанням сторонніх осіб.

Про це також зазначає Д. О. Бабічев: при здійсненні оперативної закупки наркотиків в осіб, які входять до організованої злочинної групи, покупцями мають виступати тільки оперативні працівники правоохоронних органів, які мають досвід щодо протидії наркобізнесу [13, с. 207].

Закупка наркотичних засобів у розповсюджувачів не викликає особливих труднощів і зводиться до складання протоколу закупіки, освідчення особи, яка здійснила закуп, пояснення збувальника тощо.

Здійснення оперативних закупівель іноді надає можливість перекрити канал надходження наркотичних засобів на окрему територію України.

Наведемо такий приклад: у жовтні 2014 р. працівники УБНОН НП України в Одеській під час оперативної закупки вилучено понад 900 пігулок сильнодіючого лікарського засобу «Димедрол» у жителя Н. м. Роздільна Одеської області, призначених для збуту на території Одеської області. При здійсненні подальших заходів було встановлено, що вказані засоби контрабандним шляхом завозився з м. Первомайськ Придністровської Молдовської Республіки через прикордонний пункт пропуску «Кучургани» [4, с. 3].

Складнішою операцією є оперативна закупка нарковмісних медикаментів в аптеках, кіосках та в мережі Інтернет. У першому випадку матеріали закупки повинні містити: протокол оперативної закупки; цінники, накладні та чеки касового апарату; рапорти працівників поліції, які брали участь у проведенні закупки; пояснення учасників оперативної закупки, копії трудових угод продавців, пояснення власника торгової точки, представників адміністрації тощо. Необхідно витребувати такі документи: свідоцтво про державну реєстрацію підприємства чи його засвідчену копію; дозвіл (ліцензію) на право здійснення роздрібною торгівлі медикаментів чи його засвідчену копію; документи, які відображають джерело отримання нарковмісних ліків, а саме товарно-транспортні накладні, доручення чи інші документи; товарну книгу, де ведеться облік оприбуткованих ліків; накладні про передачу наркотичних ліків у лікувальні заклади або наявність виписаного рецепта й фіскального чека, на основі якого передавалися наркотичні препарати клієнтові; касовий звіт про здачу грошової виручки тощо.

У всіх випадках здійснення оперативної закупки може супроводжуватися застосуванням фото-, кіно- та відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів [117, с. 516].

Оперативні закупки наркотичних засобів в мережі Інтернет здійснюються шляхом запиту-пропозицій закупки необхідних нарковмісних товарів за допомогою контрольного комп'ютера із занесенням цього до протоколу. Під час документування пропозицій про продаж нарковмісних препаратів необхідно зафіксувати й оформити процесуально повний перелік таких файлів для подальшого скерування запитів до інтернет-провайдерів для встановлення власника комп'ютера-продавця наркотиків. Після затримання продавця з наркотичними засобами у власника комп'ютера здійснюється огляд комп'ютера і його файлів. Зібрані матеріали – протокол огляду інтернет-сторінок, оперативних закупівель, пояснень понятих і спеціалістів, запитів до провайдерів і заяв від них – скеровуються до слідчого.

В. С. Безрученко пропонує для автоматичного документування

господарської діяльності з використанням сфери інтернет-торгівлі створити систему моніторингу господарських операцій, що здійснюються в електронній торгівлі, та спеціальну базу даних [19, с. 52].

Документування підпільних лабораторій, що спеціалізуються на виготовленні синтетичних наркотиків, здійснюється, як правило, за такими напрямками: за будь-яким з елементів ланцюжка: споживач – збувальник – посередник – організатор – виробник наркотиків. На підставі інформації оперативні працівники опитують продавців компонентів і спеціального устаткування, необхідних для організації роботи лабораторії, негласним оглядом приміщення, де знаходиться лабораторія, переконуються в її діяльності. Після переконання скеровується слідчо-оперативна група, яка затримує фігурантів і здійснює огляд місця виготовлення наркотичних засобів із складанням відповідного протоколу. При проведенні огляду приміщення, де виготовлялися наркотики, потрібно звертати увагу: на обладнання, яке використовується для виготовлення наркотиків та компонентів, що використовуються для синтезування; кількість використання води, електроенергії за певний час; наявність встановленого додаткового обладнання, яке нетипове для конкретного приміщення (вентиляція, перепланування); порядок пропускового режиму у приміщенні (наявність кодових замків, охорони тощо) [195, с. 414–415].

На основі вивчення 42 матеріалів кримінальних проваджень щодо функціонування наркотичних лабораторій встановлено: у 21 випадку їх утримували особи, раніше засуджені за незаконний обіг наркотичних засобів, у 16 випадках власниками приміщень, де функціонували лабораторії, були особи, які стояли на обліку як наркомани, інші (п'ять випадків) – особи, які вирішили зайнятися наркобізнесом.

Викриття злочинної діяльності з легалізації коштів і виявлення фінансових прибутків, одержаних у результаті наркобізнесу, є надзвичайно складним, тривалим і копітким завданням, насамперед у разі використання в таких операціях (угодах) банківських і фінансових установ інших країн. Тому

працівникам підрозділів правоохоронних органів необхідно знати форми і методи, які використовують наркоділки при легалізації значних грошових сум в умовах світової глобалізації економічних, фінансових і політичних систем.

У підсумку дослідження встановлено, що організовані злочинні угруповання найчастіше при «відмиванні» злочинно здобутих коштів від наркобізнесу використовують наявну систему розрахунків через кореспондентські рахунки банків. Тому слід звернути увагу на відкриття рахунків на підставних осіб у вітчизняних і закордонних банках, діяльність фіктивних фірм та конвертаційних центрів тощо.

Отже, за допомогою складних операцій з грошовими коштами злочинці маскують справжні джерела походження своїх доходів. Саме тому виявлення і вилучення незаконних коштів, нагромаджених наркоділками, недопущення їх легалізації є однією з умов протидії транснаціональній злочинності, насамперед у банківській і кредитно-фінансовій сферах.

І. І. Олійник також зазначає, що сучасна банківська діяльність та сучасні інформаційні технології надали можливість реалізовувати міжнародні злочинні операції для «відмивання» коштів, здобутих злочинним шляхом, зокрема й від незаконного обігу наркотичних засобів [145, с. 66].

Кількість кримінальних справ, порушених за матеріалами оперативних підрозділів МВС України в період з 2005-го по 2012 р.:

Порушено кримінальних проваджень	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ст. 209 КК	374	13360	13445	21266	21865	21680	12900	13459
Ст. 306 КК	183	110	121	116	59	61	47	10

Так, до основних оперативно-розшукових заходів за фактами «відмивання» злочинно здобутих коштів через конвертаційні центри можна віднести:

1. За службовими телефонами осіб, стосовно яких здійснюються оперативно-розшукові заходи, потрібно встановити їх адресу, установчі дані

власника телефону.

2. Своєчасно вирішити питання про отримання в передбаченому законом порядку дозволу (санкції) на проведення спеціальних оперативно-технічних заходів (застосування технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, отримання інформації тощо). Це дасть змогу, насамперед, оперативно отримувати додаткову інформацію про реквізити фіктивних фірм (зокрема і про їх зміну) та клієнтів, про рух грошових коштів на їхніх рахунках, про умови (графіки) конвертації й отримання (видачу) готівкової валюти, про місцезнаходження валютної каси.

3. Використовуючи можливості підрозділів кримінального пошуку, оперативно-технічних підрозділів, встановлюють та перевіряють дані про банки і комерційні структури, які беруть участь у незаконних операціях, про причетних до цього осіб, їх постійне місцезнаходження, наявність у них автомобілів тощо.

4. Виявляються, контролюються та документуються із застосуванням технічних засобів телефонний і факсовий (можливо, модемний «банк-клієнт» та «клієнт-клієнт») зв'язки [186, с. 192–193].

При здійсненні кримінального провадження за такими матеріалами необхідне тісне співробітництво оперативних підрозділів не тільки з цільовими слідчо-оперативними групами, до складу яких мають входити провідні фахівці контролюючих і митних органів, фінансових установ, але й з правоохоронними органами інших країн.

Тому особливої актуальності для діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії «відмиванню» коштів від наркобізнесу набувають: ефективна взаємодія з правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями (у межах компетенції; плідна співпраця з Державною службою фінансового моніторингу України щодо використання можливостей Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму; система якісної підготовки фахівців за державним

замовленням у рамках спеціалізації «Облік та аудит», «Фінанси» тощо [30, с. 36].

На наш погляд, з метою підвищення ефективності розслідування кримінальних проваджень, порушених за фактами ст. 206 КК України, потрібно закріплювати найдосвідченіших працівників слідчих підрозділів та оперативних підрозділів [31, с. 20–21].

У результаті дослідження встановлено, що приводи й підстави для початку досудового розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів встановлюються в основному за результатами оперативно-розшукової діяльності (понад 90%). Інформація про наркозлочини в 10% міститься в повідомленнях або заявах громадян (у повідомленнях службових осіб про їх розкрадання або вимагання, повідомленнях співробітників аптек про спроби одержати названі об'єкти за підробленими рецептами тощо).

Вивчення справ кримінального провадження показує, що серед поданих слідчому результатів ОРД чільне місце посідають дві групи документів: а) документи, що використовувалися кримінально активними особами переважно з підприємницьких структур та державних установ, які незаконно вирощують, переробляють та реалізують наркотичні засоби (документи бухгалтерського обліку, банківських операцій, листи і факси, телеграми, записи, щоденники тощо) (15%); б) документи, складені за результатами вжиття оперативно-розшукових заходів (протоколи з додатками за результатами ОРЗ) (85%).

Деякі аспекти проблеми використання результатів ОРД у процесі доказування розглядали: П. П. Артеменко, Р. С. Белкін, С. С. Овчинський, А. М. Погорецький та ін.

В.М. Тертишник вважає, що матеріали ОРД можуть використовуватися як докази з уваги на належність до кримінальної справи, допустимість і достовірність [217, с. 181].

Як влучно зауважив Р. С. Белкін, «реалізація оперативних даних можлива лише шляхом надання їм статусу судових доказів, що насамперед вимагає

глибоко продуманих і скоординованих дій слідчого та оперативного працівника» [21, с. 704].

Результати оперативно-розшукової діяльності, що передаються до слідчого підрозділу з метою виконання слідчих (розшукових) дій, повинні мати форму конкретних оперативно-службових документів і матеріальних носіїв інформації, що отримані за допомогою оперативно-технічних засобів [218, с. 13].

Водночас П. П. Артеменко зазначає, що такі документи потрібно досліджувати з допомогою відповідних фахівців, щоб уникнути фальсифікації [11, с. 14].

Як зазначає В. Г. Самойлов, реалізація матеріалів оперативної розробки – це використання негласно зібраних фактичних даних у процесі розслідування і проведення слідчих дій [199, с. 18].

При підготовці матеріалів ОРС до реалізації, як правило, за участю слідчого складаються узгоджені плани, що затверджуються керівниками оперативного та слідчого підрозділів. У цих планах за наявності законних підстав може бути передбачене негайне відкриття справи кримінального провадження та визначається порядок, види і тактика проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій [106, с. 126].

Матеріали оперативно-розшукового документування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин, які передаватимуться слідчому, мають відповідати вимогам, за якими можна встановити конкретні обставини вчинення злочину. В підсумку дослідження практичної діяльності та літературних джерел встановлено, що в матеріалах оперативно-розшукового документування має бути зафіксовано: факт незаконного обігу наркотичних засобів, у яких конкретно злочинних діях виявляється (виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання, збут, розкрадання, посів і вирощування наркотичних засобів, а також організація або тримання кубел для їх вживання тощо); хто конкретно вчинив цей злочин (склад групи і роль кожного учасника); яку кількість і якого виду вилучено наркотичних засобів чи нарковмісних ліків; канал надходження наркосировини, наркотичних засобів чи

лікарських препаратів тощо [231, с. 495].

Окремі дослідники зазначають, що у 20% подані матеріали оперативними підрозділами до досудового слідства не можуть бути використані в процесі доказування з різних причин (відмова свідків, неналежність оформлення речових доказів та ін.) [34, с. 51].

Після відкриття кримінального провадження оперативний працівник працює у слідчо-оперативній групі [106, с. 127] і виконує доручення слідчого згідно із ст. 41 КПК України з проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

У результаті опитування встановлено, що оперативні працівники за дорученням слідчого проводили негласні слідчі розшукові дії: оперативну закупку (66,7%); візуальне спостереження за особою і річчю (45,3%); зашифроване обстеження приміщень, будинків, споруд, ділянок місцевості й транспортних засобів (66,2%); контроль поштових відправлень, телеграфних та інших повідомлень (24,7%); прослуховування телефонних переговорів (85,4%); контрольовані поставки (15,2%) (Додаток А.41).

Наведемо приклад, який показує ефективність використання оперативного працівника в кримінальному провадженні. У м. Києві в результаті реалізації оперативної інформації, отриманої при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій (в межах кримінального провадження), було проведено обшук в готельному комплексі «Комфорт», у результаті чого у громадянина Республіки Туреччини вилучили 30 кг героїну. Під час подальших негласних слідчих (розшукових) дій було встановлено ще одного громадянина Туреччини і за місцем його тимчасового проживання вилучили 22,5 кг героїну. Одночасно в Одеській області, використовуючи оперативну інформацію, був затриманий вантажний автомобіль «Mercedes» під керуванням громадянина Туреччини, у якого в кабіні вилучили 1 кг героїну. У такий спосіб було перекрито міжнародний канал надходження 53,5 кг героїну на територію України [4, с. 4].

Організаційно процес використання даних, здобутих у процесі негласних слідчих (розшукових) дій в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних

засобів, як показало вибіркове дослідження, здійснюється за взаємодії слідчих з оперативними підрозділами під час: а) сумісного аналізу доказової й орієнтувальної інформації та ухвалення тактичного рішення (32,2%); б) узгодженого планування проведення слідчих (розшукових) дій (15,8%); в) оперативного забезпечення розслідування конфідентами (10%); г) виконання працівниками оперативних підрозділів доручень у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (11,2%); д) виконання працівниками оперативних підрозділів доручень слідчого слідчих (розшукових) дій (15,2%); е) діяльність у слідчо-оперативних групах (9%) (Додаток А.22).

Отже, на нашу думку, співробітники оперативних підрозділів у змозі надавати дієву допомогу слідчим у процесі розслідування. На жаль, після відкриття кримінального провадження помітно знижується активність з боку оперативних працівників щодо сприяння слідству у встановленні складних, часто заплутаних і багатоепізодних фактів. Навіть заплановані на початковому етапі узгоджені слідчі (розшукові) дії часом виконуються неповністю, що, природно, впливає на якість зібрання і закріплення доказів. Опитування співробітників оперативних підрозділів підтвердило, що 88% респондентів вважають незадовільним рівень взаємодії на етапі досудового розслідування, і можливості оперативного працівника у розслідуванні використовуються вкрай недостатньо (Додаток А.16).

Досліджуючи організаційні питання використання результатів ОРД у досудовому слідстві щодо припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, слід зважати на необхідність врахування низки умов, що забезпечують допустимість використання даних, отриманих оперативним шляхом у процесі доказування. Узагальнені результати вивчення архівних справ кримінального провадження, оперативно-службових документів та опитування оперативних працівників дозволили сформулювати ці умови. До них варто віднести:

- розділення компетенції взаємодіючих суб'єктів при отриманні і реалізації оперативно-розшукової інформації (22,4%);
- вибір суб'єктами взаємодії форм, методів і засобів легалізації даних,

отриманих у ході вжиття оперативно-розшукових заходів (83,5%);

– комплексне використання сил і засобів взаємодіючих суб'єктів під час отримання і реалізації цих даних (49,4%);

– своєчасний обмін оперативно-розшуковою й іншою інформацією між учасниками взаємодії (38,3%);

– організуюча роль слідчого і його процесуальна самостійність в реалізації даних, отриманих оперативно-розшуковим шляхом (58,4%);

– поєднання явної процесуальної діяльності з конфіденційною діяльністю (42,2%);

– забезпечувальний характер оперативного підрозділу щодо діяльності органів досудового розслідування (58,5%);

– поєднання самостійності слідства й оперативних підрозділів із взаємною узгодженістю їхньої діяльності (22,8%) (Додаток А.23).

Доручення слідчого щодо здійснення негласних слідчих (розшукових) дій виконуються оперативними працівниками відповідно до вимог ст. 41 і гл. 21 КПК України. Організація їх проведення здійснюється відповідно до Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затвердженої спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України та Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

У результаті дослідження встановлено, що складовою методики дій оперативних співробітників правоохоронних органів щодо документування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів є правильний вибір приводів та підстав для початку досудового розслідування про злочини, вчинювані в цій сфері. Через різноманіття підстав для класифікації (джерело отримання даних) ми спробували диференціювати матеріали на групи. Окрему групу утворюють матеріали, зібрані в межах оперативно-розшукових справ. Результати вивчення архівних кримінальних справ (до прийняття нового КПК України) доводять, що

реалізація зібраних оперативним шляхом матеріалів розпочиналася: а) з порушення кримінальної справи (38,2% від загальної кількості вивчених злочинів); б) з ужиття оперативно-розшукових заходів (61,8%). Ці заходи, природно, передували ухваленню рішення про порушення кримінальної справи.

Нині ситуація змінилася, після прийняття 2012 р. нового КПК України реалізація оперативних матеріалів здійснюється шляхом відкриття справ кримінального провадження (64%), а 36% справ – шляхом проведення оперативно-розшукових заходів.

Висновки до третього розділу

1. Своєчасне виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів здебільшого залежить від оперативності отримання інформації і гласним, і негласним шляхом про початковий стан злочину. Надходження цієї інформації можливе завдяки таким чинникам: належній організації оперативного обслуговування об'єктів і галузей економіки; оптимальній розстановці джерел оперативної інформації на об'єктах обслуговування й конфіденційному залученню осіб, які на них працюють.

Означена інформація може міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації; письмових дорученнях і постановках слідчого; вказівках прокурора; ухвалах суду в кримінальних справах, що перебувають у його провадженні; матеріалах контролюючих та інших правоохоронних органів; у запитах оперативних підрозділів міжнародних правоохоронних органів та організацій інших держав, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій, визначених Кабінетом Міністрів України, матеріалах перевірок комісій Верховної Ради України; депутатських запитах; матеріалах перевірок контролюючих та інших органів державної влади й управління, а також фактах, безпосередньо виявлених у процесі здійснення ОРД оперативним працівником.

Одним з перспективних видів пошуку фактичних даних про злочини у

сфері обігу наркотичних засобів є аналітичний (або інформаційний) пошук, пов'язаний з пізнанням події злочину на основі аналізу за особливими методиками оперативної інформації, нагромадженої та систематизованої в базах даних автоматизованих інформаційних систем, засобами комп'ютерної техніки та спеціального програмного забезпечення, що дозволяють здійснювати результативний пошук фактичних даних про злочини, і в електронному середовищі (середовищі комп'ютерних систем і мереж) – комп'ютерна розвідка, моніторинг комп'ютерних мереж тощо.

2. Заходи щодо запобігання правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних засобів здійснюються оперативними працівниками на всіх етапах оперативно-службової діяльності. У процесі перевірки первинної інформації, під час аналізу конкретних правопорушень є можливість виявляти криміногенні обставини, що їм сприяють, а також визначати осіб, які можуть ними скористатися.

Оперативно-розшукове запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів вирізняє, зокрема, те, що вивчає особливості не лише гласної, а й негласної діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів з усунення умов, що сприяють учиненню злочинів економічної та загальнокримінальної спрямованості, а також впливу на осіб, щодо яких застосовувалися заходи загальної та індивідуальної профілактики за допомогою сил, засобів і заходів оперативно-розшукової діяльності.

3. При документуванні вказаних злочинів потрібно зважати на окремі особливості, оскільки їх вчинення розпочинається, як правило, в різних регіонах України, а часто завершується за кордоном і навпаки. Можливість прямої перевірки обсягу обігу наркотичних засобів практично обмежена. В процесі документування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів застосовується весь комплекс оперативно-розшукових заходів, визначених у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», також застосовуються і заходи, вказані в законі «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню

ними».

Під час реалізації матеріалів оперативно-розшукового документування мають уживатися вичерпні заходи щодо встановлення всіх учасників злочину, кількості незаконного обігу наркотичних засобів, грошей, майна, які в подальшому можуть бути піддані арешту та конфіскації, для забезпечення відшкодування завданих злочинами збитків. Особлива увага приділяється тактиці затримання найбільш кваліфікованих учасників виготовлення та реалізації наркотичних засобів (організованих злочинних груп, які займаються наркобізнесом), а також враховуються способи безконтактного розповсюдження наркотичних засобів та розрахунки через банківську систему (термінали).

ВИСНОВКИ

У дисертації сформульовано низку теоретичних узагальнень, на основі яких запропоновано нове вирішення наукового завдання протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами правоохоронних органів України, що дозволяє зробити такі основні висновки:

1. Досліджуючи стан правової та наукової розробки основних проблем, пов'язаних з протидією злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, варто зазначити, що предметом наукових розвідок вчених і практиків зазвичай була діяльність оперативних підрозділів органів внутрішніх справ, натомість діяльність інших підрозділів правоохоронних органів вивчали частково. Практики і науковці постійно розробляли посібники, методичні рекомендації та дисертаційні дослідження щодо вдосконалення виявлення і припинення зазначених злочинів. Водночас підтверджено, що вказана діяльність здійснювалася недостатньо ефективно, що призвело до подальшого збільшення кількості осіб, які без медичного висновку вживають наркотики та вчиняють злочини в стані наркотичного сп'яніння.

2. Проаналізувавши викладені в літературі підходи до розуміння наркоситуації в Україні та запропоновані науковцями і практиками їхні ознаки, доведено, що до основних характерних рис, які погіршують сучасний наркостан, потрібно віднести: наявність значної наркосировинної бази (90,1%) (щорічно виявляється і знищується понад 500 тис. м² незаконних посівів маку і конопель). Це приваблює не тільки вітчизняних наркоділків, але й мешканців країн близького зарубіжжя, особливо РФ (щорічно за перевезення наркосировини затримують до 4 тис. осіб) (40,2%); особливості геополітичного розташування країни на важливих міжнародних шляхах, зручність використання нових каналів для нелегального транзиту наркотичних засобів до країн Західної Європи (60,4%); наявність привабливого ринку збуту наркотиків, яким міжнародні наркоділки бачать територію України (52,3%); можливість розміщення нових підпільних нарколабораторій з наближенням їх до

споживчого ринку Європи і РФ, що зумовлено труднощами соціально-економічного положення держави, втратою робочих місць хіміками-фахівцями тощо (42,7%); використання міжнародними наркоділками наявної в Україні дешевої робочої сили для перевезення наркотичних засобів різноманітними системами комунікації (38,4%); залучення соціально незабезпечених верств населення, котрі вирішують займатися злочинною діяльністю через можливість легкого заробітку як основного джерела існування (55,3%); розширення кола суб'єктів підприємницької діяльності, яким згідно із Законом України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» з 2001 р. дозволено здійснювати таку діяльність на підставі ліцензії (40,7%).

У результаті дослідження літературних джерел та практичної діяльності встановлено, що оперативним підрозділам правоохоронних органів (МВС, СБУ, ДФС, ДПС, ДПТ) у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів необхідно враховувати такі чинники: постійне зниження віку осіб, які вживають та розповсюджують наркотики (17,3%); розширення індивідуального виробництва й отримання закордонних сучасних наркотичних засобів (33,2%); удосконалення способів вчинення злочинів та виготовлення наркотичних засобів українського походження (45,8%); корисливий мотив – перетворення наркобізнесу на промисел (56,7%); міждержавний та міжнародний характер організованих злочинних груп і злочинних організацій (транснаціональний характер наркобізнесу) (33,4%); корумпованість наркобізнесу з державними та правоохоронними органами (45,4%); висока конспіративність вчинення наркозлочинів та їх латентність, оскільки наркозлочинність важко контрольована й не піддається реальному обліку (88,3%); використання вітчизняної та світової фінансової системи для «відмивання» коштів від незаконного обігу наркотичних засобів та проникнення наркокоштів у національну (тіньову) економіку (35,9%), використання наркобізнесом глобальної мережі Інтернет (91,2%).

3. Констатовано, що основними напрямками удосконалення організації діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів (МВС, СБУ,

ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ) у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів є: покращення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів з формування нових автоматизованих обліків осіб категорії «Наркоман», «Споживач наркотиків» і «Розповсюджувач наркотиків» (90%); здійснення прогнозування наркозлочинності на основі досягнень кримінології, кримінальної психології та інших юридичних наук (77,4%); планування заходів щодо виявлення і припинення наркобізнесу на основі розроблених науково-практичних методик (82,4%); конфіденційне залучення осіб, які входять до наркогруп на контрактній основі (86,9%); організація взаємодії з іншими службами, державними і правоохоронними органами та міжнародними організаціями з використанням можливостей Інтерполу (68,3%); дієвий контроль за результативністю ведення оперативно-розшукових справ (32%); покращення матеріально-технічного забезпечення оперативних підрозділів (55,6%); розроблення і навчання особового складу оперативних підрозділів із застосуванням сучасних науково обґрунтованих форм і методів протидії злочинності (91,4%).

Доведено, що основних чинників, які негативно впливають на діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів (МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ) з протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів належать: висока латентність вчинення наркозлочинів (90%); недосконалість законодавства у сфері обігу наркотичних засобів; відсутність необхідних оперативних позицій в наркосередовищі (85%); незнання способів вчинення наркозлочинів; відсутність достатніх даних про індивідуальні особливості злочинця наркомана (45%); невміння використовувати оперативно-технічні засоби (особливо це стосується роботи в мережі Інтернет) щодо розпізнання наркоторговців (80%); низький рівень обізнаності оперативних працівників з новими видами наркотиків (60%); високий рівень корупції у цій сфері (45%).

4. Підвищенню ефективності взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів (МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ) у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів може сприяти: а) створення

міжвідомчих постійних та тимчасових науково-практичних груп з метою проведення наукових досліджень та вироблення пропозицій у боротьбі зі злочинністю (55,8%); б) розробка загальних критеріїв оцінки спільної діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України (64,6%); в) видання спільного Бюлетеня з обміну досвідом роботи щодо взаємодії в оперативно-розшуковій діяльності (34,5%); г) створення Єдиної інтегрованої інформаційно-аналітичної системи оперативних підрозділів правоохоронних органів України (90%); д) прийняття організаційних та законодавчих заходів щодо забезпечення соціального захисту особового складу оперативних підрозділів правоохоронних органів і підвищення їх авторитету в суспільстві (88,6%).

Автор стверджує про необхідність:

– створення окремого спеціального міжвідомчого підрозділу для організації взаємодії;

– налагодження прямого доступу оперативних працівників до баз даних міжнародної поліцейської організації Інтерпол з використанням персональних ключів.

5. Підтверджено, що загальнопрофілактичні заходи оперативних підрозділів правоохоронних органів (МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ) полягають у вивченні специфічних криміногенних факторів, що спричиняють незаконний попит на наркотичні засоби і їх протиправну пропозицію з подальшим проведенням заходів, які забезпечують ефективну протидію наркотизму, враховуючи створення умов, що унеможливають його або ускладнюють його подальший розвиток. Ідеться про: інформування громадянського суспільства про оперативну обстановку щодо протидії наркозлочинам, про факти порушення антинаркотичного законодавства з використанням можливостей ЗМІ (55,5%); проведення антинаркотичних лекцій, демонстрація фільмів у навчальних закладах, трудових колективах, обговорення проблем на регіональних науково-практичних конференціях (66,7%); проведення комплексу профілактичних заходів на зразок «Мак»,

«Допінг», «Кубло» «Канал» тощо (74,4%); блокування каналів переміщення наркотиків через кордон (65,7%); створення перешкод «відмиванню» грошей та іншого майна, здобутих у результаті наркобізнесу (55,7%).

Доведено, що оперативні підрозділи правоохоронних органів для здійснення індивідуальної профілактики щодо осіб, схильних до вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, мають вживати такі заходи: виявляти і ставити на профілактичний облік осіб, від яких можна очікувати вчинення наркозлочинів (33,4%), та осіб, які вживають наркотики без дозволу лікаря (35,6%); організовувати оперативно-розшуковий вплив на них щодо відмови від протиправних діянь (45,7%).

Визначено основні джерела інформації щодо виявлення осіб, причетних до наркоманії, з метою поставлення на профілактичний облік: повідомлення наркологічних диспансерів та лікувальних закладів про осіб, які здійснюють немедичне вживання наркотиків або анонімне лікування (56,4%); факти складання адміністративного протоколу ОВС про немедичне вживання наркотиків (45,7%); інформація про реєстрацію в ІПС «Єдиний облік» про затримання особи з наркотиками (66,4%); вивчення кримінальних проваджень щодо розслідування наркозлочинів, які є на розгляді в судах (52,3%); інформація про реєстрацію в ІПС «Злочин» про притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів (55,4%); повідомлення ДПтСУ про осіб, звільнених з місць позбавлення волі і взятих під адміністративний нагляд (12%).

6. Дослідженням підтверджено, що оперативним працівникам правоохоронних органів України з метою отримання інформації про злочини у сфері обігу наркотичних засобів необхідно здійснювати такі заходи: розвідувальне опитування громадян (55,4%); оперативний огляд полів, територій, будівель, транспортних засобів, документів (66,7%); особистий пошук осіб-наркоманів та місць розповсюдження наркотиків (55,5%); конфіденційне залучення громадян до виконання завдань ОРД (78,9%); дослідження мережі Інтернет з метою виявлення пропозицій розповсюдження

наркотиків та місць їх вживання (33,6%); отримання інформації з комп'ютерних банків даних МВС, СБУ, МОЗ, ДФС, ДПСУ, ДПтСУ, ДФСУ, Державного фінансового моніторингу МФУ, Державної служби України з контролю за наркотиками, Національного центрального бюро Інтерполу (45,7%).

Класифіковано категорії осіб, які можуть бути свідками у кримінальних провадженнях злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, а саме: особи, які мають відповідний рівень спеціальних знань і працюють у сфері обігу наркотиків та знають їхні види, назви, вартість, особливості поведінки осіб під час прийому таких засобів й опісля, а також в період наркотичного голодування; особи з категорії наркоманів, які знають кримінальний жаргон, образ життя наркоманів, способи виготовлення, маскування, перевезення і збуту наркотиків, вміють визначати види наркотиків тощо.

7. Доведено, що для припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів оперативні підрозділи правоохоронних органів (МВС, СБУ, ДФСУ, ДПСУ, ДПтСУ) мають здійснювати такі оперативно-розшукові заходи щодо документування злочинних дій: контрольовані поставки наркотиків (12,3%); оперативні закупки наркотиків (48,9%); візуальне спостереження за особою, річчю або місцем (24,5%); застосовувати оперативно-технічні засоби тощо (14,3%).

Визначено, що результати оперативно-розшукового документування повинні мати форму конкретних оперативно-службових документів і матеріальних носіїв інформації, у яких має бути зафіксовано факт незаконного обігу наркотичних засобів (виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання, збут, розкрадання, посів і вирощування наркотичних засобів, а також організація або утримання місць для їх вживання та ін.).

Встановлено, що документи для підтвердження злочинної діяльності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів повинні формуватися винятково з: пояснень службових, матеріально відповідальних та приватних осіб, котрі мають стосунок до наркотиків (виробників, перевізників, розповсюджувачів та споживачів наркотиків); відповідних бухгалтерсько-фінансових документів

державних, підприємницьких структур і банківських установ, що стосуються «відмивання» коштів від наркобізнесу; протоколів, складених за результатами застосування ОРЗ та огляду місця вчинення наркозлочинів; висновків ревізій щодо незаконного списання наркосировини або наркотичних медичних препаратів й експертиз щодо вилучених наркотичних засобів тощо.

8. У результаті проведеного дослідження розроблено низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів, спрямованих на підвищення ефективності оперативних підрозділів правоохоронних органів протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, а саме:

– до редакції статей Кримінального процесуального кодексу України:

а) доповнити ч. 2 ст. 99 текстом такого змісту: «результати оперативно-розшукової діяльності представляються слідчому, прокуророві або суду протоколом з додатками предметів, документів, що підтверджують злочинну діяльність осіб»;

б) доповнити ч. 1 ст. 216 таким текстом: «Досудове розслідування злочинів, передбачених статтею 305 КК України «Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів», також здійснюють слідчі підрозділи МВС;

– до редакції статей Митного кодексу України:

а) внести доповнення до ч. 4 ст. 33 такого змісту: «доступ до інформаційних ресурсів надається підрозділам правоохоронних органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність»;

– прийняти модельний Закон України «Про організацію взаємодії правоохоронних органів у протидії злочинності».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альбанц Е. Лик недуга. Известия. 1986. № 12, авг.
2. Аналітична довідка про стан протидії незаконному обігу наркотиків упродовж 2010–2016 рр.: стан та тенденції. Київ: РНБО України.
3. Аналітична довідка щодо основних показників боротьби з наркобізнесом за 2010–2016 рр. Київ: Департамент боротьби з незаконним обігом наркотиків МВС України.
4. Аналітична довідка про злочини у сфері обігу наркотичних засобів (2012–2016 рр.). ДІАЗ МВС України. Київ: МВС.
5. Андреев М. М. Наркоекспансія – серйозна загроза безпеці України у XXI сторіччі. *Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса: ОДУВС, 2008. № 3. С. 22–28.
6. Андреев М. М. Оперативно-розшукова протидія органів внутрішніх справ організованим злочинним формуванням у сфері незаконного обігу наркотиків: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04. Львів: ЛьДУВС, 2009. 20 с.
7. Андреев М. М. Характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів. *Бюлетень обміну досвідом роботи. Науково-практичне видання МВС України*. 2008. № 175. С. 5–10.
8. Андрусів В. Г. Відповідальність за злочини проти держави: навч. посіб. для студ. юрид. ф-ту. Київ: РВЦ «Київський університет», 1997. 320 с.
9. Антонов К. В. Методичні проблеми організації роботи підрозділів кримінальної міліції на залізничних, водних та повітряних магістралях. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ при НАУСУ*. 1999. № 2 (10). С. 169–178.
10. Антонов К. В. Протидія контрабанді: митно-правові, інформаційні та оперативно-розшукові аспекти. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск*. Луганськ: ЛДУВС, 2011. № 2 (1). С. 42–52.

11. Артеменко П. П. Місце оперативно-розшукової інформації, одержаної технічними засобами, у системі доказів з кримінальної справи. *Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України* / за ред. В. Л. Регульського. Львів, 2000. 327 с.

12. Аتماжитов В. М. Реализация оперативно-розыскной информации: лекция. Москва: Акад. МВД СССР, 1984. 54 с.

13. Бабічев Д. О. Документування злочинної діяльності організованих наркоугруповань: окремі елементи алгоритму. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. Спеціальний випуск.* – Луганськ: ЛДУВС, 2011. № 2 (1). С. 201–210.

14. Бандурка О. М., Перепелиця М. М., Манжай О. Н. та ін. Оперативно-розшукова компаративістика: монографія. Харків: Золота миля, 2013. 352 с.

15. Бандурка А. М., Горбачов А. В. Оперативно-розыскная деятельность: правовой анализ. Киев: РИС МВД Украины, 1994. 58 с.

16. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. Ч. 1. 336 с.

17. Барабаш Р. Ю. Діяльність підрозділів кримінальної міліції: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Актуальні проблеми діяльності кримінальної міліції та підготовки фахівців для її підрозділів*: матер. VI Звіт. наук.-практ. конф. ФПФПКМ, 6 квітня 1012 р. Львів: ЛьвДУВС, 2012. С. 10–15.

18. Безруких Р. К., Лекарь А. Г. Организационно-тактические основы раскрытия преступлений. Москва: МВД СССР, 1977. 81 с.

19. Безрученко В. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення розкриття злочинів у сфері електронної торгівлі. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка.* Луганськ: ЛДУВС, 2008. № 4 (2). С. 51–53.

20. Белих І. О., Кубарєв В. С. Інформаційне забезпечення оперуповноваженого лінії боротьби у сфері інтелектуальної власності. *Взаємодія правоохоронних органів з провайдерами та операторами зв'язку у боротьбі з комп'ютерними злочинами*: матер. Регіон. наук.-практ. семін.

(м. Донецьк, 12 груд. 2008 р.). Донецьк: ОЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. С. 16–20.

21. Белкин Р. С. Курс криминалистики: учебное пособие для вузов. 3-е изд., доп. Москва: Юрид. лит., 2001. 828 с.

22. Белкин Р. С. Криминалистическое учение о фиксации доказательственной информации. *Курс криминалистики: учеб. пособие для вуз.* 3-е изд., доп. Москва: Юнити-Дана; Закон и право, 2001. 837 с.

23. Белкин А. Р. Теория доказывания: науч.-метод. пособие. Москва: Норма, 1999. 429 с.

24. Бобров В. Г., Смирнов С. А. Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности», вопросы, требующие разрешения. *Проблемы формирования уголовно-розыскного права.* Москва, 1998. № 2. С. 9–20.

25. Большая советская энциклопедия. 3-е изд. Москва: Сов. энцикл., 1976. Т. 25. 600 с.

26. Борьба с хищением, незаконным изготовлением, распространением и изготовлением наркотических веществ / под ред. д-ра юрид. наук, проф. Р. С. Белкина. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1969. 174 с.

27. Бульба В. Стан боротьби з обігом наркотиків в Україні. *Підприємство, господарство і право. Безпека життєздатності.* 2004. № 6. С. 121–123.

28. Буржинський В. А. Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності. *Бюлетень обміну досвідом роботи: науково-практичне видання МВС України.* 2009. № 178. С. 5–18.

29. Буткевич С. А. Щодо запобігання та протидії розповсюдженню наркоманії у молодіжному середовищі. *Кримський юридичний вісник.* Сімферополь: КЮІ ОДУВС, 2009. № 2 (6). С. 82–91.

30. Буткевич С. А. Роль і місце підрозділів кримінальної міліції у боротьбі з використанням коштів, здобутих від наркобізнесу. *Діяльність підрозділів кримінальної міліції: сучасний стан та перспективи вдосконалення: тези доп. та повідомл. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 12 квіт. 2013 р.). Львів: ЛьвДВС, 2013. С. 33–37.

31. Буткевич С. А. Підрозділи боротьби з незаконним обігом наркотиків органів внутрішніх справ: сучасний стан і шляхи реформування. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. Київ: МВС України, 2010. № 29. С. 17–27.

32. Вандышев А. С. Методологические организационно-тактические проблемы оперативного поиска. *Труды КВШ МВД СССР*. Киев, 1976. С. 5–40.

33. Василичук В. І., Глушков В. О. Організаційні засади застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів в оперативній профілактиці злочинів, вчинюваних у сфері господарської діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. Київ: НАВС, 2011. № 2 (2). С. 23–31.

34. Варава В. В. Проблеми та перспективи оперативно-розшукового забезпечення дізнання в справах про контрабанду. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. Луганськ: ЛДУВС, 2008. № 1 (2). С. 44–53.

35. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусол. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

36. Венедіктор А. А. Проблеми використання оперативної служби у боротьбі із злочинами у сфері наркообігу. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. Луганськ: ЛДУВС, 2008. № 4 (2). С. 216–221.

37. Вербенський М. Г., Захаров В. Ф. Протидія транснаціональній злочинності спеціалізованими підрозділами органів внутрішніх справ України: сучасні тенденції. *Право і суспільство*. Київ, 2005. № 3. С. 48–54.

38. Вербенський М. Г. Основні фактори транснаціональної злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. *Кримський юридичний вісник*. Сімферополь: КЮІ ОДУВС, 2010. № 1 (8), вип. 2. С. 44–52.

39. Виявлення та ліквідація лабораторій з нелегального виготовлення синтетичних наркотиків (на основі досвіду правоохоронних органів Республіки Польща): методичні рекомендації / уклад.: О. М. Стрільців, Д. Й. Никифорчук,

О. П. Замошець та ін.; за ред. проф. О. М. Джужи. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008. 48 с.

40. Волощук А. М., Буткевич С. А. Особливості виявлення «важких» наркотичних засобів (за матеріалами АР Крим). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична* / голов. ред. О. К. Марін. Львів: ЛьвДУВС, 2011. № 3. С. 362–371.

41. Волощук А. М. Протидія розповсюдженню наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів за допомогою мережі Інтернет. *Кримський юридичний вісник*. Сімферополь: КЮІ ОДУВС, 2010. № 3 (10). С. 6–11.

42. Габиани А. А. Наркотизм вчера и сегодня. Тбилиси: Мецниереба, 1988. 170 с.

43. Гавриленко А. А. Діяльність ТОВ «Ліга Закон» щодо протидії піратству комп'ютерних програм. *Організація протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій: доповіді провідних вчених, представників громадськості, державних службовців та працівників ДДСБЕЗ на міжвідомчому семінарі-наradі* / відп. ред. Л. П. Скалозуб, В. І. Василичук, С. А. Лебідь. Київ: ДДСБЕЗ, 2009. С. 59–72.

44. Герасимов И. Ф. Проблемы обнаружения преступлений. *Проблемы уголовного процесса и криминалистики*. Свердловск, 1973. № 21. С. 107–120.

45. Герасимов И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Свердловск, 1975. 75 с.

46. Голубец В. В., Третиних С. И. Проблемы оперативно-розыскных профилактических преступлений в современных условиях Украины. *Проблемы юридической науки и правохранительной практики*. Киев: КВШ МВД України, 1994. С. 245–250.

47. Голубничий В. Н. Некоторые пути оптимизации работы отделов оперативной деятельности пограничных отрядов по делам оперативного учета. *Вестник оперативных органов Пограничной службы России*. Москва: Акад. ФПС России, 2002. № 2 (12). С. 34–42.

48. Гобрусенко К. И. Информационное обеспечение оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел по борьбе с налоговыми преступлениями. Москва: Акад. управл. МВД России, 2005. 188 с.

49. Гребельский Д. В. Теоретические основы и организационно-правовые проблемы оперативно-розыскной деятельности ОВД. Москва: Акад. МДВ СССР, 1977. 170 с.

50. Гребельский Д. В. Теоретические основы и организационно-правовые проблемы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. Москва: Акад. МВД СССР, 1977. 90 с.

51. Грень Р. Р. Взаємодія оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Право». Ужгород: УНУ, 2016. Вип. 38(2). С. 99–102.

52. Грень Р. Р. Незаконний обіг наркотичних засобів як об'єкт впливу оперативних підрозділів правоохоронних органів України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: «Юридичні науки». Херсон: ХНУ, 2016. Вип. 3, т. 2. С. 96–100.

53. Грень Р. Р. Виявлення ознак злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Національний юридический журнал «Теория и практика»*. Республика Молдова. 2016. № 5 (21). С. 151–153.

54. Грень Р. Р. Сучасний стан злочинності в Україні у сфері обігу наркотичних засобів. *Порівняльно-аналітичне право*. Ужгород: УНУ, 2016. № 2. С. 197–200.

55. Грень Р. Р. Організаційні основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 17–18 черв. 2016 р.)*. Львів: Західноукр. організація «Центр правничих ініціатив», 2016. С. 22–23.

56. Грень Р. Р. Окремі ознаки вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод*

людини і громадянина в умовах євроінтеграції: зб. матер. Міжнар. конф. Інституту права і психології НУ «Львівська політехніка» (м. Львів, 28 лют. 2017 р.). Львів: Ліга Прес, 2017. С. 165–167.

57. Грень Р. Р. Заходи оперативних підрозділів з попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини в умовах реформування кримінального законодавства*: зб. матер. конф., присв. 200-річчю Національного університету «Львівська політехніка» та 5-річчю Інституту права і психології (м. Львів, 28 жовт. 2016 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2016. С. 34–37.

58. Грібов М. Л. Правові проблеми використання оперативно-технічних засоба при проведенні візуального спостереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. Спеціальний випуск*. Луганськ: ЛДУВС, 2012. № 3. С. 109–111.

59. Гриньова Г. К. Вікові особливості неповнолітніх, що впливають на організацію оперативно-розшукової діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск*. Луганськ: ЛДУВС, 2008. № 4 (2). С. 145–148.

60. Гринчак В. М., Корнієнко М. В., Кондратьєв Я. Ю. та ін. Кримінологія: підручник / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

61. Дидоренко Э. А., Овчинский С. С. Оперативно-профилактическое наблюдение. Киев: МВД УССР, 1982. 96 с.

62. Діяльність органів внутрішніх справ України з протидії використанню коштів, одержаних від незаконного обігу наркотиків: практич. посіб. / М. С. Хруппа, В. А. Семенюк, Н. М. Семенюк, С. О. Трофимов; за заг. ред. М. М. Андрєєва. Київ: ВПЦ ГШ МВС України, 2008. 309 с.

63. Джужа О. М., Горбачевський В. Я., Орлов Ю. Ю. Нова редакція Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»: методичні рекомендації / за заг. ред. Г. Г. Москаля. Київ: КНУВС, 2008. 60 с.

64. Джужа О. М., Орлов Ю. Ю. Поняття та сутність аналітичної розвідки.

Організація інформаційно-аналітичної роботи підрозділів ДСБЕЗ МВС України у протидії економічним злочинам: доповіді провідних вчених, представників громадськості, державних службовців та працівників підрозділів ДСБЕЗ на міжвідомчому семінарі-нараді / відп. ред. Л. П. Скалозуб, В. І. Василичук, В. Д. Сапсай. Київ, 2009. С. 37–46.

65. Документування посадових злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: методичні рекомендації. *Бюлетень з обміну досвідом роботи*. Київ: ВВВ МВС України, 2004. 38 с.

66. Долженков О. Ф., Каївець О. В. Деякі проблеми удосконалення оперативно-розшукової діяльності у сфері відмивання «брудних» грошей з урахуванням засобів учинення злочинної діяльності. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. Одеса, 2000. Вип. 4. С. 49–61.

67. Єфіменко В. В. Використання інформацій про послуги зв'язку розкриті злочинів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. Спеціальний випуск*. Луганськ: ЛДУВС, 2008. № 1 (1). С. 163–169.

68. Іванчишин І. І. Наукові підходи щодо визначення поняття та ознак організованого злочинного угруповання. *Право і суспільство: науковий журнал*. Дніпропетровськ, 2015. № 5 (2). С. 171–175.

69. Інструкція з організації роботи органів внутрішніх справ України щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів і прекурсорів: наказ МВС України № 962 від 2004 р.

70. Інформаційно-довідкове забезпечення кримінальних проваджень: підруч. / авт. кол.: В. В. Бірюков, В. Г. Хахановський, В. С. Бондар, В. С. Шалімов; за заг. ред. В. В. Бірюкова. Київ: Центр учб. л-ри, 2014. 288 с.

71. Інформаційна довідка діяльності ДПтСУ у Львівській області за 2014 р. Львів: УДПтСУ, 2015. 10 с.

72. Журба А. В. Державна політика протидії наркоманії. *Вісник Одеського*

інституту внутрішніх справ. 2003. № 4. С. 133–138.

73. Загальна теорія держави і права / за ред. В. В. Копейчикова. Київ: Юрінком, 1997. 620 с.

74. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Ін Юре, 2007. 424 с.

75. Зимовець В. В., Смирнова І. В., Чувирін Д. Е. Запобігання віртуальному наркобізнесу в Інтернеті: перспективи для України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: науковий журнал. 2007. № 15. С. 15–20.

76. Зуйков Г. Г. Поиск преступников по признакам способов совершения преступлений. Москва: Акад. МВД СССР, 1970. 290 с.

77. Калачев Б. Борьба с транснациональным распространением наркотиков. *Информационный бюллетень*. Москва Изд. Нац. центр, Бюро Интерпола в России, 1995. № 15. С. 37–43.

78. Капитанчук С. А., Рудік В. М. Актуальні напрямки удосконалення роботи протидії розповсюдженню наркотичних засобів в Україні. *Актуальні проблеми діяльності кримінальної міліції та підготовки фахівців для її підрозділів*: матер. VІ Звіт. наук.-практ. конф. ФПФПКМ (м. Львів, 6 квіт. 2012 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2012. С. 23–29.

79. Карпович К. А. Уголовно-правовые меры борьбы с распространением наркомании: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 1972. 12 с.

80. Качина Н. В. К вопросу о понятии способа преступления. *Актуальные проблемы борьбы с преступлениями и иными правонарушениями*: матер. Междунар. науч.-практ. конф. / под ред. А. Е. Чечетина. Барнаул, 2003. С. 74–79.

81. Керницький О. Б. Конфіденційне співробітництво у протидії наркозлочинності на залізничному транспорті: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса: ОДУВС, 2010. 20 с.

82. Козаченко І. П. Основные направления совершенствования теории и

практики оперативно-розсыскной деятельности. Киев: НУАВС, 1992. 285 с.

83. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності. Львів: ЛІВС, 1999. 219 с.

84. Козаченко И. П. Правовые и организационно-тактические основы оперативно-розсыскной профилактики преступлений. Москва: ВНИИ МВД РФ, 1992. 340 с.

85. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. Харьков, 1965.

86. Кондратьев Я. Ю., Хахановський В. Г. Нормативно-правова база інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів міліції. *Науковий вісник НАВСУ*. Київ, 2003. № 3 (2). С. 53–59.

87. Конституція України (відповідає офіційному тексту). Київ: Центр учб. л-ри, 2013. 60 с.

88. Користін О. Є. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні: монографія. Київ: НАВС, 2009. 336 с.

89. Коряк В. В., Василичук В. І., Сальков Г. В. Організаційні аспекти оперативного обслуговування об'єктів та галузей економіки. *Бюлетень з обміну досвідом роботи*. Київ: ДП «Друкарня МВС України», 2010. № 184. С. 15–24.

90. Кочубей А. В. Использование специальных знаний при проведении оперативно-розсыскных мероприятий с целью установления состояния наркотического опьянения. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск*. Луганськ: ЛДУВС, 2011. № 2 (2). С. 236–241.

91. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями на 4 черв. 2014 р. Київ: ПОЛИВОДА А. В., 2014. 212 с.

92. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 черв. 2016 р. (офіційний текст). Київ: ПРАВО, 2016. 328 с.

93. Криминология: учебник / под ред. В. В. Коробейникова,

Н.Ф. Кузницовой, Г. М. Миньковского. Москва: Юрид. лит., 1988. 384 с.

94. Кримінологія: підручник / [О. М. Джужа, М. В. Корнієнко, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

95. Крилов О. П., Якушин Н. И. О понятии оперативно-розыскной профилактики и некоторых социально-психологических аспектах вовлечения подростков в преступную и иную антиобщественную деятельность. *Совершенствование организации и тактики оперативной деятельности органов внутренних дел*. Омск: Омская выс. шк.а милиции МВД СССР, 1984. С. 132–133.

96. Крєпаков І. О., Бабічев Д. О. Оперативно-технічне забезпечення у боротьбі з організованою злочинністю. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. Спеціальний випуск*. Луганськ: ЛДУВС, 2011. № 2 (2). С. 112–122.

97. Кричун Ю. А. Підстави криміналізації та криміногенна обстановка у сфері незаконного наркообігу та організації або утримання «притонів». *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. Спеціальний випуск*. Луганськ: ЛДУВС, 2011. № 2 (2). С. 96–112.

98. Кувалдин В. П. Научные основы компьютеризации оперативно-розыскной деятельности аппаратов БЭП. Москва: Акад. МВД России, 1993. 245 с.

99. Кудрявцев В. Н. Причины правонарушений. Москва: Наука, 1976. 287 с.

100. Кузьминов В. Н., Сердюк А. А., Кузьминов В. Н. Профилактика наркотизма в глобальной сети Интернет. *Профилактика наркомании: организационные и методические аспекты*. Харьков, 2002. С. 141–149.

101. Лаптії В. А. Основи управління органами внутрішніх справ в особливих умовах: навч. посіб. Київ: РВВ МВС України, 1996. 120 с.

102. Лекарь А. Г. К вопросу о сущности оперативного обслуживания. *Оперативно-розыскная работа: Бюллетень ВНИИ МВД СССР*. Москва: МВД

СССР, 1981. № 115. С. 42–46.

103. Лекарь А. Г., Вольтинський А. Ф., Гребельський Д. В., Самойлов В. Г. Методологические проблемы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. *Труды Киевской высшей школы МВД СССР*. Киев: КВШ МВД СССР, 1976. С. 3–34.

104. Лекарь А. Г. Организационные основы оперативно-розыскной работы горрайлинорганов милиции и мест заключения. Москва: Изд-во ВШ МООП РСФСР, 1964. 138 с.

105. Лизогубенко Є. В. Взаємодія оперативних та слідчих підрозділів при розкритті злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09*. Київ: НАВС, 2011. 19 с.

106. Лизогубенко Є. В. Особливості взаємодії оперативного працівника та слідчого при виявленні, розкритті та розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. Луганськ: ЛДУВС, 2011. № 3 (2). С. 122–129.

107. Лукашов В. А. Сущность и задачи организации оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. Омск: ВШМ МВД СССР, 1982. 36 с.

108. Лукашов В. А. Теоретико-прикладные основы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. Введение в курс: учеб. пособие / фонд кафедры ОДР Акад. управл. МВД РФ. Москва, 1989. 452 с.

109. Лукашов В. А. Тактические основы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. Омск: ВШМ МВД СССР, 1982. 84 с.

110. Максимов С. В. Транснациональная организованная преступность в Содружестве Независимых Государств и уголовно-правовые аспекты борьбы с ней. *Прокурорская и следственная практика*. Москва, 2000. № 1 (2). С. 147–153.

111. Маркусь В. О. Криміналістика: навч. посіб. Київ: Кондор, 2007. 558 с.

112. Меретуков Г. М. Криминалистические проблемы борьбы с

наркобізнесом організованих преступних груп. Москва: Юность, 1995. 175 с.

113. Методичні рекомендації. Виявлення та ліквідація лабораторій з нелегального виготовлення синтетичних наркотиків (на основі досвіду правоохоронних органів Республіки Польща): методичні рекомендації / уклад.: О. М. Стрільців, Д. Й. Никифорчук, О. П. Замошець та ін.; за ред. проф. О. М. Джужі. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008. 48 с.

114. Методологические проблемы теории оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел / А. Г. Лекарь, А. Ф. Волынский, Д. В. Гребельский, В. Г. Самойлов; Киев. высш. шк. МВД СССР. Киев, 1976. № 8. С. 30–33.

115. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, Є. М. Моїсеєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Ін Юре, 2006. Т. III. Поліцейський менеджмент: історія і сучасність. 1192 с.

116. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсеєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Атіка, 2007. Т. IV. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. 968 с.

117. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсеєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Атіка, 2010. Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 1128 с.

118. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 8 т. / відп. ред.: В. В. Черней, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко, Ю. І. Римаренко. Київ: Атіка, 2010. Т. VIII. Інформаційно-аналітична, освітня та наукова діяльність, психологічні засади поліцейської служби, міжнародне співробітництво. 1132 с.

119. Мілашевич А. В., Погрібний О. О., Продайко С. В., Юхно О. О. Боротьба з незаконним обігом наркотиків на транспорті: навч.-практ. посіб. Одеса: НДРВВ ОЮІ НУВС, 2004. 55 с.

120. Міняйло Н. Є. Кримінально-правова основа відповідальності

представників організованої злочинності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: юридичні науки*. Херсон: ХДУ, 2015. № 3 (3). С. 29–34.

121. Михайлецький О. О. Організаційно-правові питання оперативно-розшукової діяльності підрозділів МВС України у протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 20 с.

122. Михайлецький О. О. Правові основи діяльності підрозділів МВС України у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин. *Проблеми діяльності кримінальної міліції в умовах розбудови правової держави*: матер. наук.-звіт. конф. ф-ту кримінальної міліції Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Львів: ЛьвДУВС, 2010. С. 43–49.

123. Меретуков Г. М. Криминалистические проблемы борьбы с наркобизнесом организованных преступных групп. Москва: Юность, 1995. 175 с.

124. Мирошниченко Н. А., Музыка А. А. Уголовно-правовая борьба с наркоманией. Одесса: Вища шк., 1988. 208 с.

125. Мовчан А. В. Оперативні обліки як складова частина системи інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. № 1. С. 53–55.

126. Мовчан А. В. Поняття та сутність аналітичної розвідки як особливої форми інформаційно-аналітичної роботи в ОРД. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична* / голов. ред. М. М. Цимбалюк. Львів: ЛьвДУВС, 2012. Вип. 3. С. 443–450.

127. Наркотики, социальные, медицинские и правовые аспекты: справочник / авт.-сост.: И. П. Кузнецов, С. К. Купрейчик. Минск: Новое знание, 2001. 522 с.

128. Недільський В. В. Оперативно-розшукове забезпечення пошуку наркотичних засобів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ: НАВС, 2012. 18 с.

129. Недов Р. С. Виявлення та документування злочинів у сфері інтелектуальної власності, що вчиняються в мережі Інтернет. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2009. С. 307–320.

130. Никифорчук Д. Й. Деякі аспекти виявлення контрабандного надходження наркотиків до України. *Проблеми розкриття злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Донецьк: Дон. юрид. ін-т МВС України, 2004. С. 108–111.

131. Никифорчук Д. Й. Організація діяльності підрозділів щодо виявлення наркотичних засобів, що перевозяться у природних порожнинах людського тіла. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. Київ, 2007. Вип. 1 (2). С. 49–54.

132. Никифорчук Д. Й., Бірюков Г. М., Лебеденко В. І. Про шкідливість наркоманії. Ірпінь: Нац. акад. держ. податкової служби України, 2003. 130 с.

133. Никифорчук Д. Й. Особливості підготовки оперативних працівників підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. Київ: МВС України, 2008. Вип. 2. С. 203–208.

134. Никифорчук Д. Й. Особливості виявлення та документування контрабандного надходження наркотичних засобів до України. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. Київ, 2006. Вип. 2. С. 39–45.

135. Никифорчук Д. Й., Бусол О. Ю. Проведення аналізу оперативно-розшукової інформації: монографія. Київ: НАВС, 2010. 165 с.

136. Никифорчук Д. Й. Теоретичні та організаційно-тактичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ: НАВС, 2010. 36 с.

137. Никифорчук Д. Й. Теоретичні та практичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів: монографія. Київ: Київ. нац. ун-т

внутр. справ, 2009. 328 с.

138. Никифорчук Д. Й. Міжнародний наркобізнес та його вплив на кримінальну ситуацію в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. Київ: Міжнар. наук.-дослід. центр з проблем боротьби з організованою злочинністю і корупцією, 2005. С. 71–77.

139. Никифорчук Д. Й., Стрільців О. М., Хрупа М. С. Протидія незаконному обігу наркотиків. Київ: КНТ, 2006. 240 с.

140. Ноздрін Д. О. Виявлення та протидія нелегальним джерелам виготовлення та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична* / голов. ред. О. К. Марін. Львів: ЛьВДУВС, 2011. Вип. 3. С. 371–383.

141. Ноздрін Д. О. Організація і тактика протидії органів внутрішніх справ злочинам у сфері незаконного обігу синтетичних наркотичних засобів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів: ЛьВДУВС, 2013. 20 с.

142. Овчинский С. С., Горяинов К. К., Синилова Г. К., Шумилов А. Ю. Место оперативно-розыскной профилактики в оперативно-розыском процессе. *Оперативно-розыскная деятельность: учебник* / под ред. В. С. Овчинского. Москва, 2004. С. 590–591.

143. Огляд з протидії незаконному обігу наркотичних засобів (Довідка за 2010–2013 рр.). Київ: РНБО, 2014. 40 с.

144. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений. *Русская академия наук* / Ин-т рус. языка им. В. В. Виноградова. 4-е изд. Москва: «ИТИ Технология», 2012. 944 с.

145. Олейник И. И., Шаина Е. Г., Олейников Г. В. Незаконный оборот наркотикотических средств – проблемы национальной, экономической и социальной безопасности. *Науковий вісник юридичної академії внутрішніх справ. Спеціальний випуск*. Київ, 2005. № 2. С. 65–68.

146. Омигов В. И. Концепция борьбы с незаконным оборотом наркотиков и роли органов внутренних дел в ее осуществлении в РФ. Пермь: Кама, 1994.

37 с.

147. Оперативно-розыскная деятельность: учебник. 2-е изд., доп. и перераб. / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова, А. Ю. Шумилова. Москва: ИНФРА, 2004. 794 с.

148. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел: учебник. Особенная часть. *Организация и тактика предотвращения и раскрытия преступлений аппаратами уголовного розыска* / под ред. д-ра юрид. наук, проф. В. А. Лукашова. Москва: НИИРИО Акад. МВД СССР, 1982. 176 с.

149. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел: учебник / под ред. А. Г. Лекаря, Д. В. Гребельского. Москва: МВД СССР УМК, 1972. 304 с.

150. Оперативно-розшукова діяльність: навч. посіб. / Е. О. Моїсеєва, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін.; за ред. проф. Е. О. Моїсеєва. Київ: КНУВС, 2008. 382 с.

151. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел. Термины и определения: учеб. пособие. Киев: НИИРИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1988. 312 с.

152. Организация работы аппаратов уголовного розыска в борьбе с наркотизмом: учеб.-метод. пособие / под общ. ред. В. К. Панкина. Москва: ГУУР МВД СССР, 1990. 144 с.

153. Основні тенденції проявів організованої злочинності в сучасних умовах: зб. наук.-аналіт. матер. Київ: РНБОУ, 2014. № 1. 186 с.

154. Основы борьбы с организованной преступностью: монография / под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. Москва: «ИНФРА-М», 1996. 400 с.

155. Пахомов В. Д., Казакова В. А., Фирсаков С. В. Выявление уровня преступлений в сфере незаконного оборота наркотиков и характеристика лиц, осужденных за них: пособие. Москва: МА МВД РФ, 1995. 64 с.

156. Перелік наркотичних (психотропних) комбінованих лікарських засобів, що містять комбінації малої кількості наркотичних засобів списку № 1

таблиці II, психотропних речовин списку № 2 таблиці III, прекурсорів списку № 1 таблиці IV Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого постановою КМУ від 06.05.2000 № 770 (затверджений наказом МОЗ № 202 від 23.04.2007). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

157. Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Доповнено список № 2 таблиці II: постанова КМУ від 05.01.2011 № 4. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

158. Підведення підсумків оперативно-службової діяльності оперативних підрозділів ОМС України. *Рішення колегії МВС України МВС від 18.10.2013 № 19км/2*. Київ: МВС України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

159. Пломба для еквадорського каналу. *Іменем закону: громадсько-правовий тижневик*. Київ: МВС України, 2014. № 11 (5917). С. 10–11.

160. Попередження і розкриття злочинів підрозділами карного розшуку: підручник / за заг. ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ: РВВ МВС України, 2000. 392 с.

161. Положення про Департамент протидії злочинності у сфері економіки: наказ МВС України від 07.05.2015 № 530. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

162. Положення про управління (відділ) Державної служби боротьби з економічною злочинністю головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті: оголошено наказом МВС України від 03.09.2012 № 769.

163. Попович М. І. Основні джерела інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 24–25 жовт. 2014 р.): у 2 ч. Львів: Західноукр. організація «Центр правничих ініціатив», 2014. № 1. С. 63–65.

164. Попович М. І. Оперативно-розшукова характеристика незаконного обігу наркотичних засобів. *Наше право: науково-практичний журнал з проблем*

конституційного, цивільного, кримінального, екологічного та інших галузей права. Дрогобич: ТзОВ «Дрогобицька міська друкарня», 2014. № 8. С. 157–163.

165. Попович М. І. Одержання оперативно-розшукової інформації про сліди злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Європейські перспективи: науково-практичний журнал*. Дрогобич: ТзОВ «Дрогобицька міська друкарня», 2014. № 6. С. 144–150.

166. Попович М. І. Організація інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності підрозділів МВС України. *Європейські перспективи: науково-практичний журнал*. Дрогобич: ТзОВ «Дрогобицька міська друкарня», 2014. № 7. С. 145–151.

167. Попович І. І. Удосконалення правових основ оперативно-розшукової протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія юриспруденція*: зб. наук. праць. Одеса: ВД «Гальветика», 2014. № 10-1 (2). С. 139–143.

168. Попович М. І. Характеристика взаємодії оперативних підрозділів МВС у протидії незаконному обігу наркотичних засобів. *Науковий огляд: журнал*. Київ: ТК Мегафон, 2014. № 7 (8). С. 95–105.

169. Предупреждение и раскрытие преступлений аппаратами уголовного розыска: учеб. пособие / под ред. Б. Я. Штейнбрика и В. А. Лукашова. Москва: Акад. МВСД СССР, 1987. 352 с.

170. Предупреждение и раскрытие преступлений уголовным розыском: учеб. для сред. спец. школ милиции МВД СССР / под ред. к. ю. н. П. В. Гончарова и В. П. Тихоненко. Москва: НИиРО МФЮЗО МВД СССР, 1987. 260 с.

171. Предупреждение и раскрытие незаконного изготовления, приобретения, хранения и сбыта наркотических веществ: учеб. пособие / под ред. проф. В. А. Лукашова. Москва: Акад. МВД СССР, 1988. 320 с.

172. Предупреждение и раскрытие аппаратами БХСС преступлений, связанных с наркоманией: учеб. пособие / ред.: О. П. Калинин, С. И. Кравец та

В. И. Корячкин. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1988. 64 с.

173. Предотвращение и раскрытие незаконного изготовления, приобретения, хранения и сбыта наркотических веществ. *Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел. Организация и тактика предотвращения и раскрытия преступлений аппаратами уголовного розыска*: учебник / под ред. д-ра юрид. наук, проф. В. А. Лукашова. Москва: НИИРЮ Акад. МВД СССР, 1982. С. 141–150.

174. Проведение операции «Международная контролируемая поставка наркотиков»: типовая методика для сотрудников правоохранительных органов государств – участников СНГ / кол. авт.: С. И. Гирько, Л. М. Исаева, А. А. Куприянов и др. Москва: ВНИИ МВД России, 2004. 63 с.

175. Про затвердження Інструкції з організації роботи органів внутрішніх справ України щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів і прекурсорів: наказ МВС України від 18.08.2004 № 962 *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

176. Про деякі аспекти вдосконалення оперативно-розшукової діяльності: довідка МВС України від 9 лютого 2009 р. Київ: МВС, 2009. 16 с.

177. Про затвердження порядку проведення замісної підтримувальної терапії хворих з опіоїдною залежністю: наказ МОЗ України від 27.03.2012 № 200. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0889-12>.

178. Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 19.07.2005 № 360: наказ МОЗ України від 29.10.2012 № 845. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1880-12>.

179. Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів: Закон України від 08.07.1999 № 863-XIV. *База даних*

«Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/863-14>.

180. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 08.09.2011 № 3712-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>.

181. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

182. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12?info=1>.

183. Про внесення змін і доповнень до окремих нормативних актів України: Закон України від 30.06.2010. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

184. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ МВС України від 14.08.2012 № 700. URL: <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>.

185. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України»: Указ Президента України від 08.06.2012 № 389/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 45. Ст. 1749. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.

186. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, здобутих злочинним шляхом: науково-практичний посібник / [О. В. Авраменко, Р. І. Благута, Н. І. Дідик, Ю. І. Кіржецький, В. В. Кундик, І. А. Федчак, С. В. Цибочкін]; за заг. ред. О. В. Авраменка. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 280 с.

187. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу

наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 4. *Збірник постанов Пленуму Верховного Суду у кримінальних справах*: навчально-практичний посібник / укл. Б. О. Кириць. Львів: Ліга Прес, 2010. 412 с.

188. Профілактика злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.

189. Пшеничний В. Г. Наркотизм як соціальне явище. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2004. Вип. 4. С. 120–125.

190. Пшеничний В. Г. Конституційні засади реформування Кримінального законодавства України в сфері обігу наркотичних засобів (системно-порівняльний аспект). *Вісник Конституційного Суду України*. 2004. № 4. С. 95–98.

191. Пшеничний І. В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2000. 16 с.

192. Рева М. М. Оперативно-розшукове забезпечення діяльності органів внутрішніх справ в особливих умовах: лекція. Київ: НАВСУ, 1997. 45 с.

193. Рибалко Я. В. Експертні обліки як галузь криміналістичної техніки: етапи розвитку, завдання і зміст. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. статей* / Дон. ін-т внутр. справ при Луган. держ. ун-ті. Донецьк, 2001. Вип. 1. С. 212–218.

194. Резников С. Д. Тактика оперативної роботи оперативних підрозділів ОВС у протидії незаконному обігу наркотиків серед неповнолітніх: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2013. 20 с.

195. Роганов С. А. Расследование преступлений в сфере нетрадиционного наркобизнеса. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2005. 549 с.

196. Роганов С. А. Расследование преступлений в сфере нетрадиционного наркобизнеса. Санкт-Петербург: Ун-т МВД РФ, 2005. 53 с.

197. Розенцвайг В. Е. К вопросу о понятии раскрытого преступления.

Сборник научных работ. Алма-Ата: Казахский НИИСЭ, 1971. Вып. 2. С. 268–280.

198. Розслідування контрабанди. *Панов М. П., Шепітько В. М., Коновалова В. О. та ін. Настільна книга слідчого.* 3-тє вид., переробл. і допов. Київ: ВД «Ін Юре», 2011. С. 421–445.

199. Самойлов В. Г. Документирование по делам оперативной разработки: *учеб. пособие.* Горький: Горьковская ВШ МВД СССР, 1978. 140 с.

200. Самойлов В. Г. Некоторые аспекты характеристики оперативно-розыскной деятельности как процесса познания. *Вопросы совершенствования оперативной работы органов внутренних дел.* Омск: Омская высшая шк. милиции МВД СССР, 1982. С. 14–15.

201. Сахно Ю. Чи бути Україні серед лідерів світового «інтелектуального піратства». *Інтелектуальна власність.* 2010. № 3. С. 6–68.

202. Свириденко С. В. Проблемні питання наповнення та використання оперативних обліків органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск.* 2008. № 1 (45). С. 208–213.

203. Сборник материалов ООН по борьбе с незаконным оборотом наркотиков. Киев: РИО МВД Украины, 1998. 486 с.

204. Серета Д. М. Тактика розкриття злочинів у сфері приватизації оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04. Запоріжжя, 2001. 204 с.

205. Скалозуб Л. П., Василичук В. І., Коряк В. В., Сливенко В. Р. та ін. Словник термінів з оперативно-розшукової діяльності. *Боротьба з економічною злочинністю: посібник.* Київ, 2010. 132 с.

206. Скалозуб Л. П., Василичук В. І., Сливенко В. Р., Т. В. Дудченко та ін. Збірник методичних рекомендацій з викриття та документування злочинів у бюджетній сфері. Київ: ДДСБЕЗ, 2009. 427 с.

207. Сорока С. О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. 228 с.

208. Статистичні дані. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2013–2017 рр. Київ: ГПУ, 2017. 250 с.

209. Степанов Ю. В. Використання комп'ютерних засобів для відновлення інформації, яка становить оперативний інтерес у ході оперативної розробки. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. Спеціальний випуск*. Луганськ. ЛДУВС, 2008. № 1 (1). С. 181–187.

210. Стільців О. М. Контрольована поставка наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04. Київ: КНУВС, 2008. 20 с.

211. Стрільців О. М. Напрями правового регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2009. Вип. 1. С. 27–31.

212. Скригонюк М. І. Криміналістика: підручник. Київ: Атіка, 2005. 496 с.

213. Совершенствование оперативно-розыскной деятельности по борьбе с распространением наркомании: сб. науч. трудов. Москва: Ред.-изд. совет МВШ МВД СССР, 1990. 96 с.

214. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Харків: ВД «Школа», 2009. 1008 с.

215. Тарарухин С. А. Преступное поведение. Социальные и психологические черты. Москва: Юрид. лит., 1974. 224 с.

216. Тарасенко Р. В. Удосконалення агентурної роботи підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків міськрайвідділів органів внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса: ОДУВС, 2007. 18 с.

217. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 13-те, допов. і переробл. Київ: Правова єдність, 2017. 824 с.

218. Тлумачний словник української мови / укл. Т. В. Ковальова,

Л. П. Коврига. Харків: Синтекс, 2002. 672 с.

219. Теория оперативно-розыскной деятельности: учебник / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Сенилова, А. Ю. Шумилова. Москва: ИНФРА, 2006. 832 с.

220. Трухачов В. В., Харьковский Е. Л., Горовой П. А. Борьба с распространением наркотиков в исправительных учреждениях. Воронеж: Науч. кн., 2004. 180 с.

221. Фатьянова В. О. Криміналістичні обліки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. Харків, 2005. Вип 31. С. 229–234.

222. Філіпенко Н. Є. Теоретичні основи використання службово-розшукових собак в оперативно-розшуковій діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. Спеціальний випуск*. Луганськ: ЛДУВС, 2008. № 1 (2). С. 101–111.

223. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л. Ф. Ильичов, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. С. Панов. Москва: Сов. энцикл., 1983. 1440 с.

224. Фільштейн В. Л. Взаємодія органів слідства і дізнання: правове підґрунтя. *Бюлетень з обміну досвідом роботи*. Київ: МВС України, 2005. № 158. С. 32–34.

225. Хахановський В. Г. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності: основні поняття та нормативно-правова база. *Науковий вісник ЛІВС*. Львів, 2003. № 2 (1). С. 191–195.

226. Хитра О. Л. Протидія оперативними підрозділами органів внутрішніх справ злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, вчинюваних із залученням неповнолітніх або щодо неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів: ЛьДУВС, 2010. 20 с.

227. Черниш Р. Ф. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності для отримання доказів на досудовому слідстві (За матеріалами практики органів Служби безпеки України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ: НАСБУ, 2012. 20 с.

218. Чигирин Г. Л. Протоколи оперативно-розшукових заходів як

джерело доказів при розслідуванні податкових злочинів. *Держава і право: зб. наук. праць*. Київ, 2002. № 16. 524 с.

229. Цуцкірідзе М. С. Повноваження слідчого та органу дізнання у процесі взаємодії. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. Київ: КНАУВС. 2010. № 2 (2). С. 173–184.

230. Шевчук Г. А. Відповідальність за незаконні дії з рослинами та грибами, що містять наркотичні засоби та психотропні речовини. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. Київ: КНАУВС, 2009. № 1. С. 127–133.

231. Шевчук В. М., Шепітько В. Ю., Панов М. П., Коновалова В. О. та ін. Розслідування незаконного обігу наркотичних засобів. Настільна книга слідчого. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: ВД «Ін Юре», 2007. 728 с.

232. Шепітько В. Ю., Панов М. П., Коновалова В. О. та ін. Криміналістичний словник. Настільна книга слідчого. 3-ге вид., переробл. і допов. Київ: ВД «Ін Юре», 2011. 736 с.

233. Шинкаренко І. Р. Взаємодія оперативних підрозділів ОВС та пенітенціарних систем України: прикладні проблеми наукового забезпечення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. Спеціальний випуск*. Луганськ: ЛДУВС, 2012. № 3. С. 37–46.

234. Шкутяк О. Єдиний показник нашої роботи – результат. *Громадсько-практичний тижневик*. Київ: Іменем Закону, 2014. № 24 (5930). С. 8–9.

235. Юдин Э. Г. Системный подход и принципы деятельности. Москва: Дело, 1978. 456 с.

236. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4. 717 с.

237. Ярмыш Н. М. Соотношение категорий «причина» и «условие» как проблема уголовного права и философии. *Вісник Луганської Академії внутрішніх справ МВС України імені 10-річчя незалежності України*. Луганськ: ЛДУВС, 2003. Вип. 3. С. 8–18.

ДОДАТКИ

Додаток А

ПІДСУМКИ

анкетування оперативних працівників Міністерства внутрішніх справ,
Служби безпеки України, Державної фіскальної служби України,
Державної прикордонної служби України, Державної пенітенціарної служби
України (у Київській, Львівській, Чернігівській, та Херсонській областях)
щодо протидії оперативних підрозділів злочинам
у сфері обігу наркотичних засобів

У додатку подано зведені відсоткові показники думок оперативних працівників. У деяких питаннях, зазначених в анкеті, відповідь вимагалася однозначна. В результаті загальна сума відповідей становить 100%.

Низка питань передбачала кілька відповідей, тому опитуваним було запропоновано прорахувати їх. У цьому разі авторові потрібно було з'ясувати ступінь значущості пропонованої відповіді, що і вплинуло на загальносередні відсоткові показники – 100%.

1. Стаж роботи в оперативних підрозділах правоохоронних органів тих, хто брав участь у дослідженні:

стаж роботи	%
до 1 року	8
1–3 роки	18
4–6 років	35
7–10 років	25
10–14 років	8
15 та більше років	6

2. Загальний стаж роботи опитуваних працівників:

показники	%
до 3 років	13
до 5 років	21,2
до 10 років	27,8
до 15 років	19
16 та більше років	10

3. Вік опитуваних оперативних працівників:

показники	%
20–25 років	32
25–35 років	41
35–45 років	20
45–55 років	7

4. Рівень освіти респондентів:

освіта	%
вища юридична (3–4 рівень)	75
вища економічна	15
вища юридична і економічна	10

5. Назвіть, які сфери економіки найбільш криміналізовані:

відповідь	%
бюджетна	60
підприємницька	30
банківська	30

6. Назвіть, куди укладають кошти, отримані від незаконного обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
в організацію майбутніх операцій наркобізнесу й придбання нерухомого майна	65
на підкуп державних службовців	43,3
у банківську сферу й на придбання зброї, боєприпасів	35
на політичні кампанії	30,7
у створення підставних юридичних осіб для відмивання грошей	27
у створення підставних юридичних осіб для купівлі коштовностей і предметів розкоші	24,9
у створення підставних юридичних осіб для купівлі цінних паперів	16,4

7. Назвіть основні причини, що впливають на погіршення наркоситуації в Україні:

ВІДПОВІДЬ	%
наявність значної наркосировинної бази	90,1
особливості геополітичного розташування країни	60,4
наявність привабливого ринку збуту наркотиків	52,3
можливість розміщення нових підпільних нарколабораторій	42,7
використання міжнародними наркоділками наявної в Україні дешевої робочої сили	38,4
залучення соціально незабезпечених верств населення, змушеного займатися злочинною діяльністю із-за можливості легкого заробітку як основного джерела існування	55,3
розширення кола суб'єктів підприємницької діяльності	40,7

8. Назвіть, чи необхідно прийняти новий Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», у якому визначити всі заходи та порядок їх застосування:

відповідь	%
визначити в окремих статтях	95
недоцільно	3
утрималися від відповідей	2

9. Назвіть основні причини, що впливають на протидію злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
відсутність необхідних оперативних позицій	95
невирішені правові аспекти проведення дослідження наркотичних засобів до порушення кримінального провадження	85
незнання способів учинення злочинів	75
відсутність даних про індивідуальні особливості злочинця	55
невідомі причини і умови, які сприяють його вчиненню тощо	32

10. Назвіть шляхи вдосконалення оперативно-розшукової діяльності у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
узагальнення і поширення позитивного досвіду	5,8
удосконалення керівництва негласними силами	5,7
підвищення рівня службової підготовки працівників, допущених до роботи негласної роботи	5,9

підбиття підсумків за результатами оперативно-розшукових заходів	10,3
удосконалення системи аналітичної обробки оперативної інформації	5,5
покращення правової бази оперативно-розшукової діяльності	10
визначення оцінки за результатами оперативно-розшукової діяльності	10
покращення фінансового забезпечення оперативно-розшукової діяльності	10,8

11. Які оперативно-розшукові обліки використовуєте у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
оперативно-розшукові	65
оперативно-профілактичні	25
оперативно-довідкові	10

12. Як Ви оцінюєте сучасний стан взаємодії підрозділів і служб МВС України у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
ПОЗИТИВНО	28
НЕГАТИВНО	62
не відповіли на запитання	10

13. Чи задовільняє Вас взаємодія підрозділів у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів із досудовим слідством в процесі розкриття і розслідування злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
задовільняє	35
не задовільняє	33,1
тяжко відповісти	30,4

14. Чи задовільняє Вас взаємодія з карним розшуком (57%), з оперативно-пошуковими та підрозділами спеціальних технічних заходів в процесі виявлення та документування злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
із карним розшуком	43
із оперативно-пошуковими підрозділами	30
із підрозділами спеціальних технічних заходів	27

15. Назвіть основні причини недоліків взаємодії в оперативно-розшуковій протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
незацікавленість працівників ОВС у викритті злочинів на території обслуговування	71
недоліки нормативного правового забезпечення взаємодії	29

16. Вкажіть, що впливає на процеси взаємодії оперативних підрозділів прикордонних органів України і підрозділів з боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів МВС України:

Відповідь	%
узгоджене вирішення завдань	31,7
відвертість їх відносин	24,3
взаємна довіра при здійсненні узгоджених дій	15,1
особиста активність та ініціативність	13,9
якість й оперативність, здійснювана ними в процесі взаємодії інформаційно-довідкової роботи	15

17. Назвіть основні негативні чинники, що впливають на виявлення злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів:

Відповідь	%
відсутність необхідних оперативних позицій	85
незнання способів вчинення злочинів	65
відсутність даних про індивідуальні особливості злочинця	45
невміння використовувати оперативно-технічні засоби (особливо робота в мережі Інтернет)	80
низький рівень обізнаності оперативних працівників щодо знання ознак обігу наркотиків	60
високий рівень корупції у цій сфері	45

18. Вкажіть основні джерела одержання інформації про злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
негласні співробітники	50
особистий пошук	25
засоби масової інформації, скарги і заяви громадян	13
інші державні правоохоронні і контролюючі органи	12

19. На Вашу думку, чи потрібно встановлювати причини та умови в процесі виявлення і документування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, що сприяють їх вчиненню:

відповідь	%
так	71
ні	29

20. Назвіть умови, що сприяють вчиненню злочинів у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
недоліки нормативного регулювання підприємницької діяльності	22
віктимна поведінка громадян	23
недоліки в організації роботи правоохоронних органів	35
невчасно внесення до Переліку нових наркотичних засобів	20

21. Назвіть основні негативні причини, що впливають на процес документування злочинів у сфері наркотичних засобів:

відповідь	%
відсутність необхідних оперативних позицій	70
невирішені правові аспекти проведення експертних досліджень та ревізій до порушення кримінального провадження	90
відсутність даних про індивідуальні особливості злочинця	40
кришування наркобізнесу	38

22. Назвіть основні напрями взаємодії оперативного працівника і слідчого в процесі протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
сумісний аналіз доказової й орієнтувальної інформації та ухвалення тактичного рішення	32,2
узгоджене планування проведення слідчих (розшукових) дій	15,8
оперативне забезпечення розслідування конфідентами	10
спільна участь у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій	11,2
виконання працівниками оперативних підрозділів доручень слідчого під час розслідування	15,2
діяльність у слідчо-оперативних групах	9

23. Назвіть основні умови, які впливають на процес використання оперативно-розшукових матеріалів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
розділення компетенції всіх взаємодіючих суб'єктів за отримання і реалізацію оперативно-розшукової інформації	22,4
вибір суб'єктами взаємодії форм, методів і засобів легалізації даних, отриманих під час вжиття оперативно-розшукових заходів	83,6
комплексне використання сил і засобів взаємодіючих суб'єктів під час отримання і реалізації цих даних	49,4
своєчасний обмін оперативно-розшуковою інформацією і доказовими даними між учасниками взаємодії	38,3
організувальна роль слідчого і його процесуальна самостійність за реалізації даних, отриманих оперативно-розшуковим шляхом	58,4
поєднання явної процесуальної діяльності з негласною оперативно-розшуковою	42,2
забезпечувальний характер ОРД щодо діяльності органів досудового розслідування	58,5

24. Як Ви використовуєте робочий час для вжиття заходів щодо протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
на організацію оперативно-розшукової діяльності	30
вивчення об'єктів, що потребує оперативного контролю	28,4
визначення необхідної кількості сил і засобів	15,7

отримання та систематизація інформації про злочини	44,4
реалізація оперативних матеріалів	11,5

25. Назвіть специфічні причини, що впливають на організацію діяльності оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
відсутність професіоналізму	42,5
відсутність у роботі системності	33,9
недоліки правового забезпечення	23,6
не перекриті об'єкти	33,9
нераціональне використання сил	56,7
основна діяльність – профілактика	92,7
погана професійна підготовка	58,7
відсутність використання науково-технічного досягнення	66,4

26. Назвіть основні інформаційні джерелами, що використовуються у процесі інформаційно-аналітичної діяльності оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
банки даних оперативно-розшукових обліків ДІАЗ	31,7
інформаційні масиви оперативно-довідкових, довідкових і статистичних обліків	29,8
фонди експертно-криміналістичних обліків	23,3
інформаційні банки даних галузевих служб МВС, СБУ та ін.	15,2

27. Назвіть основні форми контролю за організаторською діяльністю оперативних підрозділів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
координація дій у виявленні злочинів	41
встановлення контролю за проведенням оперативно-розшукових заходів	32
надання методичної і практичної допомоги в проведенні оперативно-розшукових заходів	27

28. Назвіть основні завдання контролю за виконанням планових заходів у справах оперативного обліку у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
забезпечення своєчасного і якісного виконання вказівок і рекомендацій керівництва	74,3
своєчасне вживання необхідних заходів щодо виявлення й усунення недоліків у роботі слідчо-оперативних груп	55,7
надання практичної допомоги в реалізації оперативно-розшукових справ	88,4

29. Назвіть основні форми контролю за проведенням оперативно-розшукових заходів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
заслуховування результатів роботи керівників оперативно-розшукових підрозділів	35
вивчення матеріалів оперативно-розшукових справ і вироблення рекомендацій щодо документування або реалізації	28

участь керівників у складанні планів оперативної розробки щодо документування злочинних дій в межах оперативно-розшукових справ та подальший контроль за їх виконанням	37
--	----

30. Які Ви знаєте форми взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
обмін інформацією у питаннях протидії незаконному обігу наркотичних засобів	90
сумісні виїзди в регіони для проведення узгоджених дій, перевірок і надання допомоги місцевим правоохоронним органам у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, вивчення і поширення позитивного досвіду	34,5
створення сумісних слідчо-оперативних груп для розслідування конкретних злочинів	18,3
сумісні цільові профілактичні заходи	28,4
навчання співробітників, проведення нарад, семінарів	11,2
надання взаємної допомоги силами і засобами в процесі протидії з організованою наркозлочинністю	22,6
видання сумісних наказів, вказівок, інших організаційно-розпорядчих документів	12,3
випуск сумісних бюлетенів (збірок) та інших інформаційних видань	9,4
розробка і затвердження узгоджених планів координаційної діяльності	6

31. Які, на Ваш погляд, необхідно передбачати заходи в процесі взаємодії оперативних підрозділів ОВС з державною прикордонною службою України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

Відповідь	%
вибудовування міцних відносин	97
введення до переліку першочергових завдань, що вирішуються на державному кордоні, перекриття наркотрафіків	87,5
якісне й оперативне використання сил і засобів взаємодіючих правоохоронних систем	67,4
створення умов для постійного використання сил і засобів взаємодіючих правоохоронних систем	69,4
формування особистої зацікавленості співробітників обох відомств у підтримці взаємних контактів	55,7
введення у штат оперативних відділів прикордонних підрозділів офіцерів із зв'язку і взаємодії	67,8
формування в названих структурах груп для організації роботи у справах оперативного обліку і підтримки міжвідомчої взаємодії	54,4
створення міжвідомчих робочих оперативних і слідчо-оперативних груп для роботи у найскладніших справах оперативного обліку	77,7

32. Які основні форми міждержавного співробітництва Ви використовували у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
обмін оперативно-розшуковою та іншою правовою інформацією	85,4
спільне проведення спеціальних операцій з перекриття наркотрафіків та заходів з профілактики, виявлення і розслідування вказаних злочинів	45,6
розшук і затримання злочинців на підставі договірних відносин або разових звернень однієї держави до іншої	34,5
видача злочинців іншій державі або міжнародному органу для карного переслідування	24,8
спільне вивчення причин та інших проблем злочинності, а також обмін досвідом роботи поліцейських та інших органів	27,5
підготовка кадрів, надання експертних послуг, постачання спеціальних науково-технічних засобів і надання матеріально-технічної допомоги іншим державам	33,2

33. Назвіть оперативно-профілактичні заходи, які Ви вживали для протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
комплексні оперативно-розшукові профілактичні заходи, спрямовані на усунення конкретних умов й обставин, що сприяють вчиненню наркозлочинів	56,7
індивідуальні оперативно-профілактичні заходи стосовно осіб, від яких через їх антигромадську поведінку можна очікувати вчинення наркозлочинів	66,2

попередження на стадії готування наркозлочинів	58,7
участь оперативних підрозділів у загальнопрофілактичних операціях «Канал», «Допінг» та ін.	46,8

34. Які Ви знаєте причини та умови, що сприяють незаконному обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
недоліки в організації охорони в процесі вирощування опійного маку і конопель	44,4
незадовільне забезпечення збереження наркотиків у медичних і ветеринарних установах, на переробних підприємствах особами, від яких через їх антигромадську поведінку можна очікувати вчинення наркозлочинів	17,4
недостатньо ефективна боротьба з нелегальними посівами опійного маку і гашишної коноплі	64,5
несвоєчасне викриття осіб, які незаконно виготовляють, придбавають і збувають наркотичні засоби	87,7

35. Назвіть, які Ви вживали загальнопрофілактичні заходи для запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
обговорення фактів, пов'язаних з наркоманією у ЗМІ, з наданням інформації про оперативну обстановку в регіоні та заходи протидії наркозлочинам	55,5
комплексні загальнопрофілактичні заходи на зразок «Мак», «Кубло», «Шприц» тощо	74,4
навчання оперативних працівників щодо визначення нових	45,7

способів вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів	
обстеження полів з метою запобігання незаконним посівам і вирощуванню наркотичних рослин	56,4
блокування каналів переміщення наркотиків через кордон	65,7
створення перешкод відмиванню грошей та іншого майна, здобутих у результаті наркобізнесу	55,7
проведення антинаркотичних лекцій, демонстрація фільмів у навчальних закладах, трудових колективах, обговорення проблем на регіональних науково-практичних конференціях	66,7

36. Назвіть, з якою категорією осіб Ви проводите індивідуально-профілактичні заходи із запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
потенційні наркомани й інші споживачі наркотиків, що відносяться до групи осіб підвищеного ризику	33,4
члени неформальних об'єднань молоді, які зорієнтовані на зловживання наркотичними засобами	16,6
особи, раніше засуджені за скоєння злочинів, пов'язаних з наркотиками і з тими, що відбувають покарання, не пов'язані з позбавленням волі, поведінка яких свідчить про наявність рецидиву	25,7
громадяни, стосовно яких є підтверджена інформація про залучення їх до притонуотримування або про здійснення незаконних операцій з наркотиками	24,34
особи, які перебувають на наркологічному обліку	35,6
особи, які лікувалися від наркоманії	22,4

37. Назвіть, які Ви проводите оперативні індивідуально-профілактичні заходи для запобігання злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

Відповідь	%
схилення фігуранта до відмови від злочинних намірів	45,7
затримання підозрюваного при вчиненні іншого правопорушення	86,5
затримання підозрюваного за немедичне вживання наркотиків і направлення його на лікування	56,4
створення ситуації, що унеможлиблює злочинне заволодіння наркотичними засобами	33,2
взяття на облік	23,7
заведення ОРС	26,8

38. Вкажіть, які об'єкти потребують оперативного спостереження з метою виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів:

Відповідь	%
аптеки, лікарні, поліклініки, аптечні склади, хіміко-фармацевтичні заводи, а також інші установи і підприємства охорони здоров'я і медичної промисловості	54,4
поля господарств, що культивують опійний мак і коноплі, а також місця їх складування та збереження	33,8
особи, що нелегально вирощують опійний мак і гашишні сорти конопель	61,7
громадяни, що займаються виготовленням гашишу з дикорослих конопель	5

39. Назвіть основні недоліки та причини під час документування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів:

Відповідь	%
ОРС закривається після відкриття кримінального провадження	94
не професійно використовуються технічні засоби	55,6
великий список наркотичних засобів, який постійно поповнюється	77,3
розповсюдження наркотиків та оплата за них за допомогою мобільного зв'язку, Інтернету, банківських терміналів	90
знання злочинцями кримінально-правових норм (зберігають обмежену кількість наркотиків, що не підпадають під ознаки злочину)	84,6
висока прибутковість наркобізнесу, що створює корупційний захист окремими чиновниками тощо	80,5

40. На вашу думку, що необхідно враховувати та вдосконалити в документуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів:

Відповідь	%
наркобізнес має ознаки промислу	94
наркобізнес не має ознак промислу	
необхідно збільшити початковий термін ведення ОРС «Захист»	77,3
не потрібно збільшити початковий термін ведення ОРС «Захист»	77,3
початковий термін ведення ОРС «Захист» збільшити до 12 місяців	85

початковий термін ведення ОРС «Захист» залишити 6 місяців	10
не можу відповісти	5

41. Назвіть, які негласні слідчі розшукові дії за дорученням слідчого Ви проводили після передачі матеріалів ОРД щодо злочинів у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
оперативна закупка	66,7
візуальне спостереження за особою і річчю	45,3
зашифроване обстеження приміщень, будинків, споруд, ділянок місцевості і транспортних засобів	66,2
контроль поштових відправлень, телеграфних та інших повідомлень	24,7
прослуховування телефонних переговорів	85,4
контрольована поставка	15
конфіденційне залучення	5

42. Назвіть основні недоліки зовнішньої взаємодії оперативних підрозділів ОВС, СБУ тощо щодо протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
відсутність спеціального Закону України «Про організацію взаємодії правоохоронних органів»	15,9
організаційна відокремленість оперативних підрозділів	21,9
інформаційний бар'єр	14,2
міжвідомчий бар'єр	15

незнання працівниками завдань і форм взаємодії	10,1
недосконалість системи взаємного інформування	2
відсутність окремої організаційної структури для проведення взаємодії	8
відсутність у функціональних обов'язках вимоги здійснювати взаємодію	11

43. Назвіть основні причини, які впливають на інформаційну взаємодію щодо протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
відсутність єдиної системи взаємного інформування	22
відсутність окремого підрозділу для організації взаємодії	26,9
залежить від налагодження співпраці керівників взаємодіючих підрозділів	25,2
недосконалість правової основи	25,9
незнання працівниками завдань, способів інформаційної взаємодії	10,1
недосконалість системи взаємного інформування	2
відсутність контролю перших керівників	0
відсутність відповідальності за неналежну взаємодію	12

44. Вкажіть, які завдання Ви вирішували при інформаційній взаємодії щодо протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
затримання фігурантів з наркотиками	58,7
розшук злочинців	34,7
забезпечення проведення комплексних операцій з припинення постачання наркотичних засобів на	24,5

обслуговувану територію	
попередження наркозлочинності	42,2

45. Вкажіть, за якими напрямками склалися спільні плани взаємодіючих оперативних підрозділів щодо протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
проведення контрольованої поставки наркотиків	27,5
затримання автотранспорту, який перевозив наркотики	22,4
затримання членів ОЗГ, які займалися наркобізнесом	15,6
проведення обшуків одночасно в різних регіонах	11,5
відпрацювання підприємницьких структур і банківських установ щодо відмивання коштів від наркобізнесу	14,2
проведення оперативних комбінацій з виявлення нарколабораторій	9

46. Назвіть, у яких спеціальних операціях щодо протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів Ви брали участь:

ВІДПОВІДЬ	%
виявлення незаконного посіву маку та конопель	37,7
перевірка наркотичних притонів	37,9
відпрацювання аптек щодо незаконного відпуску медичних препаратів із вмістом наркотиків	11,4
відпрацювання місць загального користування (бари, ресторани, кафе, навчальні заклади тощо) щодо виявлення розповсюджувачів наркотиків та осіб, що їх вживають без дозволу лікаря	16

47. Які форми взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ і Державної пенітенціарної служби, на Ваш погляд, використовуються для протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
повідомлення про осіб, які після звільнення з УВП мають намір вчиняти наркозлочини, та стосовно осіб (наркоманів), взятих під адміністративний нагляд	38,8
проведення спільних оперативно-тактичних операцій щодо попередження та припинення надходження наркотичних засобів на територію кримінально-виконавчих установ	24,9
виконання запитів про перевірку осіб за оперативно-довідковими, криміналістичними та іншими обліками	12,4
виконання окремих звернень та перевірки оперативної інформації про причетність до неї розслідуваних злочинів ув'язнених і засуджених	23,9

48. Назвіть основні недоліки інформаційної взаємодії оперативних підрозділів ОВС і ДПтС у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
відсутність чіткої градації оперативної інформації	11,1
відсутність єдиної системи взаємного інформування	24,7
затримка відповідей на ініціативну інформацію	22,2
міжвідомчий бар'єр	42

49. Назвіть основні недоліки нормативного регулювання співпраці правоохоронних органів України з іноземними правоохоронними органами у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
відсутні норми про форми обміну оперативною інформацією з органами поліції	21,1
не визначено порядку проведення міжнародних операцій, контрольованих поставок	22,8
відсутні норми, що закріплюють повноваження посадових осіб правоохоронних органів взаємодіючих держав	24,5
відсутні норми відповідальності за відмову в наданні практичної допомоги	31,6

50. Навіть основні напрями удосконалення організації протидії оперативних підрозділів правоохоронних органів України злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
створення Єдиної інтегрованої інформаційно-аналітичної системи правоохоронних органів України	90
здійснення прогнозування наркозлочинності на основі досягнень кримінології, кримінальної психології та інших наук	77,4
планування заходів щодо виявлення і документування наркобізнесу на основі розроблених науково-практичних методик	82,4
конфіденційне залучення осіб, які входять до наркогруп, на контрактній основі	86,9

організація внутрішньої і зовнішньої взаємодії з іншими службами, державними і правоохоронними органами та міжнародними організаціями з використання можливостей Інтерполу	68,3
дієвий контроль за процесом проведення оперативно-розшукових заходів	32
покращення матеріально-технічного забезпечення оперативних підрозділів	55,6
розроблення та навчання особового складу оперативних підрозділів із застосування сучасних науково обґрунтованих форм і методів протидії злочинності	91,4

51. На Ваш погляд, як можна покращити взаємодію оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
створення міжвідомчих постійних та тимчасових науково-практичних груп з метою проведення наукових досліджень та вироблення пропозицій у боротьбі зі злочинністю	81,1
розробка загальних критеріїв оцінки спільної діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України	64,6
видання спільного Бюлетеня з обміну досвідом роботи щодо взаємодії в оперативно-розшуковій діяльності	34,5
створення Єдиної інтегрованої інформаційно-аналітичної системи оперативних підрозділів правоохоронних органів України	90
прийняття організаційних та законодавчих заходів щодо забезпечення соціального захисту особового складу	88,6

оперативних підрозділів правоохоронних органів та підвищення їх авторитету в суспільстві	
--	--

52. Вкажіть, які заходи Ви вживали для виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
розвідувальне опитування громадян	55,4
оперативний огляд полів, територій, будівель, транспортних засобів, документів	66,6
особистий пошук осіб наркоманів та місць розповсюдження наркотиків	55,5
дослідження мережі Інтернет з метою виявлення пропозицій розповсюдження наркотиків та місць їх вживання	33,6
отримання інформації з комп'ютерних банків даних: МВС, СБУ, МОЗ, ДПА, ДМС, ДПСУ, ДПТСУ, ДМСУ, Державного фінансового моніторингу МФУ, Національного центрального бюро Інтерполу, Державної служби України з контролю за наркотиками тощо	45,7

54. Вкажіть, які Ви вживали заходи для припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
контрольовані поставки наркотичних засобів	12,3
оперативні закупки наркотичних засобів	48,9
візуальне спостереження за особою, річчю або місцем	24,5
оперативно-технічні засоби	14,3

55. На Ваш погляд, якими якостями мають володіти співробітники слідчо-оперативної групи з припинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
знати різновиди наркотиків	77,9
володіти методикою виявлення і фіксування злочинних дій у сфері обігу наркотичних засобів	87,3
вміти здійснювати тактику проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій	85,4
у разі відмивання коштів від наркобізнесу володіти методами перевірки підприємницьких структур та банківських установ	88,7

56. На Ваш погляд, які обставини сприяють вчиненню злочинів у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
соціально-політична та економічна нестабільність у державі	88,4
складний морально-психологічний клімат у суспільстві, переоцінка соціальних орієнтирів у масовій свідомості	74,5
вигідне географічне положення і «прозорість» кордонів; інтенсивна міграція населення і його кримінально активної частини	84,7
наявність у країні великої кількості підготовлених спеціалістів у галузі хімії і фармакології, розвиненість цих галузей промисловості, недосконалість законодавчої бази і недостатній досвід правоохоронних органів у протидії з такими злочинами	66,3

недоліки, пов'язані зі зберіганням та використанням наркосировини на хімфармпідприємствах	55,4
помилки в підборі кадрів, котрі мають доступ до наркотичних засобів	45,6
недоліки у здійсненні контрольних функцій державних органів за обігом наркотичних та лікарських засобів	32,7
недбале ставлення до своїх обов'язків деяких службових осіб, відповідальних за дотримання правил обліку, зберігання, перевезення наркотичних засобів	55,2

57. На Ваш погляд, які основні тенденції властиві наркобізнесу в Україні:

ВІДПОВІДЬ	%
наркобізнес став злочинним промислом	88,3
високий рівень латентності наркобізнесу	77,4
відмивання грошей від наркобізнесу і вкладення їх у легальну і нелегальну сфери економіки	81,4
наркобізнес є частиною організованої злочинності з ознаками транснаціональної злочинності (злиття з міжнародною організованою злочинністю)	52,3
проникнення представників наркобізнесу в державні органи влади й управління	65,8

58. Якою, на Вашу думку, має бути система підготовки оперативних працівників для удосконалення оперативної майстерності у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
навчання в навчальних закладах різних форм, створення спеціальних факультетів	67,8
проведення річних кваліфікаційних іспитів (тестування) оперативних працівників, щоб з'ясувати рівень професійної підготовки до протидії наркобізнесу	91,4
проведення з оперативними працівниками щомісячних спеціальних службових занять щодо удосконалення використання сил, засобів і методів ОРД у протидії наркозлочинам	77,3
раз на рік оперативні працівники мають підготувати реферати на знання антинаркотичного законодавства, зокрема положень міжнародних правових актів	55,4
практичне вдосконалення професійної діяльності шляхом залучення оперативних працівників до розроблення і здійснення тактичних операцій щодо документування та затримання учасників незаконного обігу наркотиків	95,6

59. Навіть напрями організації контролю з боку керівників оперативних підрозділів за діяльністю підлеглих оперативних працівників:

відповідь	%
обґрунтованість і своєчасність заведення справ оперативного обліку	74,9
законність здійснення оперативно-розшукових заходів	82,3
якість виконання запланованих в оперативно-розшуковій справі заходів	78,4
своєчасність завершення оперативно-розшукових справ	84,1
законність використання фінансових ресурсів в оперативно-розшуковій діяльності	65,7

60. Навіть, які потрібно використовувати обліки, що дають позитивний результат у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

відповідь	%
автоматизована система «Наркобізнес»	66,2
криміналістичні обліки підроблених медичних рецептів на отримання наркотичних і сильнодіючих лікарських засобів і взірців почерку осіб, що займаються їх підробкою	52,4
фотоальбоми осіб, що займаються розповсюдженням наркотиків, та осіб, що вживають наркотики без дозволу лікаря	46,7
спрощений доступ до інформаційно-пошукової системи «Оріон»	73,1
створення централізованої єдиної системи обліку категорій	61,5

осіб «Наркоман», «Споживач наркотиків», «Розповсюджувач наркотиків»	
---	--

61. Назвіть, які дії Ви здійснювали в процесі індивідуальної оперативно-розшукової профілактики злочинів у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
оперативно-профілактичне спостереження за особами, поставленими на профілактичний облік	82,4
оперативне спостереження за особами, які без дозволу лікаря вживають наркотичні засоби, з метою недопущення втягнення їх у злочинну діяльність	56,1
оперативний контроль за кримінальним наслідком у регіоні задля перекриття каналів надходження наркотиків	34,7
оперативна перевірка на причетність до вчинених насильницьких злочинів осіб, що перебувають на обліку (у зокрема й раніше засуджених за наркозлочини)	23,4
дослідження оперативної інформації про поведінку осіб, які стоять на обліку, з метою застосування заходів профілактики або для заведення ОРС	11,5

62. Назвіть, які тактичні прийоми Ви застосовували до осіб з метою запобігання злочинів у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
психологічний вплив на особу з метою її добровільної відмови від реалізації злочинних намірів	76,4
усунення причин та умов, якими має намір скористатися	58,3

особа	
штучне створення обстановки, що унеможливорює або істотно ускладнює можливість скоєння злочинів (застосування оперативної комбінації)	23,6
притягнення особи до відповідальності (адміністративної, дисциплінарної) за здійснення несанкціонованого вживання наркотиків	55,6
дослідження оперативної інформації про поведінку осіб, які стоять на обліку, з метою застосування заходів профілактики або для заведення ОРС	11,5

63. Якими, на Ваш погляд, даними необхідно доповнити Міжвідомчий банк «Наркобізнес» з метою удосконалення протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів:

ВІДПОВІДЬ	%
про кількість проведених контрольованих поставок та контрольованих закупок	55,4
кількість викритих міжнародних каналів надходження наркотиків	48,3
загальний аналіз наркозлочинності в державі за поданими даними МВС, СБУ, ДМСУ, ДПСУ	42,5
відомості про результати спільної діяльності з правоохоронними органами зарубіжних держав)	34,7
відомості про корумпованість даної сфери	28,6
матеріали кримінологічних і соціологічних досліджень щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів	39,2
дані про результати проведених спеціальних профілактичних заходів протидії наркобізнесу	43,1

матеріали інших різноманітних джерел інформації, зокрема дані демографічної, економічної, медичної статистики, повідомлення ЗМІ, заяви громадян, інформація з Інтернету, матеріали журналістських розслідувань тощо для проведення загального аналізу	49,8
---	------

СПИСОК

публікацій за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Грень Р. Р. Взаємодія оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Право». Ужгород: УНУ, 2016. Вип. 38 (2). С. 99–102.

2. Грень Р. Р. Незаконний обіг наркотичних засобів як об'єкт впливу оперативних підрозділів правоохоронних органів України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: «Юридичні науки». Херсон: ХНУ, 2016. Вип. 3, т. (2). С. 96–100.

3. Грень Р. Р. Сучасний стан злочинності в Україні у сфері обігу наркотичних засобів. *Порівняльно-аналітичне право*. Ужгород: УНУ, 2016. № 2. С. 197–200.

4. Грень Р. Р. Виявлення ознак злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Національний юридический журнал «Теорія и практика»*. Республіка Молдова. 2016. № 5 (21). С. 151–153..

5. Грень Р. Р., Особливості документування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів: оперативно-розшуковий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Запорізький національний університет»* 2017. № 3. С. 160–162.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Грень Р. Р. Організаційні основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 17–18 черв. 2016 р.)*. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2016. С. 22–25.

7. Грень Р. Р. Заходи оперативних підрозділів щодо попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства*: зб. матер. конф., присвяченої 200-річчю Національного університету «Львівська політехніка» та 5-річчю Інституту права та психології (м. Львів, 28 жовт. 2016 р.). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 34–37.

8. Грень Р. Р. Окремі ознаки вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції*: зб. матер. Міжнар. конф. Інституту права і психології НУ «Львівська політехніка» (м. Львів, 28 лют. 2017 р.). Львів: Ліга Прес, 2017. С. 171–173.

9. Грень Р. Р. Правові основи діяльності оперативних підрозділів з виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: зб. тез IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 трав. 2017 р.). Львів: Вид-во «Львівська політехніка», 2017. С. 149–151.

ВІДОМОСТІ

про апробацію результатів дисертації

1. Міжнародна науково-практична конференція: «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Львів, 17–18 черв. 2016 р.). – форма участі очна.

2. Науково-практична конференція, присвячена 200-річчю Національного університету «Львівська політехніка» та 5-річчю Інституту права та психології: «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах реформування кримінального законодавства» (м. Львів, 28 жовт. 2016 р.). – форма участі заочна.

3. Міжнародна науково-практична конференція: *«Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції»* (м. Львів, 28 лют. 2017 р.). – форма участі очна.

4. Всеукраїнська науково-практична конференція *«Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави»* (м. Львів, 30 трав. 2017 р.) – форма участі очна.